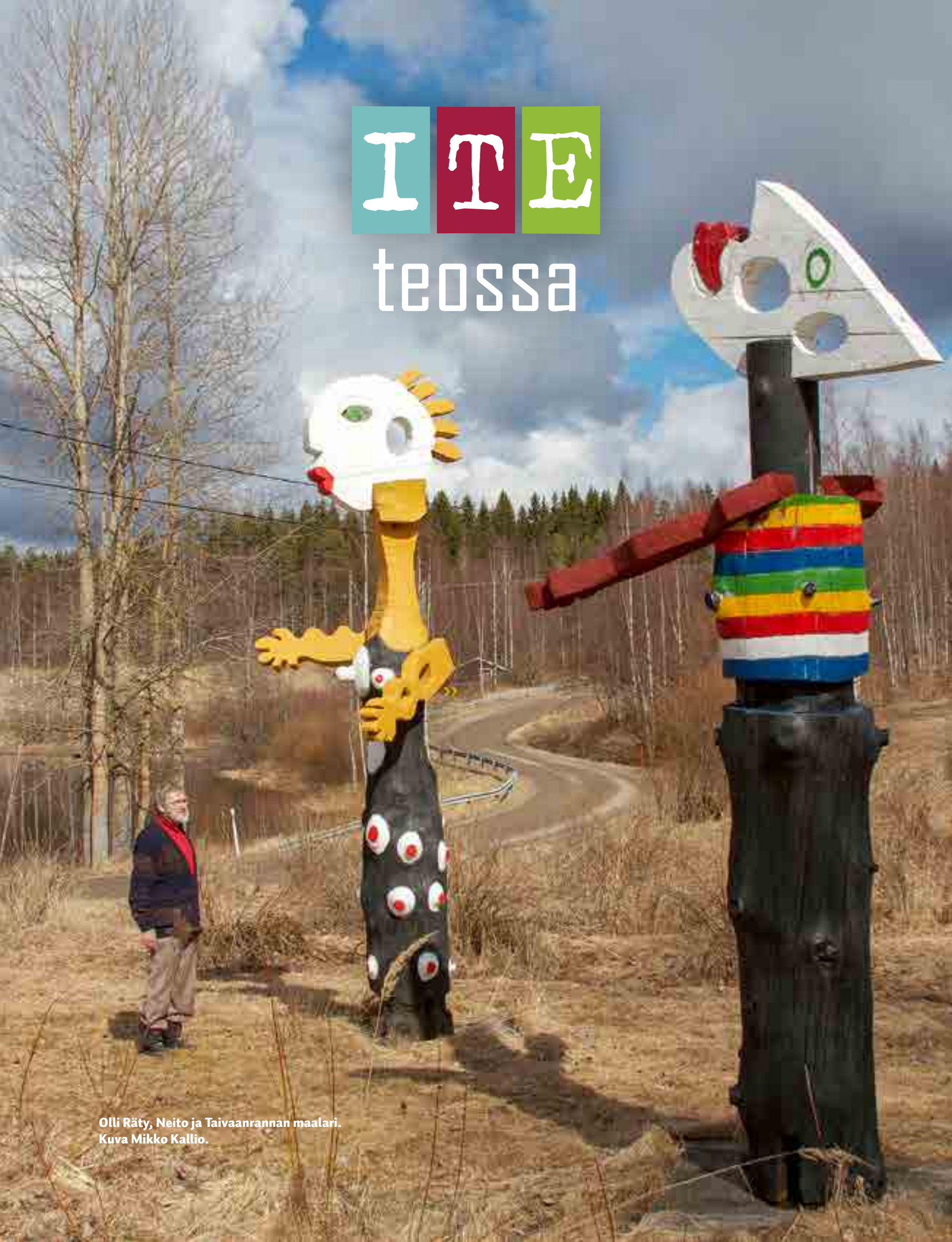

Olli Räty, Neito ja Taivaanrannan maalari.
Kuva Mikko Kallio.

Sisällys

Minna Haveri — Lukijalle — 4

ITE työtä — 6
Raija Kallioinen — Sitkeydellä ja ITEpäisyydellä — 8
Otso Kantokorpi — Hakeeko ITE rajojaan tyyliytyessään? — 10
Leena Peltokangas — Punatiilen varjossa heilimöi — 14

Itse tehtyä elämää — 16
Minna Haveri — ITE-oppineet taiturit — 18
Lauri Seppä — Rautapuiston paljoustaiteilija — 24
Leena Peltokangas — Navettagalleriat — 28
Raila Knuuttila — Liiteri-Picasso Martti Hömppi — 36
Lauri Seppä — Romun riemukas virta — 39
Lauri Seppä — Hyväntahtoiset kirkonpolttajat — 42
Leena Pelkokangas — Välähdyksiä kyläkartoittajan reitiltä — 44

Kaupunkikesantoja — 54
Mikko Kyrönviita — Urbaanit kesannot ja kaupunkitilan haltuunotto — 56
Matti Lankinen — Spraycankontrol — 61
Maria Mattila — Minä olen elävä kivi — 64
Leena Peltokangas — Elävät seinät – Pispala fame — 68

Miälentiloja — 70
Lauri Seppä — Runoilijan huvipuisto — 72
Leena Peltokangas — Pirkanmaan Berliini — 76
Seppo Inkinen — Pispalan lekendat — 82
Veikko Halmetoja — Inhimillinen katse dokumentoi luontoa — 88
Juha Pesonen — Luurankokaapit kolisee — 94
Leena Peltokangas — Iloismi — 98

Matkantekoa — 102
Elina Vuorimies — Yksityiset maailmat – outsider-ympäristöjä Sisiliassa — 104
Minna Haveri — Amerikan serkkuja — 108
Mikko Kallio — Nek Chandin kivipuutarha — 112
Elina Vuorimies — Talvipalatsi rappukäytävässä — 114

ITE Pirkanmaalla -matrikkeli — 118
Kirjoittajaesittelyt — 128

ITE teossa • Nykykansantaiteen vuosikirja 11

© 2018 Kirjoittajat, valokuvaajat, Maaseudun Sivistysliitto ja Maahenki Oy

PÄÄTOIMITTAJA Minna Haveri • **TOIMITUSKUNTA** Lauri Oino, Leena Peltokangas, Lauri Seppä, Raija Kallioinen
KANSI Antti Ahtiainen, kuva Veli Granö • **TAKAKANSI** Matti Järvenpää, kuva Minna Haveri
LIEPEET graffiti, kuva Leena Peltokangas • Pasi Soukkala, kuva Jari Kuusenaho
ULKOASU JA KUVANKÄSITTELY Marko Mäkinen • **ISBN** 978-952-301-151-9 • **KUSTANNUS** Maahenki Oy, Helsinki 2018
PAINOPAIKKA Print Best OÜ, Tallinna • **KIITÄMME YHTEISTYÖSTÄ** ITE-taiteen kannatusyhdistys – ITE ry

Matti Järvenpää Pannuhuoneessaan.
Kuva Veli Granö.

Lukijalle

Minna Haveri

ITE-taidetta on nyt kartoitettu kaksikymmentä vuotta. Ensimmäisestä ITE-näyttelystä on puolestaan kulunut 18 vuotta. Kuluneiden vuosien aikana ITE on astunut lapsenkengistä täysi-ikäisen suuriin saappaisiin.

Kolmetoista vuotta sitten silloisen vuosikirjan päätoimittaja Lauri Oino mietti suurten näyttelyiden ja kansainvälisten projektien jälkimainingeissa sitä, miten helposti ajatellaan, että huipulta tie käy vain alaspäin. Hänen mukaansa olisi henkistä köyhyyttä kutistaa vaeltaminen pelkäksi vuoren valloittamiseksi. Huipulla on syytä hengähtää ja harkita millaisen reitin valitsee eteenpäin.

Tuon kirjoituksen jälkeen ITE-taide toimijoineen on kulkenut pitkän matkan. Kartoitushankkeiden avulla etenevä ITE-työ on avannut uusia näkymiä ja saavuttanut lukuisia päämääriä, joista on ponnistettu uteliaana kohti seuraavia haasteita.

Nyt käsillä oleva ITE-taiteen 11. vuosikirja esittelee pirkanmaalaisia taiteilijoita ITE-teossa. Siirtyessään maaseutumaisemista punatiilisten piippujen varjoon ITE-taide alkaa saada uusia, urbaaneja sävyjä. Tässä kirjassa rinnan perinteisen ITE-luovuuden kanssa esiintyykin yhä vahvemmin nuorten, kaupunkilaisten ja naisten taide. Kaupunkikesannoilta löytyy myös ITE-taiteen kaupunkilaisserkku eli graffitikulttuuri, joka ei sulaudu kansantaiteeseen, mutta sivuaa sitä. Pirkanmaan ITE-taide haastaa miettimään ITE-taiteen rajoja ja raikastaa pölyttyneitä käsityksiä kansanluovuudesta. Aikalaiskansantaidetta on se, mitä kussakin paikassa elävät ihmiset milloinkin tekevät.

ITE on taidemuoto, mutta sitä ei voi tunnistaa ainoastaan esteettisten ominaisuuksien perusteella. ITE viittaakin paitsi itseoppineisuuteen myös henkisesti omavaraiseen elämäntapaan ja itselähtöiseen tekemisen asenteeseen. ITE-taide ei ole koulutettujen taideammattilaisten tekemää, mutta se eroaa myös harrastajataiteesta. ITE-taiteessa ei harrastajataiteen tapaan pyritä kehittymään opiskelun ja jäljittelyn kautta tai harrastepiirin tukemana. Niin maalla kuin kaupungissa ITE-taiteilija raivaa taiteellisen tiensä itse haluamaansa suuntaan.

ITE-taidetta ei olisi ilman toimijoita ja löytäjiä. Jollei tätä ITE-työtä tehtäisi, ei suuri yleisö saisi koskaan tietää, millaisia hykerryttäviä luovuuden purskahduksia syntyy niin pellon pientareilla ja liiterien kätköissä kuin urbaaneilla kesannoillakin. Vaikka ITE-taiteilijan työ perustuu yksilöllisyyden ilmaisuun, taidemuotona ITE on meidän yhdessä tekemä.

ITE-taide

Lyhenne ITE tulee sanoista itse tehty elämä. ITE-taide on suomalaista aikalaiskansantaidetta, arjen ympäristöissä syntyvää omaperäistä visuaalista luovuutta. ITE-taiteilijat ovat itseoppineita ja työskentelevät taidemaailman ulkopuolella. Maaseudun Sivistysliitto on etsinyt ITE-taiteilijoita 1990-luvun lopulta lähtien, esitellyt heidän taidettaan kotimaassa ja kansainvälisesti sekä kartuttanut laajan ITE-taiteen kokoelman.

ITE-museo

ITE-museo esittelee suomalaista ITE-taidetta liikkuvan museon periaatteella, yhteistyössä muiden museoiden ja taidekeskusten kanssa. Toiminnan perustana on ITE-taiteen kokoelma, yhteydet ITE-taiteilijoihin, dokumentaatiot sekä aktiivinen toiminta koti- ja ulkomaisissa verkostoissa. Museotyön keskus on Kokkolassa K.H.Renlundin museon alaisuudessa. ITE-museota ylläpitävät Kokkolan kaupunki ja Maaseudun Sivistysliitto.

ITE ry

ITE-taiteen kannatusyhdistys – ITE ry perustettiin vuonna 2004 edistämään suomalaisen nykykansantaiteen asemaa, toimintaa ja kokoelmatyötä. Yhdistys toimii kehittäjänä ja asiantuntijana ITE-taiteen alalla käytännön työtä tekevien organisaatioiden ja toimijoiden kanssa.

Lue lisää ITE-toiminnasta www.itenet.fi.

Jyri Rastaan Degeneroituneet munkit.
Kuva Kati Lehtinen.

ITE TYÖTÄ

Mammutin kohtuun. Veli Granön valokuvateos Raimo Flinkistä.

TEKSTI: RAIJA KALLIOINEN

Sitkeydellä ja itepäisyydellä

kaksikymmenta vuotta ITE-taiteen kartoitusta

Maaseudun Sivistysliitto yhteistyökumppaneineen on kartoittanut ITE-taidetta eri puolilta Suomea vuodesta 1998 lähtien – ensin yleisenä kyselynä kautta maan, sitten tiheämmällä kammalla alue alueelta. Perusteellisuudessaan kartoitus on kansainvälisesti ainutlaatuinen. Itseoppineista taiteentekijöistä on saatu lähes 2000 vihjettä, ja satoja heistä on nostettu esille näyttelyissä ja julkaisuissa.

ITE-kartoitus on ulottunut pienimmistä sivukylistä maakuntakeskuksiin. Tähän mennessä yli puolet Suomesta on käyty läpi: Varsinais-Suomi, Kainuu, Pohjanmaan maakunnat, Pohjois-Karjala, Keski-Suomi, Lappi, Kaakkois-Suomi, Etelä-Savo ja Pirkanmaa. Tulevien vuosien työmaina ovat jäljellä vielä Häme, Satakunta, Pohjois-Savo, Uusimaa ja saaristo.

Kartoituksissa etsitään omaperäisiä itseoppineita nykykansantaiteilijoita, haastatellaan heitä, dokumentoidaan heidän työskentelyään ja tuotantoaan sekä esitellään heidän taidettaan näyttelyissä, julkaisuissa ja muilla keinoin. ITE-taiteilijoita on saatettu kansainväliseen vuorovaikutukseen ja nykykansantaidettamme on esitelty maailmalla. Kokkolassa päämajaansa pitävä ITE-museo hoitaa näyttely-yhteyksiä niin kotimaassa kuin kansainvälisesti. Maahenki-kustantamo julkaisee hankkeiden tulokset esittelevää ja muutakin ITE-kirjallisuutta.

Aloimme kaksi vuosikymmentä sitten Maaseudun Sivistysliiton silloisen kulttuuritoimenjohtajan Liisa Heikkilä-Palon johdolla miettiä, mitä kaikkea kuuluu kansanomaisen luovuuden visuaaliseen ilmaisuun omassa ajassamme. Millä keinoin asiaa pitäisi tutkia? Ketkä avaramieliset asiantuntijat tarvitsemme etsimään vastauksia? Sytykkeen pohdintaan antoi Kansanmusiikkisäätiön pitkäaikainen hallituksen puheenjohtaja ja Kaustisen kansanmusiikkijuhlien presidentti Viljo S. Määttälä (1923–2016). Häntä kiehtoi ajatus, että visuaalista kansanluovuutta nostettaisiin esiin samaan tapaan kuin kansanmusiikin puolella oli jo onnistuttu tekemään.

Tilasimme Suomen Akatemian tutkija Martti Honkaselta ensimmäisen selvitystyön: Mitä ilmiöitä voisi katsoa kuuluvaksi aikalaistemme visuaaliseen arjen luovuuteen? Miten aihetta on lähestytty muissa maissa? Pyysimme työryhmään Kansanmusiikki-instituutin johtajan Hannu Sahan, kansanhuumoria tutkineen professori Seppo Knuuttilan ja valokuvataiteilija Veli Granön, joka jo aiemmin oli julkaissut Onnela-kirjansa pihataiteesta. Sivustatukea antoi ympäristöestetiikan professori Yrjö Sepänmaa. Maaseudun Sivistysliiton ja Kansanmusiikkisäätiön yhteisvoimin saatiin liikkeelle Itse Tehty Elämä -projekti. Nimensä se sai Granön valokuvanäyttelystä. Minä puolestaan hoksasin sanoista muodostuvan lyhenteen ITE, ja se alkoi nopeasti tarttua puheeseen, tulla yhä tutummaksi ja muotoutua taidemuodon nimitykseksi.

Kartoitustyö pantiin aluksi käyntiin opetusministeriön ja säätiöiden tuella. Sittemmin rahoitusta on saatu Euroopan maaseuturahastosta ELY-keskusten kautta ja Leader-rahoituksena; EU-rahoitusta on kanavoitunut kartoitushankkeisiin kaikkiaan yli kaksi miljoonaa euroa.

Kartoitusten ensi vaiheessa levitimme lehdistön ja kulttuurikentän aktivistien kautta etsintäkuulutuksia kautta Suomen. Pyysimme ilmiantoja erikoisista arjen luovuuden visuaalisista ilmentymistä. Kirjeitä ja valokuvia alkoi tulla vinhaa vauhtia. Hankkeeseen pestattiin kuvataiteilija Erkki Pirtola (1950–2016). Valinta oli täysosuma. Pirtolan aiempi toiminta taiteen marginaaleissa sopi täsmälleen tälle löytöretkelle. Erkistä tuli arvostettu ITE-taiteen tallentaja ja tulkki sekä taiteilijoiden uskottu hengenheimolainen. Hän työskenteli kaikissa kartoitushankkeissamme elämänsä loppuun saakka.

Noista haparoivista ja kysymyksiä täynnä olleista vaiheista lähti liikkeelle kylille ja pihapiireihin suuntautunut kenttätyö ja tutkimusmatka. Lahjakkaita etsijöitä, kartoittajia ja dokumentoijia on ollut työssä mukana kymmenittäin, niin myös näyttelyiden kokoamisessa ja julkaisujen tuotannossa. Vuotta 2018 voimme viettää kartoitusten 20-vuotisjuhlavuotena.

Kun kartoitustyö alkoi nostaa esiin kiinnostavia tekijöitä, syntyi nopeasti päätös lähteä hakemaan vuoropuhelua kansainvälisen outsider-taiteen kentän kanssa. Uuden tulokkaan viattomuudella lähestyimme suoraan alan parhaita asiantuntijoita ja taidekeskuksia, läksimme esittelemään heille taiteilijoitamme ja kutsuimme heitä Suomeen. Jo vuonna 2009 olimme perustajajäsenenä luomassa outsider-taiteen eurooppalaista verkostoa. Matkoille lähteminen ja verkostojen luominen oli oikea ratkaisu ja auttoi ITE-taidetta nousemaan nopeasti tunnetuksi myös kansainvälisesti.

Maaseudun Sivistysliitossa ITE-kartoitustyön ydintiiminä olimme kulttuuritoimenjohtaja Liisa Heikkilä-Palo ja allekirjoittanut, ja Liisan työtä on vuodesta 2013 jatkanut kulttuurijohtaja Helka Ketonen. ITE-museossa Kokkolassa työskentelee voimanaisena ITE-amanuenssi Elina Vuorimies.

Kartoitustyötä seurasi sen alkuvaiheista lähtien Aalto-yliopiston tutkija Minna Haveri. Hän jalkautui taiteilijoiden pihapiireihin, perehtyi kansainväliseen tutkimustietoon ja kokosi aineistoa. Vuonna 2010 hän väitteli tohtoriksi suomalaisesta nykykansantaiteesta. Minnan tie on kulkenut käytännöstä teoriaan ja takaisin käytäntöön, ITE Pirkanmaalla -hankkeen idearikkaaksi vetäjäksi. Minnan lisäksi alueellisten kartoitusten vetäjinä, kartoittajina ja koordinaattoreina ovat toimineet Elina Vuorimies ja Lauri Oino Länsi-, Keski- ja Pohjois-Suomessa, Minna Tuuva Itä-Suomessa ja heidän lisäkseen monet muut.

TEKSTI Otso Kantokorpi • KUVAT Jari Kuusenaho

Hakeeko ITE rajojaan tyyliytyessään?

On selvää, että ITE-taiteen romanssi alkaa olla ohi. Lukemattomien näyttelyiden ja kirjojen jälkeen on saavuttu jonkinlaiseen normaalitilaan, joka epäilemättä – ja toivottavasti – tulee hakemaan reunojaan ja mahdollisia murtumakohtia.

”Normaalitilalla” tarkoitan sitä, että juuri kukaan ei oikeasti enää ylläty tai hämmästy nähdessään ITE-taidetta. Ihmiset ovat tottuneet tunnistamaan ITE-ilmaisun sitä nähdessään. ITE-taiteesta on tullut keskeinen osa myös taidemaailman institutionaalisia rakenteita. Puuttuu enää vain se, että *Aku Ankassa* esiintyisi tunnistettavaa ITE-taidetta. Tai ehkä näin jo on käynytkin?

On yhtälailla aivan selvää, että ITE-taidetta tullaan tekemään aina ja että tutkijat tulevat väistämättä olemaan aina jälkijunassa. Tällaisia lauseita, kuten *ITE Pirkanmaalla* -sivustolla, ei tulla ehkä jatkossa kirjoittamaan: ”ITE-taiteilijoilla ei ole koulutusta taiteen tekemiseen eivätkä he myöskään pidä ammattitaiteilijoita esikuvinaan tai tarvitse ohjausta taiteensa tekemiseen.” Kouluttamattomuus voi olla objektiivinen määrittelyperuste, mutta jo nyt on mielekkäästi ITE-taiteilijoiksi luokiteltavia taiteilijoita, jotka saattavat pitää ammattitaiteilijoita esikuvanaan tai jotka itsekin kaipaavat ohjausta ammattilaisilta luovaan tekemiseensä.

Itse asiassa aika monessa ITE-taiteilijassa asuu pieni **Pablo Picasso**, eikä suinkaan yleisinhimillisen vaistonvaraisesti – Pirkanmaallakin vaikkapa jo klassikoksi nousseessa siurolaisessa ”Liiteri-Picassossa” **Martti Hömpissä** (1935–2013) voi havaita Picasson vaikutteita. Hömppi on myös itse korostanut sitä, että täysammattilainen kuvanveistotaiteemme *grand old man* **Ossi Somma** on ollut hänelle merkittävä oppi-isä, jonka oppiin hän on nimenomaan hakeutunut. Tämä parivaljakko onkin itse asiassa mainio esimerkki rajanvetoja pohtivalle: Sommankin taiteessa on selkeästi akateemisempi puoli mutta myös ja varsinkin hänen huikean veistospuistonsa kautta paljon sellaista, joka on sukua ITE-taiteelle. Tuskin Sommakaan on ollut olematta alttiina tällaisille vaikutteille.

Juuri Picassoa olen ollut tunnistavinani monessakin ITE-taiteilijassa – esimerkiksi virtolaisen **Olli**

Tampereen taidemuseon Miälentilat – ITE-taidetta ja hengenheimolaisia näyttelyssä pohdittiin, mikä on ITE-taiteen kasvualusta. Entä mikä erottaa ja yhdistää ITE-taiteilijoita ja ammattilaiskollegoita?

Rädyn ihmisfiguureissa. Selitys tälle on ilmeinen: Picasso on taidemaailmassa juuri se taiteilija, jonka kuvasto on tutkitusti levinnyt laajimmalle koko kansan keskuuteen ja muuttunut siten kuin melkein yhteiseksi omaisuudeksi ja helposti käytettäväksi viittauskohteeksi. Toisaalta voisi heti kysyä, miksi **Salvador Dalílle** ei ole käynyt samoin. Miksei Suomen pihoilla ole valuvia kelloja? Voi tietenkin olla, että en vain ole tietoinen niistä.

Taiteessa on modernismin myötä opittu arvostamaan rajojen koettelemista ja rikkomista. ITE-taide on tietysti rohkaiseva esimerkki tällaisesta rikkomisesta – rikkoohan se esimerkiksi usein porvarillisia sopivuuden rajoja aihevalinnoillaan ja kielenkäytöllään. Mutta kun ITEkin alkaa hiljalleen institutionalisoitua – tosin lähinnä ulkopuolisten taholta – niin kykeneekö se haastamaan omia rajojaan? ITE-taiteilijat ovat usein juuri sellaisia vallankumouksellisia ja häiriköitä, joita muutos aina vaatii, mutta pystyvätkö he itse asettumaan ympärilleen rakennettuja rajoja ja luokituksia vastaan, ja haluavatko he? Mieleeni tulee heti esimerkki ”oikeasta” taidemaailmasta. Olen käynyt useammankin kerran pietarilaisessa taidekeskuksessa Puškinskaja 10:ssä, joka perustettiin 1980-luvun lopulla vallattuun rakennukseen. Tuolloin kyse oli radikaalista avantgardesta ja toisinajattelusta. Käytyäni siellä 2000-luvulla useamman kerran en ole nähnyt oikeastaan mitään muutosta. Kirjoitin siitä jo kahdeksan vuotta sitten: ”Paikka muistuttaakin hieman toisinajattelun muumioiden luokkakokousta.” Kun ITE-taide on selkeästi jo tunnistettavaksi tyyliytynyt, on pelkoni vähän samanlainen. Arkikielellä ilmaistuna ei ole vaikea kuvitella jonkun ITE-taiteen näyttelyn vastaanottoa pikaisella ensivaikutelmakommentilla: ”Ai tää on taas tätä.” Juuri tällä tavoin huomaan itsenikin joskus ajattelevan, kun menen esimerkiksi näyttelyyn, jossa näen **Josef Albersin** väriajatteluun perustuvaa abstraktia maalausta ties kuinka monennen kerran elämässäni. Tai viime aikoina joidenkin nuorempien naispuolisten maalareiden isosilmäisiä tyttöfiguureja, joissa on näkyvissä japanilaisen mangan ja animen vaikutukset.

Todellisuudessa huomaan, että ainakin minulle on ITE-taiteen osalta osittain jo käymässä näin. En minä oikeasti enää jaksa kovinkaan paljoa innostua romuraudasta hitsatusta eksoottisesta eläimestä – elefantista, krokotiilista jne. – suomalaisessa pihapiirissä, eikä tällä asenteella ole kovinkaan paljoa tekemistä itse teoksen laadun kanssa. Asiat vain muuttuvat kliseisiksi, kun niitä tarpeeksi näkee, aivan samalla tavalla kuin musiikissa: **Antonio Vivaldin** *Neljä vuodenaikaa* on mielestäni hieno viulukonserttosarja, mutta vähän enemmän musiikkia harrastavalle se on selvästikin muuttunut jo silkaksi kliseeksi, johon on vaikea suhtautua vakavasti.

ITE-taide institutionalisoituine rakenteineen – johon kuuluu muun muassa se, että ammattimaisena taidekriitikkona kirjoitan tässä parhaillaan ITE-taiteesta – on kohta tällaisen ongelman edessä. Edessä on jossain vaiheessa kylläänytymispiste, koska määräänsä enempää samankaltaista taidetta ei yleisö jaksa, eivätkä varmaan itse taiteilijatkaan, koska monet joutuvat nyt yhä useammin sen tilanteen eteen, että he näkevät muidenkin tekevän samanlaisia teoksia. Taiteilijat ovat usein hyvin samalla tavalla erilaisia kuin muut ihmiset – tämä koskee sekä ITE-taiteilijoita että koulutuksen saaneita ammattitaiteilijoita. Onneksi voi ajatella niinkin, että tällainen saattaa rohkaista toisintekijää tekemään vielä enemmän toisin ja siten uudistamaan lajiaan.

Uudistumista voi tapahtua myös ottamalla kantaa ”virallisempiin” instituutioihin ja niiden toimintaan. Picasson lisäksi tarjolla on paljon muutakin materiaalia. Vaarana on tietenkin aina se, että lähestyessään taidemaailman tunnettuja muotoja ITE-taiteilija uhmaa määriteltyä ITE-taiteilijuuttaan: ”Eihän tuo ole oikeaa ITE-taidetta.” Tätä mietiskelin esimerkiksi tutustuttuani ylöjärveläisen **Tapio Holopaisen** kiinnostavaan tuotantoon. Holopainen tekee pakkausjätteestä abstraktia tai liki abstraktia taidetta, joka hyödyntää yleensä geometristä muotokieltä. Siis jotain sellaista, joka ei oikeastaan näytä perinteiseltä ITE-taiteelta. Minä löysin mielessäni hänen isolle ja yhteiskuntakriittiselle valkoiseksi värjätylle veistokselleen *Aleppo* heti vertailukohdan: Kankaanpään taidekoulusta valmistuneen **Mikko Myöhäsen** mittavan mustaksi värjätyn arkkitehtonisen pahviveistoksen, jonka näin viitisen vuotta sitten. Luulenpa, että Holopainen on yhteiskuntakriittisen otteensa lisäksi kiinnostunut ihan samoista asioista kuin Myöhänenkin: urbaanista sykkeestä, äänistä ja melusta ja niiden saattamisesta visuaaliseen muotoon.

Juuri urbaani onkin seuraava mahdollinen haaste ITE-taiteelle ja sen tutkimukselle. Iso osa perinteisistä ITE-taiteilijoista tekee työtään maaseudulla tai ainakin keskustojen ulkopuolella. Ei ole kuitenkaan mitään syytä epäillä voimakkaan kansanomaisen luovuuden olemassaoloa myös urbaanissa ympäristössä.

Vertailukohtana tulee tietenkin mieleen graffiti ja muu katutaide, joka sekin ponnistaa usein taiteellisesti kouluttamattomasta luovuudesta ja halusta ilmaista visuaalisesti ajatuksiaan ja olemassaoloaan. Vertailu ei tietenkään ole ongelmatonta, ja muistan esimerkiksi tuskallisen hyvin sen, miten voimallisesti ärtynyt olin kuunnellessani *ITE ja urbaanit kesannot* -seminaaria Tampereella marraskuussa 2017. Tapahtumassa oli paljon puhetta graffitista ja viimeaikoina buumiksi nousseesta muraalimaalauksesta. Asenteeni ärsytti itseänikin, ja olen miettinyt asiaa sittemmin paljon. Miksi en halunnut graffitia

käsiteltävän ITE-taiteena? Päällimmäisin syy oli varmaan se, että niin rinnakkaisilmiöitä kuin molemmat taidemuodot epäilemättä jossain suhteessa ovatkin, on graffitin ympärille kehittynyt niin voimakas sisäsyntyinen institutionaalinen rakenne kirjoittamattomine mutta yllättävän formalistisine sääntöineen, että siinä on kaikessa anarkistisuudessaankin vaikea nähdä sitä samaa kahlitsematonta luovuutta kuin ITE-taiteessa.

Katutaiteen moninaisten muotojen ja ITE-taiteen yhtäläisyyksiä on kuitenkin tarpeen miettiä. Tämä varmistui minullekin viimeisimmän löytöni kautta. Törmäsin kadulla yllättäen portaikkoon rakennusmassalla kiinnitettyyn kehystettyyn lintuaiheiseen maalaukseen. Sittemmin sain *Voima*-lehden **Jari Tammisen** kirjoittaman artikkelin kautta tietää, että kyseessä on graffititaustainen ja taiteessa kouluttamaton taiteilija nimeltä **Boing**, joka maalaa lähinnä kai pelkästään tilhiä – sekä seinille että kehysten sisään. Hän on siis lähtenyt uudistamaan graffiti-ilmaisuaan ottamalla perinteisten maalauskehysten avulla käyttöönsä taidemaailman rekvisiittaa. Uskoisin syyn olevan juuri graffitin jäykistymisessä tyyliksi. Jos ei tämä ole myös ITE-taidetta, niin mitä ihmettä se sitten on?

OTSO KANTOKORPI (1957–2018). Suruviesti ITE-taidetta aktiivisesti seuranneen kriitikon kuolemasta saapui juuri ennen kirjamme painoon menoa.

Punatiilen varjossa heilimöi

Rauni Uotila. Kuva Lauri Seppä.

Kyläkartoittajien tehtävänä oli etsiä ITE-taiteilijoita Pirkanmaalta sekä dokumentoida ja tallentaa tiedot tekijöistä ja teoksista. Joskus seikkailimme tehtaiden raunioissa teollisuusalueilla, toisinaan ITE-taiteilija löytyi peltovainioiden ja metsätaipaleiden takaa.

Vilho Juusela. Kuva Mikko Kallio.

TEKSTI: LEENA PELTOKANGAS

Pirkanmaa ja erityisesti Tampereen seutu on osa teollisen Suomen historiaa. Tampereella, Valkeakoskella, Mäntässä, Nokialla tehtaat ovat elättäneet ihmisiä. Aikoinaan nämä myllyt jauhoivat kidastaan paperia, kenkiä, puuvillakankaita tai höyryvetureita, kunnes rakennemuutokset lopettivat monet isot teollisuuslaitokset ja toisenlaiset bisneksentekijät astuivat tehdassaleihin. Värikäs työläishistoria ja punainen tiili ovat silti edelleen olennaisesti läsnä maakunnan henkisessä maisemassa.

Teollisuuden ja kaupunkiympäristön ohella Pirkanmaa on myös osa maaseudun ja kylien Suomea. Kaupungista ulos johtavat valtaväylät muuttuvat pienemmiksi valtateiksi, maanteiksi tai kyläteiksi ja johtavat lopulta poluksi metsään. Tehtaiden ja punatiilen lisäksi Pirkanmaa on Frans Eemil Sillanpään kuvaamia aaltoilevia peltoaukeita, Sahalahden mäkisiä hiekkateitä, Pälkäneen Kukkiajärven kyläkuntia, Valkeakosken pystykatajia, Punkalaitumen jokivarren vehreyttä tai Helvetinkolun erämaita. Järvenselkää riittää lähes tulkoon joka kuntaan.

Tätä kirjoitettaessa on kulunut sata vuotta sisällissodasta, ja monella seutukunnan kulmalla, etenkin Tampereen keskustassa, nuo tapahtumat ovat voimakkaasti läsnä. Siellä täällä rakennusten seinissä näkee edelleen ammusten reikiä sodan jäljiltä, ja makaaberisti voikin ajatella, että täällä me vain kävelemme teloituspaikkojen päällä samalla, kun viereemme nousee lasin- tai teräksenhohtoinen tornitalo. Sadan vuoden takaiset tapahtumat nousivat esiin monella kartoituskäynnillä, niin Karkussa kuin Juupajoellakin. Kun kiersin tapaamassa taiteilijoita ja katsomassa teoksia, kuulin usein tarinoita sisällissodasta. Historia elää meissä, muuttaa muotoaan, sulautuu uuteen aikaan ja parhaimmillaan auttaa meitä ymmärtämään enemmän.

Pirkanmaalaisen ITE-taiteen kartoitus nosti esiin ison ja kiinnostavan joukon taitavia tekijöitä eri puolilta maakuntaa. Keväällä 2017 levitettiin sanaa käynnissä olevasta etsinnästä, ja vinkkejä mahdollisista ITE-taiteilijoista tuli pitkin kesää kaikista mahdollisista kanavista. Monien juuret ovat täkäläisessä maaperässä, mutta monet ovat myös ”junantuomia”. Pirkanmaalle ja eritoten Tampereelle on aina muutettu ja muutetaan edelleen.

Alkukesästä pitkälle syksyyn 2017 kurvailin yhtenä kolmesta kyläkartoittajasta pitkin Pirkanmaan raitteja; navigaattori neuvoi seuraavaan kohteeseen. Tapasin taiteilijan, yritimme tutustua, kirjoitin, nauhoitin ja kuvasin, samalla kun kävimme läpi teoksia. Joku saattoi olla jo kokenut ITE-taiteilija, jolle oman tarinan kertominen ja oman työn kuvaileminen oli tuttua. Joidenkin kohdalla olin ensimmäinen, joka kävi läpi koko tuotannon ja oli kiinnostunut kohteestaan nimenomaan taiteilijana. Sellainen nosti välillä pintaan koskettavia tunnelmia. Kyyneleiden ohella kartoituskäynneillä oli ilmassa myös paljon naurua. Yhdessä paikassa soitettiin sahaa, toisessa musiikkia hevosen päästä, ja sitten taas puhuttiin. Kannoimme teoksia parempaan valoon kuvaamista varten ja odottelimme sateen loppumista. Eväitä söin ajaessani tai sitten istuin ruisleipä kädessäni puolukkamättäällä jossain Orivedellä.

Arkistot, artikkelit, blogit ja videot taltioivat vain pieniä välähdyksiä niistä syistä, jotka saavat ihmiset tekemään taidetta. Taustalla on kokonaisia elämänmittaisia tarinoita. Jokaiselle tuona kesänä kohtaamalleni ihmiselle taiteen tekeminen on ollut tärkeä elämää ylläpitävä voima. Joku on ottanut mittaa sairaudesta tai paennut arkea, taiteeseen on purettu surua ja tallennettu muistoja, taide on ollut ilonaihe tai arjen taittamista, taiteen kautta on otettu kantaa maailmaan ja järjestelty sitä sellaiseen kuosiin, jossa tekijällä itselläänkin on oma, ihan itse tehty paikka.

Teollisuusalueen katveessa ja hiekkatien tuolla puolen kukkivat villit kukat. ITE-taiteen etsinnässä löysimme ihmisiä, joiden teokset ammentavat ympäristönsä henkisestä maaperästä mutta ilmentävät samalla omaa aikaamme ja kurottavat kohti uutta.

Itse tehtyä elämää

Tauno Vuorenniemen Ajan henki -veistospuisto Putajalla. Kuva Minna Haveri.

TEKSTI: MINNA HAVERI

ITE-OPPINEET TAITURIT

ITE-taide on itseoppineiden taiteilijoiden itselähtöistä taidetta. Tämä tarkoittaa, että nykykansantaiteilijat eivät ole saaneet koulutusta taiteen tekemiseen, vaan he toteuttavat teoksiaan oman luovuutensa ohjaamina. Jos 1990-luvun muoti-ilmaisu uusavuttomuus viittasi oma-aloitteisuuden puutteeseen ja kyvyttömyyteen toimia omassa arjessa, ITE-taide on sen vastakohta. Sen juuret ovat kätevyyden kulttuurissa, jossa arvostetaan kädentaitoja, säästäväisyyttä ja omavaraisuutta. ITE-taide perustuu tekijöidensä omien kykyjen sekä elinympäristön materiaalisten ja henkisten resurssien hyötykäyttöön.

Juha Rikhard Käkelä.
Kuvat Leena Peltokangas.

Sahavirtuoosi

Puupatsaiden veisto on taitolaji, joka tarjoaa heijastuksen suomalaisesta kansanluonteesta ja kauneudentajusta. Isojen puupölkkyjen veistossa moottorisaha on syrjäyttänyt vuosisataisen kirvesveistoperinteen. Moottorisahaveistoksista harvoin muodostuu laajoja veistospuistoja, sillä monet veistävät teoksia myyntiin. Erityisesti karhut sopivat pölliveiston aiheeksi, niin tekijöiden itsensä kuin ostavan yleisönkin mielestä.

Pirkanmaan moottorisahureiden kärkihahmo on monissa kilpailuissakin menestynyt Juha Rikhard Käkelä, jonka sahasta on syntynyt kaikkiaan noin kaksituhatta teosta. Hän herättää puupölleistä henkiin monenlaisia eläimiä ja ilmeikkäitä ihmishahmoja eri kulttuureista. Veistoura sai alkunsa vähän sattumalta pari vuosikymmentä sitten. Oli tarkoitus ryhtyä savusaunan tekoon, mutta ensimmäisestä pöllistä tuli hanhi ja sitä seurasi karhu, ja pian veistäminen vei miehen täysin mukanaan.

Käkelän mukaan kaikki Suomen puulajit sopivat veistotyöhön. Materiaalista ei tule pulaa. Tutut ja naapurit tuovat Juhalle sahoille kelpaamattomia ylisuuria puita. Veistoksen sijoituspaikkaa täytyy tietenkin miettiä puulajin ja sen säänkestävyyden mukaan, veistokonkari opastaa. Parhaimmin ulkona kestää lehtikuusi sekä tavallinen mänty ja kuusi. Tervaus ja polttaminen lisäävät teoksen kestävyyttä. Käkelä arvioi, että jos veistoksen jättää suoraan nurmikolle, se kestää parikymmentä vuotta, mutta jos teos on auringolta ja sateelta suojassa, hän on valmis antamaan sille kuudensadan vuoden takuun.

Mielen maalari

Maalaustekniikoiden suhteen raja harrastajamaalauksen ja ITE-taiteen välillä on häilyvä. Suomessa on vaikea olla piirtäen ja maalaten täysin itseoppinut oman tiensä kulkija, koska meillä on tarjolla niin paljon eriasteista taideopetusta. Ilman erityistä taiteentuntemustakin jokainen tietää, miltä maalaukset näyttävät ja miten niitä tehdään. Koska myös taidemaalausmateriaalien saatavuus on hyvä, on

Maija Härkki. Kuvat Minna Haveri.

helppoa ryhtyä tauluntekijäksi. Ehkä juuri tästä syystä maalauksilta odotetaan ITE-taiteessa suurempaa omaäänisyyttä kuin veistoksilta. Piirustus- ja maalausilmaisusta ITE-taidetta tekee sisäisen maailman kuvaus tai harrastajataiteelle muutoin epätavalliset aiheet yhdistettynä persoonalliseen tyyliin.

Maija Härkki täyttää ITE-maalarin kriteerit. Hänen värikäs kuvamaailmansa on täynnä lintuja, ihmishahmoja, rakennuksia, portteja ja kuvioita. Hänen kotinsa kaapit ja hyllyt notkuvat teoksia, jotka tuntuvat heijastavan toista todellisuutta ja tuntematonta maailmaa. Kaikki piirustukset ja maalaukset ovat syntyneet selittämättömän tarpeen ohjaamana. Hierojana toiminut Härkki oli 1990-luvun puolivälissä kolmen kuukauden ajan aina aamulla herätessään tuntenut pakottavaa halua maalata. Lopulta hän antoi halulle myöten ja antautui kuvien virran vietäväksi.

Härkki kertoo, että taidetta tehdessään hän katsoo vain kulloistakin yksityiskohtaa. Tekeminen on prosessi, jossa hahmot tulevat jostakin, välillä kadoten näkyvistä ja taas palaten hieman muuttuneina. Jokainen uusi kuva on yllätys myös tekijälleen.

Elma-Riitta Hannosen kirjontoja kierrätysbaskereille. Kuva Minna Haveri.

Pehmeä ITE-taide

ITE-taiteen piirissä on paljon puhuttanut kysymys: missä on naisten ITE-taide? Tekstiilikäsityöt ovat suomalaisten naisten suosikkiharrastus, mutta miksi näillä tekniikoilla tehdään niin vähän taideteoksia?

Perinteisilläkin tekniikoilla tehdystä käsityöstä tulee ITE-taidetta, kun taiteellinen itseilmaisu nousee taidokkuutta ja oikeaoppisuutta tärkeämmäksi. Ensimmäinen askel taiteen suuntaan on se, että käsityön tekijä luopuu valmiista malleista ja kaivaa aiheet omista muistoista ja mielikuvituksesta.

Elma-Riitta Hannonen on luova ja taiteellinen käsityöihminen. Hän kertoo tehneensä käsitöitä aina tai ainakin niin kauan kuin muistaa. Tästä tekemisen vimmasta todistavat vuosien varrella valmistuneiden kekseliäiden tekstiilitöiden ja kollaasien röykkiöt. Hannonen leikittelee teoksissaan materiaaleilla ja tekniikoilla käsitellen samalla naisen elämää ja naisena olemista.

Niksibetoni

Kaikki ITE-taiteen työtavat ovat itseopittuja ja omaperäisiä, jotkut niistä suorastaan ainutlaatuisia keksintöjä. Raimo Flink on kehitellyt niksibetoniksi nimeämänsä rakennusmateriaalin, jossa betonin sitkoisuutta lisätään lisäämällä sementin ja hiekan sekaan tekstiilikuitua. Betoniseoksen erityisominaisuutena on, ettei siitä tehtyjä rakenteita tarvitse raudoittaa. Niksibetoniseinään voi myös naulata tavallisilla rautanauloilla.

Flink on luonut helposti muokattavan niksibetoninsa avulla kesäkotinsa pihapiiriin Lempäälään koristeellisen taidepuutarhan. Sieltä löytyvät muun muassa kaktuspuutarha sekä muhkea mammutti, jonka sisään kätkeytyvään huvimajan pirttipöydän ympärille mahtuu useita henkilöitä.

Kesällä 2017 Flink pystytti puutarhaansa valtavan palmun, Syöpämuistomerkin, jonka sanoma on toista kertaa syöpää sairastavalle taiteilijalle kipeän omakohtainen. Flink on halunnut omistaa teoksen syöpään menehtyneille entisille naapureilleen. Hänen tavoitteenaan on teoksen avulla herätellä ihmisiä kiinnittämään huomiota turvallisten ja myrkyttömien materiaalien ja maa-ainesten käyttöön asuntorakentamisessa. Flink naapureineen asui tietämättään vuosikymmenien ajan kaatopaikan päälle rakennetussa rivitalossa, joka nyt on purettu asuinkelvottomana.

Raimo Flink niksibetonista muovatussa kaktuspuistossaan. Kuva Veli Granö.

Tauno Vuorenniemi. Kuva Minna Haveri.

Hämmästyttävä lasikuitu

Vaikka itseoppineilla ei ole koulutusta taiteen tekemiseen, heillä voi olla vankka ammattitaito taidetekniikkansa hallintaan, sillä erilaiset ammattitekniikoiden sekä rakennus- ja korjaustöissä käytettyjen työtapojen sovellukset ovat yleisiä suomalaisessa ITE-taiteessa.

Yli 30 vuotta Ruotsissa automaalarina työskennellyt Tauno Vuorenniemi sai eläkkeelle jäätyään ajatuksen, että lasikuidusta voi tehdä patsaita. Hän ehdotti Putajalla Maatalous- ja maansiirtomuseota johtavalle veljenpojalleen, että sen viereisen pellon voisi tehdä täyteen patsaita.

Nuorempi Vuorenniemi innostui ehdotuksesta ja haki hankkeelle Leader-rahoituksen. Tulevan patsaspuiston ensimmäinen teos oli kyntäjäaiheinen Työnhenki, jonka silloin Ruotsissa asunut taiteilija toimitti Suomeen vuonna 1997. Veistos sai rahoittajatahon hyväksynnän ja Vuorenniemi kehotuksen jatkaa veistämistä. Viidessä vuodessa hän teki Ruotsissa yli kolmekymmentä menneen ajan maalaiselämää kuvaavaa lasikuituveistosta, jotka Suomeen kuljetettuina muodostavat Ajan henki -nimisen patsaspuiston Maatalous- ja maansiirtomuseon viereiselle pellolle.

Vuorenniemi on muokannut veistostensa rungon aitaverkosta, jonka on päällystänyt maalarinteipillä. Seuraavaksi hän on kuorruttanut hahmon lasikuitukankaalla ja lasikuitumassalla. Lasikuitupinnasta on hiekkapuhallettu pois tikut ja muut asiaankuulumattomat epätasaisuudet. Lopuksi teoksen pinta on käsitelty mattapintaiseksi päällystämällä se hiekalla. Taiteilijan mukaan vaikein osa ihmishahmoisten veistosten tekemisessä ovat sormet, mutta tähänkin Vuorenniemi on keksinyt omat keinonsa: hän valaa lasikuidun ohuen muovihanskan sisään ja asettelee sormet näin päällystettynä haluamaansa asentoon. ”Teoksissa on käytetty monenlaisia niksejä ihan niin kuin ennen vanhaan, jolloin moni homma jouduttiin tekemään järjellä, kun voima ei riittänyt”, Vuorenniemi kiteyttää.

Kuva Veli Granö.

Teksti: LAURI SEPPÄ

RAUTAPUISTON PALJOUSTAITEILIJA

Itse tehty elämä. Omaehtoinen palava halu tekemisen ja ajatusten näkyväksi saattamiseen. Ne muodostavat suomalaisen nykykansantaiteen monenkirjavan mutta jykevän selkärangan. Matti Järvenpään luomassa maankuulussa Rautapuistossa ja sen liepeillä toteutuvat nämä kaikki ja paljon muuta.

Matti Järvenpää (s. 1936) on Pirkanmaan tunnetuimpia ITE-taiteilijoita, niin paikallisesti kuin kansainvälisestikin. Hänet tiedetään myös keräilijöiden ja konemiesten – kuten hän itseäänkin nimittää – keskuudessa. Tekijän oma asenne taiteen ja keräilyn välimaastossa luomiseen on lempeä: ”Mä en oo sitä rajaa oppinut vetään koskaa. Koulutus ei ole vääntänyt eikä kääntänyt mihinkään suuntaan. Mä olen tehnyt itselleni tätä taidetta. Se riittää minkä silmä hyväksyy”.

Omaa tekemistään ja taidettaan hän nimittää ”paljoustaiteeksi”: ”Tämmöset arkiset esineet. Kun niitä laitetaan paljon esille niin se merkitys korostuu”.

”Saavuin tänne 50- ja 60-luvun taitteessa naimakaupan myötä”, kertoi elämäntyönsä Kyröskosken seudulla sähkömiehenä tehnyt Järvenpää, kun tapasin hänet ensimmäisen kerran kumpuilevassa kansallismaisemassa. Istuimme Rautapuiston laidalla entisen, sodanjälkeisen Suomen esineistöä pursuavan kesäkioskin portailla. Männikössä kukkui alkukesän käki. ”Kaatopaikat ja metallinkeräys olivat mun reviiriäni. Esineiden perässä ei ole tarvinnut juosta. Olen ollut tässä vanhojen esineiden keräilyssä sellainen pioneeri”, kertoi Järvenpää kysyessäni, mistä kaikki esineistö paljoustaiteen tekemiseen on löytynyt.

Maailman parhaat letut

ITE-taiteen yhteydessä Järvenpää liitetään useimmiten teoskokonaisuuteen nimeltä Rautapuisto. Hiekkatien päättyessä raskaan metsän reunaan odottaa vierailijaa tyylikkääksi laittautunut isäntä ja useampi teoskokonaisuus. Tekemisensä, taiteensa ja ajatustensa äärelle hän johdattaa huippukuntoon laitetun kevytrakenteisen moottoripyörän selästä.

Ensimmäisenä on pysähdyttävä Iivarin-kuusen luona. Kuusi on tarkkaillut pihamaata ja maisemaa yli 140-vuotta. Jylhän puun alaoksien synnyttämä havuluola toimii temppelinä rauhoittumiselle ja voiman lataamiselle: eräänlainen siirtymäriitti Järvenpään kiehtovaan maailmaan.

Auringonlasku. Kuva Veli Granö.

Aito surmanajopallo ja sen pienoismalli. Kuva Veli Granö.

Alma-mummun muistolle. Kuva Minna Haveri.

Konflikti. Kuva Minna Haveri.

Kuusen ääreltä Järvenpää saattaa vierailijan *Alma-mummun muistolle* -teoksen äärelle: ”Hän paistoi maailman parhaat letut. Tein Almalle tälläisen muistomerkin, jossa on viitisensataa mahdollisuutta tehdä lettuja. Kolmisenkymmentä vuotta sitten aloin niitä ripustamaan”, kertoo tekijä, taiteilija, keräilijä ja koneiden hallitsija Järvenpää ladosta, jonka seinämiä koristavat valurautaiset lettupannut. Ruoste ja symmetrisesti toistuvat muodot pannuissa sekä niiden asettelussa tekevät rakennuksesta satumaisen kokonaisuuden, joka nöyristää päälle vyöryvän ajan hidastamaan hieman kulkuaan. Maailman parhaita lettuja ylistävän ja aikaa kesyttävän ladon oven Järvenpää on koristanut vanhojen polkupyörien rattailla ja muilla visuaalista symmetriaa tukevilla osilla.

Lettuladon vieressä kohoaa suurempi maatalousrakennus. Avoimen oven yläpuolelle on kerätty kangas, johon on maalattu kyröskoskelaisen maatiaiskissan kokoisin kirjaimin teksti PANNUHUONE. Tuulen puhaltaessa määrätyltä suunnalta sen sisältä kuuluu satojen kahvipannujen soittamaa musiikkia. ”Niiden soitosta löytää vaikka Finlandian, kun kuuntelee sitä soittoo”, kertoo Järvenpää. ”Viissataa pannua on siinä meitä odottanut. Jokaisella on kyllä oma tarina. Ne on siinä sen tähden, että ne on kauniita esineitä”. Olemme paljoustaiteen ytimessä. Sen suurempia perusteluja ei tarvita siihen, että satoja yksittäisiä kahvipannuja ripustetaan roikkumaan latoon.

Rautapuisto

Lopulta Rautapuisto, taidepuisto, jonka teoksilla Järvenpää ottaa kantaa ja haluaa esittää näkemyksensä maailman menosta. Monumentaaliset teokset käsittelevät maapallon tilaa, politiikkaa, yhteiskunnan rakenteellisia muutoksia, luonnonsuojelua ja maailmanrauhaa. Sanomaa ei kerrota huutamalla tai piikittelemällä. Asiat sanotaan niin kuin ne Järvenpään kokemina ovat.

Traktorinistuimet, palohaat, kirveenterät, sepän työkalut ja monet muut mennyttä aikaa edustavat kauniit käyttöesineet on yhdistetty toisiinsa luovalla ja katsojaa haastavalla tavalla. Vehreä mäntymetsä toimii vaikuttavana siluettina pääosin luonnostaan tummuneille teoksille. Hallitseva elementti alueella on valurauta. Värikkäät ja kiiltävät yksityiskohdat osassa teoksia eivät hypi silmille vaan houkuttelevat katsomaan tarkemmin.

Järvenpään taito on valita esineistö ja antaa sen puhua: ”Rautapuisto symbolisoi sitä, miten minä teen taidetta. Nämä ovat kaikki kertaalleen käytettyjä esineitä, ja olen antanut niille uuden elämän.” Esimerkiksi äeksistä valmistettu *Happosademetsä* -teos kertoo valitettavan suoraan mikä on suhteemme ympäristöön. Valurauta männikössä kantaa lievää melankoliaa, lempeää sellaista.

Paljous korostaa symboliikkaa, joka on vahvaa ja runsasta: ”Mä tykkään haastaa kysymään ja saada aikaan pieniä paineita”, toteaa Järvenpää taiteensa luonteesta. Tekeminen on hänelle merkityksellistä jo itsessään: ”Teen mä sitten vaikka kirveenvarren tai ison veistoksen, siihen tulee aina se tekijän henki.”

Rautapuiston ensimmäinen teos, ketjuinen keinutuoli, syntyi 1970-luvun alussa, kun Järvenpää havahtui ensimmäistä kertaa vanhojen maatalousvälineiden ja työvälineiden kauneuteen. ”Rupesin kerään noita sepän käden tuotteita ja niitä rupes oleen niin paljon, että mä aloin niitä sitten sovitteleen” kertoo Järvenpää Rautapuiston lähtökohdista.

Taiteilijan omien sanojen mukaan puiston pääteos on vuosien 1980–87 aikana valmistunut *Konflikti*-teos. ”Se on niin onnistunut, että se kannustaa edelleen tekemään” toteaa Järvenpää rauhallisella ylpeydellä. Järvenpää luonnostelee teoksensa ainoastaan mielessä. ”Mä vien tiedon, taidon ja materiaalin tänne mieleen ja saan sieltä hakattua kaiken näkyväksi”.

”Tossa toisella puolella on toi harrastepuoli” toteaa Järvenpää esitellessään keräilyaarteitaan, joiden joukossa on vaikuttava määrä autoja, mainoskylttejä ja työkoneita. Rautapuistoa komistaa ennen ensimmäistä maailmansotaa valmistettu surmanajopallo – muu on hänen itse suunnittelemaansa ja valmistamaansa.

Paljous ja kaunis järjestelmällisyys leimaavat Iivarin-kuusen suojelemaa pihapiiriä. Pienet teosinstallaatiot korostavat lähes jokaisen alueella sijaitseva rakennuksen seinää. Aika kiertyy vanhojen esineiden ympärille, mutta itse taiteilija Matti Järvenpää jatkaa edelleen tekemistä. Niin koneiden, keräilyesineiden, haitarin kuin ITE-taiteenkin parissa.

TEKSTI Leena Peltokangas

Navettagalleriat

Leila Yrjöjän Rotunainen.
Kuva Leena Peltokangas.

Pirkanmaan ITE-taiteen kartoituksessa nousi esiin useita tyhjenneisiin navetoihin, riihiin tai vanhojen maatilojen pihapiireihin syntyneitä gallerioita. Kurkistamme tässä artikkelissa ateljee Linnunmaitoon ja Käenpesän pihapiiriin Ikaalisten Röyhiössä, vierailemme Leila Yrjölän navettagalleriassa Oriveden Vihasjärvellä ja kerromme myös Leporannan taidekeskuksen tarinan.

LEILA YRJÖLÄN navetassa Oriveden Eräjärvellä Vihasjärven kylässä asui aikanaan Hertta-lehmä kumppaneineen, kunnes vuonna 2004 navetta tyhjeni karjasta. Yrjölä pesi painepesurilla navetan puhtaaksi, maalasi seinät ja ryhtyi suunnittelemaan galleriaa. Avajaisia vietettiin kesällä 2007.

Kuvataide on ollut Leila Yrjölän elämässä vahvasti mukana jo aivan pikkutytöstä asti. Pastelliliiduilla tehtyjä teoksia ja öljyvärimaalauksia on kertynyt yli 400. Kesäisin auki olevan navettagallerian lisäksi Yrjölän kodin seinät ovat täynnä taidetta.

”Teoksia syntyy jatkuvasti. Parastaikaa maalaan uutta tuotantoa kesän 2018 näyttelyä varten”, kertoo Yrjölä.

Maalausten ja piirustusten ohella kävijän huomio kiinnittyy vaikuttaviin betonisiin veistoksiin, jotka syntyivät jo ennen gallerian avaamista.

Kuvat Leena Peltokangas.

”Jouduin betonin imuun”

Liki satavuotiaan Yrjölän talon pihapiirissä loikoilee upeita veistoksia. Betoninen Rotunainen on uljas naispatsas, joka vastaanottaa tulijat ja muistuttaa kiveen hakatuilla lauseilla taiteen merkityksestä. *Kirjan lukija* -veistos keskittyy teokseensa omenapuun lehvästön alla, ja uuden elämän saanut Hertta-lehmä makoilee rauhallisesti nurmikolla.

”Tämä Hertta on kaikkein rakkain teokseni, ja se on tehty esikuvansa oikeiden mittojen mukaan. Hertta-lehmä oli puoliksi ayrshire ja puoliksi friisiläinen. Kävin aina välillä mittaamassa Herttaa ja sitten jatkoin veistoksen tekemistä.”

Leila Yrjölä kertoo tehneensä talvisin maalauksia ja kesäaikaan patsaita. Patsaat ovat betonia, ja niiden sisällä on täytteenä kiviä tai rautaa. Joskus vanhat työkalutkin on uhrattu taiteen vahvistukseksi.

”Näin televisiosta ohjelman ITE-taiteesta, ja siinä joku oli tehnyt lehmän. Sanoin miehelleni, että kyllä minä paremman lehmän teen kuin tuo, ja siitä se betonitöiden teko sai alkunsa. Jouduin niin sanotusti betonin imuun”.

Linnunmaitoa Käenpesässä

Ikaalisissa Röyhiön kylässä, tarkemmin sanottuna Vähäröyhiössä, entiseen kahden lehmän navettaan on syntynyt keramiikkapaja ja ateljee Linnunmaito, jossa tekee työtään ITE-taiteilija **SEIJA KÄKI**.

Seija Käki muutti Vähäröyhiöön ensin kesäasukkaaksi ja sitten pysyvästi. Kaupallisen alan työt ja kouluttajan vastuut vaihtuivat vapaan taiteilijan elämään. Keramiikan lisäksi Seija Käki tekee myös akvarelleja, lasitöitä sekä akryyli- ja öljyvärimaalauksia.

Käenpesän pihapiiri on kesällä parhaimmillaan. Vanhoja rakennuksia ympäröi rehevä puutarha, ja upea kyynelkoivu päätalon kupeessa hipoo oksillaan allaan liikkuvia. Kulkijoiden suojaksi rakennusten seinille on tehty mustasta savesta paholaisenkarkottajia. Portilla tulijan ottavat vastaan keraamiset ketut.

Taidetta on Käenpesässä kaikkialla, ja taiteen avulla Seija Käki kertoo tarinoita. Käyttöesineiden lisäksi Linnunmaito-ateljeessa on luotu aivan omanlaisiaan satuhahmoja ja mittava määrä elävästä elämästä tuttuja, reheviä ihmistyyppejä esittelevia pienoisveistoksia. ”Tykkään punoa hahmoihini

Kuvat Leena Peltokangas.

tarinoita. Takaraivoon tulee kuva jostakin hahmosta, ja se täytyy sitten vaan tuoda tähän näkyvään maailmaan". Hattupäinen hieno leidi Gunvor on tullut Tukholmasta lapsuudenystävänsä Mairen luokse toipumaan vakavasta sairaudesta. Luontoystävät ry:n kokouksessa on paljon väkeä, siellä istuskelee puheenjohtaja Pertin lisäksi esimerkiksi Ville Niinistön fani lintu sylissään. Anja-Terttu puhuu puhelimessa ja odottaa punaisessa mekossaan illan kuumia treffejä. Seija Käki on kädentaitojensa lisäksi myös mainio tarinoiden kertoja.

"Teen savityöni käsin rakentaen, en siis ole dreijaaja. Mieluiten yhdistän maalaamisen ja keramiikan, sen takia sivellinlasitteet ovat lähellä sydäntäni. Sivellinlasitteita voi sekoittaa keskenään ja tehdä omia värejä. Olen käyttänyt myös oksideja syvyyttä antamaan", sanoo Seija Käki.

Seija Käki on myynyt paljon teoksiaan, ja niitä on ollut esillä myös lähiseudun näyttelyissä. Silti Käenpesässä riittää edelleen katseltavaa. Hän onkin pohtinut näyttelyn järjestämistä kotona Käenpesässä.

Hevosmiehen kukkia Leporannasta

Maanviljelijä **VILHO JUUSELA** osti 1960-luvulla huutokaupasta Leporannan tilan lisämaaksi. Oma maatila Oriveden Längelmäen Vinkiällä sijaitsi Leporantaa vastapäätä, tien toisella puolella. 1970-luvulla Juusela aloitti Leporannassa taidetoiminnan, ja siitä lähtien Leporannassa on esitelty taidetta kesänäyttelyissä. Viime vuosina Juusela on vuokrannut Leporannan tiloja näyttelynjärjestäjälle.

Juuselan oma taiteellinen tuotanto alkoi myös 70-luvulla. Leporannan pihamaalla on useita metallisia veistoskokonaisuuksia. Ensimmäisenä syn-

Isäntä ja hevoset -teos. Kuva Mikko Kallio.

tyi Isäntä ja hevoset -teos, jonka Juusela teki oman Hippa-hevosensa muistoksi. Hevonen ja varsa on koostettu omista ja Syväniemen pajalta saaduista hevosenkengistä, isäntä on hitsattu pellistä.

Vilho Juuselan elämässä maanviljeleminen ja karjanhoito limittyivät taiteen tekemiseen. Hän kertoo, kuinka tärkeä kumppani hevonen oli leivän hankinnassa: ”Hippa oli viisas ja ihana hevonen. Siihen aikaan hevonen oli elämän ehto ja tärkeä apu monissa töissä”.

Hevosenkengistä hitsattu liki kolmimetrinen Hevosmiehen kukka -teos nousee maasta komealla paikalla Lahnajärven rannalla. Hevosaiheiden lisäksi Juusela on tehnyt paljon muutakin; veistoksia on esillä Leporannan pihamaalla ja piharakennuksissa. Rannassa vaanii valtava krokotiilin näköinen Dino-veistos, jonka kitaan pikkulintu on tehnyt pesän.

Vilho Juuselan taiteellinen työ on jatkunut pitkään. Kesäksi 2016 valmistui Viittä vaille -niminen veistos ja 2017 Suomen juhlavuoden kunniaksi sinivalkoinen Tiedonportaat-teos. Veistosten lisäksi Juusela on harrastanut myös kivien hiontaa ja hopeatöitä.

Vilho Juusela ja Tiedonportaat. Kuva Mikko Kallio.

Trio Pönttöpäät – Mauno Koivisto, Ulf Sundqvist ja Paavo Väyrynen valtakunnan huipulta soittamassa samassa orkesterissa – lienee siurolaisen ITE-taiteilija Martti Hömpin (1935–2013) tunnetuimpia, ellei tunnetuin teos. Toinen tunnettu teos on presidentti Tarja Halonen kärräämässä kottikärryissä puolisoaan Arajärveä. Millaisesta ympäristöstä ja millaisesta taiteilijan taustasta tällaisia teoksia oikein syntyy?

Martti Hömpin tuotanto on osa Maaseudun Sivistysliiton ITE-kokoelmaa. Artikkelin kuvat näyttävät ne nykytilassaan: kokoelmavarastossa, näyttelyissä ja entisöinnin jälkeen.

TEKSTI: RAILA KNUUTTILA KUVAT: MINNA HAVERI

LIITERI-PICASSO MARTTI HÖMPPI

Haastattelin Martti eli Masa Hömppiä useaan otteeseen vuonna 2005. Hän oli joutunut tuolloin sairaalaan kaatumisen seurauksena. Puhuimme teoksista katsellen samalla valokuvia niistä, ja keskeistä oli aina ympäristö, jossa ne oli synnytetty: Siurossa sijaitseva mökki nimeltä Tolppa, Masa Hömpin ateljeepaikka. Kävin itsekin siellä pariin otteeseen edellisenä vuonna, kun taiteilija Marketta Mäkinen esitteli minut Masalle ja hänen puolisolleen Siirille. Eteläisen rinnetontin ympäröimä puulämmitteinen mökki oli vanha ja maanläheinen. Pihalla seisoi tynnyrisauna, ja veistoksia oli joka puolella. Muutaman sadan metrin päässä pihasta kimmelsi järvi mäntyjen lomasta.

Martti Hömppi oli lähtöisin Karjalan Äyräpäästä ja lähtenyt sieltä evakkoon lapsena. Teini-iässä hän halusi ja pääsi koulunpenkiltä seilaamaan valtamerilaivoille ja sanojensa mukaan kaipasi aina sen ajan jälkeenkin ”pissaamaan suolaiseen veteen”. Francon ajan Espanjassa nuoret merimiehet kävivät kääntymässä sellissäkin vapaa-ajallaan. Myöhemmin Hömppi toimi kilpapainijana sekä Nokian kaupungin puistotyöntekijänä. Hän alkoi astella taiteilijanpolulle jäätyään eläkkeelle.

Nokialainen taiteilija Ossi Somma auttoi Masaa alkuun rohkaisevilla neuvoilla sekä näyttämällä omaa ateljeetaan ja kokonaisvaltaisen taiteen tekemisen tyyliään. Siitä se sitten lähti Masallakin alkuun, ja kun liekki kerran leimahti, se paloi vahvasti ja tasaisesti. Tuottelias taiteilijasielu antoi teoksissaan leiskua yhteiskunnallisen kommentoinnin ja huumorin, jotka ohjaavat yleisöä ajattelemaan totutusta poikkeavaan suuntaan.

Hömppi veisti kierrätyspuusta ja maalasi teoksiaan ilmeikkäästi ja tarpeen vaatiessa lisäsi tekstejä niiden kylkiin. Paljon elämää eri paikoissa nähneenä hänen taiteestaan välittyy laaja ja oivaltava näkemys ja elämänkokemuksen myötä kehittynyt huumori. Usein teoksissa on politiikkaa kommentoiva viesti, mutta Masa teki omat teoksensa myös urheilusta: rouheat Hemo-Hessu ja Karpaasi kommentoivat taannoisia hiihtoskandaaleja. Toisaalta oman elämän tärkeät kokemukset, kuten evakkoonlähtö ja merimieselämä ovat saaneet omat teoksensa. Luonto oli myös Tolpalla läsnä monella tapaa.

Hömpin tuotanto on erittäin vivahteikasta. Näin aikoinani Ranskassa kierrellessäni monenlaisten outsider-taiteilijoiden pihoja sekä tuotantoja, ja Hömpin teoksissa on samaa henkeä: suoraan luovasta lähteestä innoittunut ja suorastaan pursuava teosten maailma. Yhtäläisyytenä on myös taidemaailmaa kumartelematon ote. Ranskalaisilla taiteilijoilla ei kuitenkaan ollut niin paljoa suoraa poliittisuutta; toisaalta maanläheisyys ja taide elämäntapana olivat hyvinkin samanoloisia. ”Kyllä Väyrynen on mun mielestä oman muotokuvansa

arvoinen", lausahtaa Masa Erkki Pirtolan dokumentissa, ja lausumasta kuulee sen, että juuri hänen omasta mielestään on näin. "Meistä jokaisen sielussa uinuu jonkin sortin taiteilija", Hömppi toteaa. Ehkä hän tarkoittaa, että jokaisella meistä olisi kommentti esimerkiksi politiikkaan, jos sen vain saisi ilmaistua.

Persoonana Martti Hömppi oli monipuolinen veijari. Hän oli toisaalta kasvuvuosinaan ollut hyvinkin ujo, ja herkkyys kyllä säilyi. Mutta vanhemmalla iällään hän oli jopa hurja näky Siuron raitilla; eräs siurolainen tuttu kuvaili, kuinka Hömppi saattoi ilmestyä Koskibaariin viettämään iltaa vaikkapa kokonainen kinkku olallaan. Siurossa on kaksi mäkeä, kaksi järveä ja koski sekä noin 2000 asukasta. Siellä asui myös muita taiteilijoita, kuten kuvataiteilija Marketta Mäkinen, runoilija ja kirjanpainaja Jysky Ihalainen, kuvataiteilija Tea-Mari Brax, kuvataiteilija Teemu Takatalo ja muita. Noin pieneksi kyläksi luovaa henkeä siis riitti paljon, ja kylän ainokaisessa baarissa syntyi ajoittain kiinnostavia keskusteluja.

Masan teoksia oli jossain vaiheessa myös kellumassa vedessä Siuronkosken alajuoksulla, mikä kertoo siitä, miten aina oli jotain kiinnostavaa kokeilussa. Siurossa on lämmin mikroilmasto, joten keväällä rinteet paljastuvat aikaisin ja kukkia puskee maan pintaan, vähän kuin Masan kuvaillessa, miten hänen päänsä on ideoita täynnä jatkuvasti. Kun luovuuden kanavat ovat auki, näkee ympärillään mahdollisuuksia teosten toteuttamiseen. Masan tapauksessa teokset ottivat muodon usein ronskin kujeilevalla tavalla. Inspiraation kommunikoiminen ulospäin taiteessa on yhteisöön liittymisen muoto, joka tuo aina jotain yllätyksiä ja ulkoapäin vähintäänkin reaktioita mukanaan.

Yksi sympaattinen ja kirjaimellisesti suuri teos oli Nokian keskustassa valtava kitara, joka oli kunnianosoitus Tapio Rautavaaralle. Nokialaiset saivat käydä naulaamassa siihen kukin oman lautansa. Tämäkin kuvaa Masan lämmintä suhdetta ympäristöönsä ja ihmisiin ympärillään. Haastatellessa tämä piirre oli myös hyvin läsnä: hän saattoi esittää välillä hyvinkin henkilökohtaisia vastakysymyksiä elämästä ja elämänkokemuksista, aidosti kiinnostuneena vastauksista.

Kun tuumin Masaa ja hänen teoksiaan, mieleeni tulee sanoja kuten jykevyys, herkkyys, sydämestä lähtevä ilmaisu, piikittelevyys, raaka voima, leikkisyys, paljastavuus, vallattomuus, persoonallisuus ja hullunkurisuus. Tolpalla nämä laadut konkretisoituivat ja elämäntapa näkyi. Tietty ajattomuus oli siellä myös läsnä, kuten taiteen tekemiseen sopii. Mietin, kuinka Masa saattaisi kommentoida nykyajassa pinnalla olevia ilmiöitä veistoksillaan: mitä hänen taiteilijasielunsa sanoisi esimerkiksi ilmastonmuutoskeskustelusta ja -ilmiöistä, Talvivaaran kaivospelistä tai vaikka presidenttiparin vauvasta!

Kuva Lassi Puhtimäki

Romun riemukas virta

TEKSTI: LAURI SEPPÄ

Punkalaitumen Parrilassa sijaitsevaa pihamaata kirjoo kaikki kuviteltavissa oleva metalliromu sen sadoissa muodoissa. Kyse ei ole loppusijoituspaikasta tai ihmisen piittaamattomuudesta ympäristöä ja jätettä kohtaan. Päinvastoin.

Täällä Pirkanmaan lounaisimmassa kolkassa tehtävässään jo kerran palvelleet esineet ja osaset ovat kokemassa riemukasta jälleensyntymää. Prosessia, jonka myötä metalliromu saa uuden muodon humoristisissa ja klassisten sarjakuvien leikkisiä hahmoja muistuttavissa kierrätysmetalliveistoksissa.

Käyttäkäämme vertauskuvana virtaavaa vettä, olemmehan Kokemäenjoen vesistön valuma-alueella: Suuri ja rauhallinen virta tuo pihamaalle, siihen vajan nurkalle, kaiken kokoista ja näköistä esinettä. Autonosia, vanhoja lusikoita, jotakin, jonka kuvailemiseen ainoa oikea termi on romu, ja metallia eri kokoisina ja näköisinä kappaleina. Tästä ne lähtevät kohti kosken niskaa päätyen verstaalle. Virtauksen kuohuvimmassa kohdassa romun virtaa hallitseva mestari muovaa ne uuteen uskoon ja päästää rauhallisesti suvantoon, jota tässä kuvaelmassa edustaa vajan veranta.

Virtaa ja sen liikettä hallitsee Tuomo "Tumppi" Rantanen (s. 1963), aktiivinen ja pidetty ITE-taiteen tekijä, joka on vuodesta 1995 alkaen tehnyt monen kokoisia ja näköisiä metalliveistoksia kierrätysmateriaaleista. Teosten kokonaismäärä on huimaava; vuoden 2018 helmikuuhun mennessä niitä on kertynyt yli 700.

ITE-taiteilijalle ominaiseen tapaan Rantanen on saanut oppinsa työelämässä. Kiinnostus taiteeseen ja sen tekemiseen on aina ollut elämässä läsnä, mutta koulutusta tai muilta saatua oppia Rantasella ei ole. Metalliveistosten ohella hän on myös piirtänyt ja maalannut, mutta voimakkain veto tekijällä on metallin äärelle. Tärkein työväline on 40 vuotta vanha hitsauskone.

Treeniä ja taidetta

Rantanen tekee taidetta sekä itselleen että muille. Sairastuttuaan vakavasti hän jäi työkyvyttömyyseläkkeelle. Valoisa elämänasenne käänsi tämän

Kuva Lauri Seppä.

kuitenkin ITE-taiteen voitoksi. Taiteen tekeminen toimii vastavoimana sairaudelle, sillä omin käsin tekeminen kuntouttaa mieltä ja kehoa. Ajatukset asettuvat uomiinsa ja keho saa tarpeellista harjoitusta. Rantasen työskentelytottumukset ovat voimakkaita ja purevia. Teokset valmistuvat lämmittämättömässä vajassa käsin leikkaamalla ja kuumentamatta taivuttamalla. Työasento on ehdoton: polvillaan ja maassa. ”Tää on ainut tukeva työasento, ja tässä saa silmien ja käsien yhteistyötä reenattua. Tässä ei tarvi miettiä kaatuuko vai ei”, täsmentää Rantanen lausettaan hymyllä alleviivaten.

Teoksiaan Rantanen ei luonnostele; kun inspiraatio iskee on siirryttävä verstaalle. Tekemisen tahti on vauhdikas, myös sen voi aistia teosten liikkeistä ja olemuksesta. Teoksia leimaavat ilmeikkäät yksityiskohdat. ”Näissä on kaikissa sellane ekstra, sellanen pikkunen yksityiskohta – lapset yleensä löytää ne heti”. Se voi olla pieni hahmo osana suurempaa teosta, tuttu käyttöesine osana kokonaisuutta tai vaikkapa teoshahmon jalkojen asento.

Tehdyn ja sanoman julkituominen on osa Rantasen filosofiaa, ja hänen teoksiaan onkin ollut esillä useissa paikoissa vuosien saatossa. Hän on ollut mukana lähes neljässäkymmenessä näyttelyssä, joista puolessa on ollut mukana myös ammattitaiteilijoita.

Kesällä 2017 Punkalaitumen Porttikallion ulkoilualueella toteutettiin Rantasen ulkoilmanäyttely. Alueella sijaitsevassa näkötornissa oli esillä Mitä Ufo Näkee -kierrätysmetalliveistos. Teos esitti kysymyksen siitä, mitä mahdollinen maapallon ulkopuolista elämää edustava olento näkisi meitä katsoessaan. Vastaus teoksen nimeen kätkettyyn arvoitukseen oli Rantasen tapaan leikkisän totuudenmukainen. Veistos piteli käsissään kiikareita, joiden sisässä olevista kiiltävistä petanque-kuulista teoksen katsoja näki itsensä. Ranskalaisen kuulapelin kiiltävät kuulat ovatkin toistuva ja tunnistettava elementti Rantasen töissä.

Tuomo Rantasen ITE-taiteen kokonaisvaltainen sanoma löytyy riemusta, ilosta ja hauskuudesta sen kaikissa kirjoissa ja reunaehdot täyttäen: ”Se on mulla päämäärä, että ihmiset löytäs sen hyvän idean näistä ja alkais vaikka nauramaan. Että olis sellasia valonpilkahduksia elämässä”. Pelkkänä huvitteluna Rantasen tekemistä ei kuitenkaan tule erehtyä pitämään. Hän on erittäin tuottoisa tekijä mutta myöntää, että sairaus vie välillä kaikki voimat. Niinä hetkinä valo löytyy kuitenkin tekemisestä ja siitä tiedosta, että pian on jälleen mahdollista siirtyä verstaalle polvilleen ja antaa romun sekä luovuuden virrata kohti verantaa vanhan kunnon nelikymppisen hitsauskoneen tahdittamana.

Sammakki Näkymän ympäristötaidenäyttelyssä kesällä 2017. Kuva Minna Haveri.

TEKSTI: LAURI SEPPÄ • KUVAT: Minna Haveri

HYVÄNTAHTOISET KIRKONPOLTTAJAT

Vuonna 2005 Urjalassa asuvien Pentti Kangasahon ja Mervi Rintalan mitta tuli täyteen: omilta mailta kaadetuista puista oli kertynyt liikaa klapeja. Ratkaisuna syntyi Urjalan Klapikylän ensimmäinen rakennus eli kuormalavan päälle pinottu ja tuettu, reilusti yli metrin korkuinen klapimökki, jonka kattona on harjamuotoon asetettu mineriittilevy. Kymmenen vuoden aikana uusiutunut ja kasvanut. Viisi tai kuusi mökkiä on poltettu, toteaa kokonaisuuden arkkitehtinä toimiva Pentti.

Klapikylää tarkasteleva ulkopuolinen voikin löytää merkityksen kauniisti pinottujen rakennusten väliaikaisuudesta. Se mikä kesällä piristää pihapiiriä persoonallisella ja kauniilla estetiikalla, lämmittää ja luo tunnelmaa talvi-iltoihin. Rovastikin on antanut meille luvan kirkonpolttoon, kunhan se on polttopuista kasattu, kertoo Pentti naurahtaen.

Hän kertoo talvisin miettivänsä mitä seuraavana keväänä aletaan klapeista pinoamaan. ”Ne ovat aina mulle yllätyksiä, että mitä aletaan pinoamaan”, toteaa Mervi Rintala, Klapikylän rakennusmestari.

Kesällä 2017 pihapiirissä lepää kotoisa kirkonkylä, josta löytyy kirkko, pappila ja useampi asuinrakennus. Vierellä kohoavassa koivikossa sijaitsee vielä toinen klapeista kasattu kylämaisema eli vuosina 2015–2016 rakennettu Ketunahon Torppa. Klapikylän yhteydessä on myös Pentin isännöimä yksityinen kotiseutumuseo, josta löytyy monenlaisia vanhoja käyttöesineitä ja runsaissa määrin kone- ja moottorihistoriaa.

Nuuka-Otto pankin edustalla Karkussa.
Kuva Minna Haveri.

Tapio Holopainen ja Aleppo-teos.
Kuva Leena Peltokangas.

TEKSTI: LEENA PELTOKANGAS

VÄLÄHDYKSIÄ KYLÄKARTOITTAJAN REITILTÄ

Pihavajoja, pannuhuoneita, verstaita, vinttikamareita ja venevajoja – kyläkartoittajan reitille osui kymmeniä erilaisia työhuoneita pitkin Pirkanmaata.

Kauko Kilposen alumiiniveistos.
Kuva Leena Peltokangas.

Ylöjärveläisen **TAPIO HOLOPAISEN** ansiotulo syntyi aikanaan tekemällä koristeita leipomoille, mutta nyt vanha työtila on täynnä toisenlaista taidetta: abstrakteja maalauksia ja hohtavan valkoiseksi maalattua jätettä. Muovista ja muusta kodin arkisesta pakkausjätteestä on syntynyt kolmiulotteisia teoksia. Styroksipakkauksista Tapio on rakentanut syyrialaisen Aleppon raunioituneen kaupungin. Perusteellisen kartoitussession päätteeksi tein jo lähtöä, kun Holopainen kaivoi esille ensimmäiset kymmenen kansiota tussipiirustuksia. Taiteen tekemisen vimma on tässä talossa ilmeinen.

Tekstiiliteollisuus toi leipää aikanaan **KAUKO KILPOSEN** pöytään. Tampereen Ikurissa omakotitalon pannuhuoneessa Kilponen ryhtyi työpäivien jälkeen tekemään metallisia veistoksia. Syntyi elegantteja tanssivia hahmoja, eläimiä tai narua hyppääviä lapsia. Istuimme Kaukon nykyisessä asunnossa Nokialla tuntikausia kuvaamassa teoksia ja puhumassa taiteesta, urheilusta, politiikasta ja menneistä ajoista, lapsuuden päivistä Pispalan rinteillä.

Kuvataiteilija Anssi Kasitonni tiesi, että Kangasalan Sahalahdella Moltsiantien varrella asuu ITE-taiteilija. Lähdin paikan päälle **ANTTI AHTIAISTA** tapaamaan. Antti teki aikanaan työtään sähkömiehenä muun muassa Saarioisilla, mutta eläkkeelle jäätyään ryhtyi muokkaamaan kierrätetystä metalliromusta veistoksia. Tuulimyllyjen ja lentokoneiden lisäksi ohikulkijoita tervehtiikin joukko päätään nyökkiviä lintuja tai mainio traktorikuski. Antti ei teoksiaan juuri analysoinut mutta kertoi mielellään, kuinka puoli kilometriä kanalan ruokintaketjua saadaan käsiteltyä sopivan kuluneeksi veistoksia varten. Tuulimyllyn harjalle Antti

Antti Ahtiaisen autotallin katon yllä kohoaa lentokone. Kun tuuli pyörittää potkureita, koneeseen syttyvät lentovalot. Kuva Veli Granö.

oli tehnyt ukon, joka hakkaa halkoja tuulen tahtiin. Sastamalan Karkussa **PEKKA NIEMISEN** kotipihalla tervehti täysimittainen Suomen armeijan sotilas aseen kanssa puukko vyöllään ja kessu hampaissaan. Metallista veistosta katsoessani pohdin, miten sotaisa tyyppi täällä mahtaa odottaa, mutta toisin kävi. Kyproksen Pekka osoittautui varsin leppoisaksi henkilöksi. Pekka oli työskennellyt Vammaksen konepajalla panssarivaunuasentajana ja 1960-luvulla remonttimiehenä rauhanturvatehtävissä Kyproksella, mistä lempinimikin juontaa juurensa. Vaikka Pekka tunnetaankin sota-aiheisten muistomerkkien tekijänä, pääosa hänen teoksistaan on erilaisia eläinveistoksia: kurkia, kotkia, sammakoita, ilveksiä tai muita otuksia. Veistoksia on kaikkiaan liki 200, ja lisäksi Pekka on tehnyt suuren määrän koru-

Pekka Niemisen Suomalainen sotilas.
Kuva Minna Haveri.

Jari Meronen, kilpikonna kierrätysmetallista.
Kuva Minna Haveri.

ja, solkia, veitsiä ja muita pienempiä töitä. Valtaosa teoksista on myyty. Firmojen johtajat tykkäävät erityisesti kotkista, varista tai harakkaa kun kuulemma harvempi mieltää johtajalinnuksi.

Yhden kartoituspäivän reitti vei Merosen kaksosten kyläkaupalle Juupajoen Lylyyn. **JARI JA HELI MERONEN** olivat päättäneet lopettaa perinteikkään kauppansa, ja omaperäinen baarin ja kyläkaupan yhdistelmä oli tuolloin auki viimeisiä päiviä. Kyläläisille lopettamispäätös tiesi entisestään hiljentyvää kylänraittia. Merosen kaksosille kaupan lopettaminen puolestaan merkitsi mahdollisuutta keskittyä entistä lujemmin taiteen tekemiseen. Heli maalaa ja tekee mosaiikkitöitä, Jari taiteilee metallista monenlaisia eläinhahmoja ja käyttöesineitä. Vietin päivän kaupalla, kuvasimme teoksia ja istuimme kyläläisten kanssa baarin pöydässä. Keskustelunaiheet vaihtelivat politiikasta taiteeseen. Ilmassa oli haikeutta. kotimatkalla poimin vadelmia rantapöheiköstä.

Heli Meronen, Omakuva. Kuva Leena Peltokangas.

Pate ja Late. Kuva Leena Peltokangas.

Parkanoon ajaessa maisema muuttui jo pohjalaisen tasaiseksi. **MARKKU YLI-LANKOSKEN** kodin pihapiirissa pörhisteli laaja kirjo erilaisia metallisia lintuja. Kotimaisten lajien joukosta lentoon oli lähdössä eksoottisempiakin otuksia albatrosseista aina egyptiläisten pyhänä pitämään iibislintuun. Markku on tehnyt elämäntyönsä metallialalla hitsaajana ja inspiroitui lintujen tekemiseen 1990-luvulla. SAK:n kulttuurirahaston ja Metalliliiton myöntämä pieni stipendi sekä edesmenneen Erkki Pirtolan tuki olivat tärkeitä kannustimia. Yli-Lankosken teoksia on ollut mukana useissa ITE-taiteen katselmuksissa.

Parkanosta Kihniöön ei ole pitkä matka, joten kurvasin vielä tapaamaan pissaavan suomenhevosen tekijää **PAAVO KORTESAARTA**. Pissaamisen lisäksi mekaanisen eläinveistoksen päästä kuuluu hevosaiheista musiikkia, ja se liikkuu moottorin voimalla vetäen perässään satavuotiaita kärryjä. Turvesoiden ympäröimän Linnankylän pikkutiellä kyläkartoittaja saa siis melko dadaistisen hevoskyydin. Suomenhevonen Late on erityisesti lasten suosikki.

Markku Ylilankosken Lapinpöllö. Kuva Leena Peltokangas.

Kusti Vuorinen Tunisiassaan. Kuva Leena Peltokangas.

Teiskossa vietin päivän puisia veistoksia tekevän **PERTTI PURSIAISEN** luona yli satavuotiaiden rakennusten ympäröimässä pihapiirissä, sinisen Taulajärven rannalla. Pertti on tehnyt leirintäalueen lapsivieraille kokonaisen leikkipuiston puisia eläimiä ja lisäksi suurikokoisia puun juurakoiden, pöllien ja kantojen sisältä esiin kaiverrettuja veistoksia. Puhuimme luonnosta ja puiden olemuksesta. Sain lähtiessäni mukaani pähkinäpuun taimen.

Yhden kartoituspäivän päätteeksi löysin itseni Tunisiasta, Kangasalan Kuhmalahden kirkonkylältä eteenpäin, metsän keskeltä Kaanaan ja Egyptinkorven tuolta puolen. Muusikko ja kuvataiteilija **KUSTI VUORINEN** on nimennyt tonttinsa Tunisiaksi Dizzy Gillespien *A Night in Tunisia* -kappaleen mukaan. Sinne ruokokattoisen mökin naapuriin, kasvimaiden reunalle nousee yhden miehen hartiavoimin hirsinen, pienen pieni erämaa-ateljee. Kaikki tehdään ilman koneita, edes nauloja ei käytetä. Puoliomavaraiseksi elämäntapaansa kuvaileva Kusti Vuorinen on tehnyt soittimia, puisia veistoksia ja suuren määrän maalauksia. Kuljimme ryteikköisen metsätaipaleen jälkeen takaisin hiekkatielle ja siitä tie tieltä laveammille väylille. Kuljetin Kustin kotiinsa Kuhmalahdelle ja ajoin takaisin Tampereelle miettien, että vähemmälläkin voisi tulla toimeen.

KARI MÄNTTÄRIN työhuoneessa Oriveden vanhalla asemalla tehdään kuoleman kuvia. Pääkallo aiheena toistuu riipuksissa tai kuksankahvoissa. Viikatemies seisoo viitassaan pienten pääkallojen vierellä. Eläinten luista ja sarvista valmistetut pienet veistokset syntyvät poraamalla. Kari on aikaisemmalta ammatiltaan obduktioteknikko eli ruumiinavausten tekijä, joten ammattitaitoa ihmisen anatomiaan on kosolti. Nykyään Kari opiskelee eräoppaaksi. Taiteen tekemisen merkityksen ohella kuuntelin puhetta kuolemasta ja sen kohtaamisesta, mysteerin käsittelemisestä. Ison aiheen ääressä huomasin, että Karilla on asiaan varsin mutkaton suhtautuminen. Kielestä genitaaleihin, ennätys on neljä minuuttia.

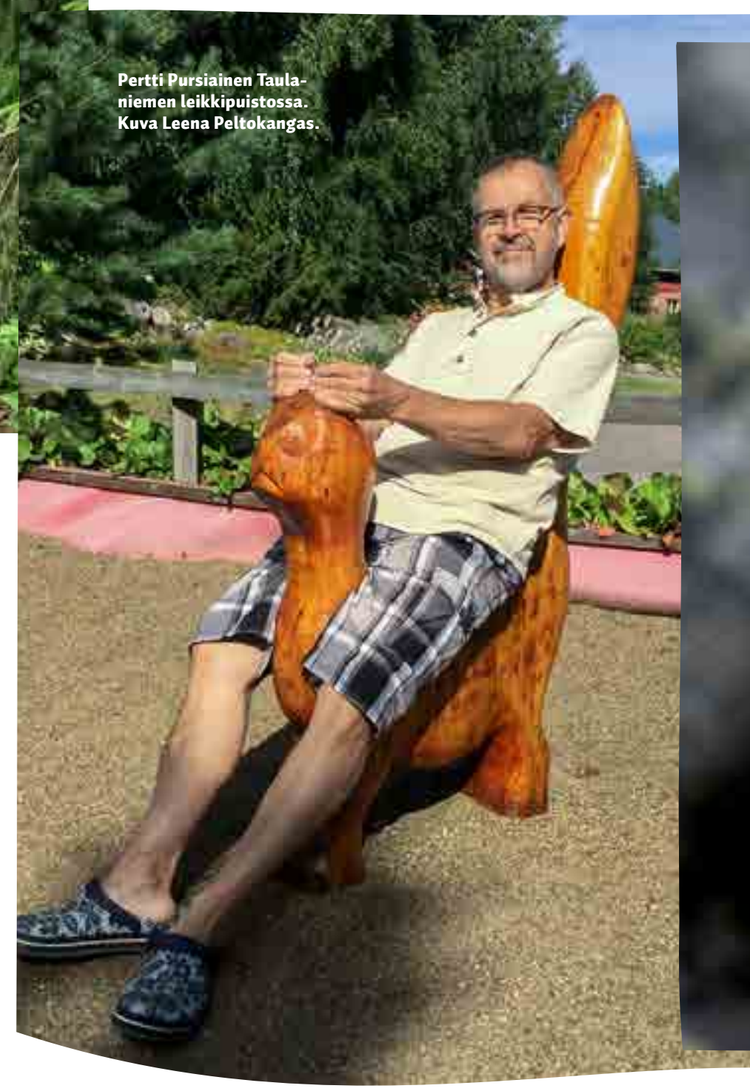

Pertti Pursiainen Taulaniemen leikkipuistossa. Kuva Leena Peltokangas.

Kari Mänttärin pienoisveistos. Kuva Mikko Kallio.

KAUPUNKI-

Tulitikkutehdas, Tampere.
Kuva Mikko Kallio.

KESANTOJA

Urbaanit kesannot ja kaupunkitilan haltuunotto

Joillekin tyhjä talo, aika monelle osallisuuden ja itseilmaisun paikka. Kuva Mikko Kyrönviita.

TEKSTI **Mikko Kyrönviita**

Globaali kaupungistumisen megatrendi näkyy vahvasti myös Suomessa. Väestö keskittyy kaupunkeihin, ja Tampereellakin asukkaita on jo pitkälti yli 230 000. Kaupungit ovat täynnä ristiriitoja, ja niiden fyysiset puitteet ovat monien kamppailujen seurausta.

Uuonna 2017 Tampereen väkiluku kasvoi 3693:lla asukkaalla. Kirjoittaessani tätä kevättalvella 2018 Tampereella on työn alla suuria kaupunkikehittämisen hankkeita. Vuoden 2016 loppupuolella valmistuneen rantatunnelin päälle on jo kovaa vauhtia rakentumassa Ranta-Tampellan alue, 21-kerroksinen tornitalo ”Luminary” lienee harjakorkeudessa ja Ratinan kauppakeskus avataan huhtikuussa. Keskusareenan rakennustyöt ovat olleet käynnissä useamman kuukauden, ja ratikkakiskoakin on vedetty jo kilometrin verran. Lisäksi Santalahden alueen rakentaminen on alkamaisillaan ja Hiedanrannan suunnittelu etenee kohti yleissuunnitelmaa ja sitä seuraavaa kaavoitusvaihetta.

Näiden sinänsä tarpeellistenkin hankkeiden alta pyyhkiytyy kuitenkin pois monia kiinnostavia paikkoja ja merkittävä määrä kaupunkilaisten itse tekemää omaehtoista kulttuuria. Käsittelen tässä kirjoituksessa tamperelaisia esimerkkejä kaupunkitilan haltuunotosta ja kaupunkilaisten aktiivisuudesta oman ympäristönsä parantamisessa.

Tampere kasvaa siis monella saralla: väestö lisääntyy, rakentamisen tahti kiihtyy, ja syntyy uutta yritystoimintaa. Toisaalla kehityskulku on tyystin päinvastainen. Kulki kehitys kumpaan suuntaan tahansa, kaupungit ovat jatkuvassa muutoksen tilassa toimintamme jäsentyessä uudella tavalla. Kaupunkien kehitykseen vaikuttaa moni tekijä globaalilta tasolta kansalliseen päätöksentekoon ja yksilön henkilökohtaisiin mieltymyksiin sekä elämäntapavalintoihin. Ilmastonmuutos, globaalit katastrofit ja konfliktit, muuttoliikkeen seuraukset, tuotannon ja talouden muutokset sekä ihmisten valinnat ja arvostukset heijastuvat monin tavoin arkiseen ympäristöömme. Fyysiset ja sosiaaliset muutokset kulkevat käsi kädessä.

Muutokset näkyvät kaupunkirakenteessa esimerkiksi siten, että suurtenkin alueiden ja kiinteistöjen käyttötarkoitukset muuttuvat, tai ne saattavat jäädä jopa kokonaan tyhjilleen. Tyypillisesti tällaisia tiloja ovat teollisuusalueet ja -rakennukset, mutta muutoksessa ovat myös kaupan ja logistiikan alueet, varasto- ja liiketilat sekä enenevissä määrin toimistotilat.

Erilaisten tilojen tyhjeneminen ei koske ainoastaan maaseutua tai muuttotappiosta kärsiviä entisiä teollisuuspaikkakuntia. Työ, liikkuminen ja kulutustottumukset muuttuvat, digitalisaatio lisääntyy ja jakamisen käytännöt yleistyvät. Ihmisten ja yritysten tarpeet muuttuvat, ja muutokset näkyvät myös kasvavissa kaupungeissa. Tyhjät liiketilat ovat tuttu näky Tampereenkin keskustassa, ja pääkaupunkiseudulla tyhjää toimistotilaa on yli miljoona neliötä.

Perinteisesti kaupunkikehittämisen dynamiikassa tilojen edellisen ja tulevan käytön välinen aika pyritään pitämään mahdollisimman lyhyenä. Monille tiloille toki löytyy uusia käyttötarkoituksia nopeastikin, mutta esimerkiksi taloudelliset ja poliittiset syyt tai hallinnolliset käytännöt voivat vaikuttaa siihen, että uutta käyttöä ei tule vuosienkaan kuluessa. Keskeisetkin kaupunkirakenteen paikat saattavat olla pitkään vajaakäytössä ja hyvillä sijaintipaikoilla olevat kiinteistöt kumista aivan tyhjää. Tällaisia alkuperäisestä käyttötarkoituksestaan poistuneita ja ”uinumaan” jääneitä tai vajaakäytössä olevia kaupunkitiloja kutsutaan urbaaneiksi kesannoiksi. Kesannolle jäänti ei kuitenkaan aina tarkoita kyseisten tilojen näivettymistä vaan usein voi käydä juuri päinvastoin.

Kiinnitämme helposti huomiota kaupunkien fyysiseen muotoon. Tämä on ymmärrettävää, sillä esimerkiksi alussa mainitsemani Tampereen suurhankkeet ovat kaikille näkyviä muutoksia kaupunkikuvassa. Ne ovat olleet kiivaan julkisen keskustelun kohteena ja ovat suunnittelun ja päätöksenteon monivaiheisten prosessien konkreettisia seurauksia. Suurhankkeiden lisäksi kaupungeissa kuitenkin tapahtuu monia muita ihmisille ja yhteisöille merkittäviä asioita, jotka saattavat helposti jäädä näkemättä, tai ainakin ymmärtämättä. Myös kaupunkilaisten omaehtoinen toiminta vaikuttaa kaupunkien toimintaan merkittävällä tavalla. Seuraavassa erilaisia näkökulmia siihen, millaisia hyötyjä urbaaneista kesannoista voi olla ja millaisia vaikutuksia kaupunkilaisten aktiivisuudesta sekä kaupunkitilan haltuunotosta on parhaimmillaan seurannut.

Santalahti ja Tikkutehdas DIY

Santalahden alue sijaitsee Tampereen keskustasta länteen, Pispalanharjun pohjoispuolella ja rajoittuu Näsijärveen. Alue vanhoine teollisuusrakennuksineen lienee useimmille tuttu lähinnä Paasikiventieltä auton ikkunasta käsin katsottuna. Yleisöosastokirjoituksissa ja netin kommenttipalstoilla hieman pusikoitunutta ja ränsistymään päässyttä aluetta on hyvin moni myös kauhistellut ja kokenut sen epämääräiseksi ja rumaksi, jopa pelottavaksikin.

Tikkutehdas DIY -skeittiparkki rakennettiin talkoovoimin skeittareiden toimesta. Kuva Mikko Kyrönviita.

Santalahden alue on ainutlaatuisen graffitikulttuurin tyyssija. Kuva Mikko Kallio.

Alueen alkuperäinen teollisuustoiminta on päättynyt jo vuosikymmeniä sitten, minkä jälkeen monista rakennuksista tilansa löysivät yrittäjät, taiteilijat, muusikot ja kulttuurialojen toimijat sekä erilaiset harrasteyhteisöt.

Teollisuusrakennusten uutta elämää on voinut ihailla myös matkustaessaan junalla, sillä Santalahden läpi kulkevaa päärataa reunustaa valtava määrä graffiteja. Alue tunnetaankin nimellä Pispalan feimi, jolla viitataan paikkaan, jossa graffiteja toistuvasti maalataan. Helsingin kaupungin toteuttaessa surullisenkuuluisaa nollatoleranssiaan graffitien suhteen Pispalan feimi houkutteli graffititaiteilijoita ympäri maailmaa. Santalahteen onkin kertynyt ainutlaatuista graffitikulttuuria lähes kolmenkymmenen vuoden ajalta, kauan ennen nykyistä katutaidebuumia ja taloyhtiöiden muraali-innostusta.

Santalahdessa sijaitsee myös entinen Osuustukkukauppa OTK:n tulitikkutehdas, jonka toiminta lakkasi vuonna 1975. Sittemmin tehdas alueineen siirtyi Autotalo Pekka Mäkiselle. Tyhjillään rakennukset ovat olleet 1990-luvulta alkaen. Graffitikulttuurin lisäksi Santalahden alue ja Tulitikkutehdas on tarjonnut erinomaisen paikan myös skeittareille. Harrastajat ovat rakentaneet tehtaan pihassa sijaitsevalle entisen laatikkovaraston betonilaatalle Tikkutehdas DIY -skeittiparkin. Skeittarit siivosivat paikan, ja alun perin luvattoman haltuunoton jälkeen sopivat aluetta hallinnoineen Mäkisen perikunnan kanssa alueen käytöstä. Tikkutehdas DIY sai alkunsa jo 2009, mutta suurimmat työt toteutettiin kesällä 2012. Skeittarit ovat pitäneet yllä ja aina vähitellen täydentäneet talkoilla rakennettua paikkaa.

Tikkutehtaan skeittiparkin rakentaminen ajoittuu aikaan, jolloin Tampereen kaupunki oli muutamaa vuotta aiemmin laatinut skeittiparkkisuunnitelman, jota ei kuitenkaan koskaan toteutettu. Kannanottona kunnollisten harrastuspaikkojen puutteeseen skeittarit rakensivat itse Tampereen ensimmäisen kokonaan betonisen ja kaariskeittaukseen sopivan skeittiparkin. Vastaavaa paikkaa ei siis aiemmin ollut, joten näin kaupunkiin kehittyi uusi, kaikkien vapaasti käytettävä harrastusympäristö.

Alueelle rakennetaan parhaillaan Uusi Santalahti -asuinaluetta, ja skeittiparkkia uhannee purkaminen. Tikkutehtaan skeittiparkin vaikutus on kuitenkin merkittävä, sillä siellä syntyi myös Pirkanmaan Kaarikoirat ry, joka toimii nykyään aktiivisessa yhteistyössä kaupungin kanssa kehittäen Hiedanrantaa ja skeittausolosuhteita eri puolilla kaupunkia. Yhdistys järjestää myös kansainvälisiä skeittaustähtiä houkuttelevia tapahtumia, skeittikouluja sekä koulutus- ja työmahdollisuuksia.

Keltainen talo

Tammelassa Peltokadun ja Vellamonkadun risteyksessä sijaitsi 1953 rakennettu VR:n henkilökunnan terveysasema. Purkutuomion saanut talo oli ollut tyhjillään jo useamman vuoden, kun vastapäisessä Lompanlinnassa asunut Maria Mattila sai lukuisten yritysten jälkeen vuokrattua talon VR:ltä vuonna 2014. Näin sai alkunsa Keltainen talo. Väriltään talo oli ollut hailakankeltainen jo aiemmin, mutta Keltainen talo siitä tuli Mattilan vuokrattua sen ja avattua tilat kaikkien yhteiseen käyttöön. Mattila hääri talon talkkarina, mutta talon kantavana voimana oli koko yhteisön toiminta, yhdessä tekeminen ja talkoohenki.

Keltaisen talon tiloja sai käyttää vapaasti ja maksutta. Talo tarjosi kenelle tahansa halukkaalle hyvin matalan kynnyksen paikan nauttia monipuolisesta kulttuuritarjonnasta. Ennen kaikkea Keltaisella talolla oli mahdollisuus tehdä itse, järjestää tapahtumia ja toimintaa sekä olla mukana yhteisön toiminnassa. Keltainen talo toimi vuosina 2014–16, ja siellä järjestettiin satoja keikkoja, taide- ja valokuvanäyttelyitä, runoiltoja sekä lukuisa määrä muita erilaisia tapahtumia. Keltainen talo oli erilaisten ihmisten kohtaamispaikka, jossa saattoi olla vapaasti ja kuluttamatta rahaa. Kolehtia saatettiin joskus yhteistuumin kerätä juokseviin kuluihin, ruokaan tai bändien bensarahoiksi. Luottamukseen ja yhteisöllisyyteen perustunut omaehtoinen kulttuuritoiminta sai myös tunnustusta, sillä Tampereen kaupungin sivistys- ja elämänlaatupalvelujen lautakunta myönsi Keltaiselle talolle Tampereen kulttuuriteko -palkinnon vuonna 2014. Keltainen talo purettiin joulukuussa 2016.

Kesannot ovat osallisuuden ja yhteiskunnallisen toiminnan alustoja

Urbaanien kesantojen kohdalla vajaakäytöstä puhuminen voi olla harhaanjohtavaa, sillä silloin ei välttämättä tunnisteta kesannoilla tapahtuvaa monipuolista toimintaa. Vajaakäytöstä puhuminen perustuu ajatukseen tuottavuudesta ja siitä, että kesantojen kaltaisia tiloja tulisi kehittää esimerkiksi rakentamalla. Kaupungin kasvaessa ja täydennysrakentamisen paineiden ollessa kovat on toki ymmärrettävää, että maankäyttöä tehostetaan. Mutta tuottavuuden maksimoinnin sijaan tulisi nähdä myös kesantojen merkitys kaupunkiyhteisöjen ja kulttuurin kannalta. Toki usein korostetaan kesantojen roolia luovan talouden kasvualustoina, joka monin paikoin voi pitää paikkansakin, mutta ennen kaikkea kesannot tarjoavat konkreettisia mahdollisuuksia tekemiseen ja vaikuttamiseen sekä oman ympäristön mielekkääseen haltuunottoon. Ne ovat osallisuuden ja yhteiskunnallisen toiminnan alustoja.

Kaupallistuneessa ja toiminnallisesti säännellyssä sekä ilmeeltään hyvin yksitoikkoisessa kaupunkitilassa urbaanien kesantojen kaltaisilla ”löysillä tiloilla” on suuri merkitys. Ne ovat tiloja, joissa ei tarvitse miettiä lainkaan taloudellista tuottavuutta eikä kuluttaa mitään. Täkäläisessä kaupunkitilassa on verrattain vähän mahdollisuuksia itseilmaisuun ja leikkiin, jota myös me aikuiset kipeästi tarvitsemme. Kaupungeissa on kyllä puunattuja puistoja ja valmiiksi kalustettuja leikki- ja liikuntapaikkoja, mutta urbaanien kesantojen kaltaiset tilat pakenevat yhä kauemmas kaupunkien keskustoista ja toinen toistaan muistuttavilta asuinalueilta. Santalahden ja Keltaisen talon sekä esimerkiksi Ranta-Tampellan tulevan asuinalueen kohdalla sijainneen Aspinniemen lisäksi lienee vain ajan kysymys, kun viimeiset urbaanit kesannot kuten tavara-asema, talkoilla rakennettu rautatieläisten seuratalo Morkku ja Pyynikin kulkutautisairaalan alue ovat kadonneet kaupunkikuvasta. Kaikkiin niihin kaupunkilaiset ovat yrittäneet järjestää toimintaa ja ehdottaneet tapoja säilyttää ja ylläpitää rakennuksia. Kaikki ne ovat kuitenkin rapistuneet vuosien tyhjillääpidon ja käyttämättömyyden jälkeen.

Kehittämisen kohteena olevat kiinteistöt saneerataan poikkeuksetta niin kalliiksi, ettei niissä ole kaupunkilaisilla, pienyrittäjillä, taiteilijoilla ja kulttuurialan ammattilaisilla varaa toimia. Tiloja hallinnoivien tahojen olisi kuitenkin syytä muistaa, että joskus vähemmän on enemmän. Olisi aivan mahdollista kehittää uudenlaisia yhteistyön malleja, joissa tilavuokrat olisivat edullisempia esimerkiksi korjausta vastaan. Tai voitaisiin koittaa väliaikaisia käyttöjä, jolloin tilat eivät jäisi tyhjilleen. Kiinteistöjen käyttö on kuitenkin niiden parasta suojelua ja tyhjät tilat ovat kaikille resurssihukkaa. Tässä yhteydessä kuulee julkisen sektorin edustajien usein kysyvän, että veroeuroillako tilojen käyttöä pitää kustantaa? Aivan yhtä perustellusti voidaan kuitenkin kysyä, että voidaanko tilat pitää samoilla veroeuroilla tyhjillään? Tilojen arvo syntyy kuitenkin viime kädessä ihmisten toiminnasta.

Kaupunkikehittämistä ja tyhjien tilojen käyttöä on kuitenkin Tampereellakin lähestytty uudesta ja ennakkoluulottomasta näkökulmasta. Tampereen kaupunki osti Hiedanrannan alueen Metsä Boardilta 2014 ja alkoi lähes saman tien avata aluetta kaupunkilaisten käyttöön. Perinteinen vaihtoehto olisi ollut pitää portit suljettuna, mutta sen sijaan haluttiin kokeilla uusia tapoja alueen kehittämiseksi ja mahdollistaa kaupunkilaisten toiminta. Alueella olevassa kauniissa Lielahden kartanossa toimii monia eri yhdistyksiä sekä kahvila. Pajarakennuksesta tilansa ovat löytäneet monet yrittäjät kuten lasinpuhaltaja, verhooja, seppä ja kengäntekijä. Vanhoissa teollisuusrakennuksissa on esimerkiksi SWÄG ry:n pyörittämä kulttuuritila Kuivaamo, jossa tapahtumia ja säännöllistä toimintaa järjestävät lukuisat yhteisöt sirkuksesta Rientolan Setlementin eläkeläisorkesteriin. Viereiseen halliin on noussut Tikkutehtaalta alkunsa saaneen Pirkanmaan Kaarikoirat -skeittausyhdistyksen myötä Suomen ainoa betoninen sisäskeittiparkki Kenneli DIY, joka on kenen tahansa halukkaan käytettävissä. Rakennuksia kiertää lukuisat graffitit ja muraalit, joita on jo kahtena kesänä maalattu Spraycankontrol-tapahtumassa.

Vanhoihin teollisuusrakennuksiin on toki kaupungin puolesta investoitu ja niitä on kunnostettu, jotta toiminta nykyisessä laajuudessaan on ylipäätään mahdollista. Vastineeksi on kuitenkin saatu melkoinen määrä kaupunkikulttuuria, lukuisia tapahtumia ja harrastusmahdollisuuksia sekä palveluita kaikkien kaupunkilaisten iloksi. On kuitenkin aiheellista pohtia kriittisesti kulttuurin ja taiteen välinearvoa kaupunkien kehittämisessä. Käytetäänkö niitä vain hyödyksi alueen markkinoimiseksi ja kiinnostavuuden herättämiseksi sekä asuntojen myymiseksi? Arkkitehtuuri ja museot ovat jo pitkään olleet valttikortteja turistien houkuttelussa ja positiivisten mielikuvien luomisessa. Tapahtumat, kaikenlaiset elämykset, katutaide ja skeittaus sekä muut vastaavat urbaanin kulttuurin ilmiöt ovat yhtä lailla kovaa valuuttaa kaupunkien brändäyksessä sekä nuorekkaan ja elävän imagon kehittämisessä. Pahimmillaan saattaa käydä niin, että gentrifikaation ja tilojen kallistumisen myötä taiteilijat ja eri kulttuurialojen toimijat ovat oman menestyksensä uhreja.

Sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä sekä mielenkiintoinen kaupunki syntyy tukemalla kaupunkilaisten toimintamahdollisuuksia. Asukkailleen hyvät arjen edellytykset takaavat kaupungit houkuttelevat takuuvarmasti myös muita. Parasta mahdollista kaupunkia tulee tavoitella joka tasolla ja luoda paikallisista tarpeista lähteviä kestäviä yhteistyön tapoja. Joskus paras tapa voi myös olla ”jättää puuttumatta”. Useimmiten uusi ja kiinnostava kaupunkikulttuuri ja lopulta merkittävätkin asiat syntyvät hieman katveessa. Aivan kuten pelto jätetään viljelemättä maan rikastuttamiseksi, myös urbaaneilla kesannoilla syntyy kaupunkeja ja yhteisöjä monin tavoin rikastuttavaa toimintaa.

Kuva Lauri Seppä.

MATTI LANKINEN

SPRAYCAN KONTROL

Halusin järjestää kansainvälisen graffititapahtuman, myös siksi, koska olen kaukomaiden, Euroopan ja kotimaan pitkien ja lyhyiden matkojen fiilistelijä – marinoitunut viiden eri mantereen katutaidekulttuureissa, vajaassa 40 eri maassa. Halusin tuoda edes osan näkemistäni värikkäistä todellisuuksista kotikaupunkiini, lievittämään pakotusta päästä ulkomaille.

Henrik Wallride Hiedanrannassa 2017. Kuva Aleksi Martikainen.

Kuva Matti Lankinen.

Pirkanmaalla graffiti- ja katutaidetoiminta alkoi samoihin aikoihin kuin Helsingissä ja Turussa, eli 1980-luvun jälkipuoliskolla. Ensimmäiset ja tällä hetkellä myös Suomen vanhimpiin ja isoimpiin kuuluvat edelleen aktiiviset ”hall of famet” ovat 1980-luvun jälkipuoliskolta asti toiminut Lielahti sekä 1990-luvun alun Hatanpää ja Pispala.

Spraycankontrol-katutaidetapahtuma Hiedanrannassa on kahtena peräkkäisenä vuonna koonnut yhteen muun muassa edellä mainituissa paikoissa vaikuttaneita tekijöitä eri vuosikymmeniltä. Yhteensä on syntynyt reilut 3000 m² maalauksia noin 130 tekijältä kymmenestä eri maasta Euroopasta ja Aasiasta. Tätä nykyä Hiedanranta on Tampereen ja Suomen isoin ja monimuotoisin maalauskeskittymä.

Spreycankontrol-yhdistys perustettiin 2016 syksyllä edistämään katutaide- ja graffitikulttuuria Tampereella. Siinä on tämän tekstin kirjoitushetkellä parisenkymmentä jäsentä. Porukan ikä, tyylit ja taustat vaihtelevat suuresti, mutta juuri tämä tekee siitä niin ainutlaatuisen. Porukassa on pääasiassa itseoppineita maalareita mutta myös kuvataiteilijoita.

Tapahtuman synty

Ensimmäinen idea yhdistyksestä tuli mieleeni vieraillessani vuonna 2013 Pekingissä 798 Art Zonella, joka tunnetaan myös nimellä Dashanzi art district (DAD). Siellä eräs porukka oli muodostanut yhdistystä muistuttavan jengin, joka näytti tekevän yhteistyötä eri tahojen kanssa win-win-tyyliin edistäen samalla maalauskulttuuria alueella. Ajatus oli ristiriitainen, koska Kiina tunnetaan sensuuristaan ja toisinajattelijoiden vaientamisestaan, mutta graffitin kaltaiseen alakulttuuriin se ei ollut vaikuttanut. Samaan aikaan taas demokratian ykkösmaihin kuuluvassa Suomessa oli pääkaupungissa nollatoleranssi maalaajia sekä julisteenliimaajia kohtaan jatkunut jo reilut kymmenen vuotta, mikä heijasteli jonkin verran myös muualle maahan. Asenneilmapiiri oli vasta muuttumassa neutraalimpaan suuntaan.

Aikaisemmin Tampereella on järjestetty eri toimijoiden puolesta muutamana vuonna SprayJam-tapahtuma ja erilaisia maalaustempauksia festivaalien yhteydessä. Isoin näistä oli Turnin Fest Härmälässä vuonna 2005.

Kuva Matti Lankinen.

Kuvat Spraycankontrol-arkisto.

Spraycankontrol-tapahtuma järjestettiin ensimmäisen kerran paikallisten aktiivien toimesta vuonna 2015 Pispalan feimillä nimellä Spraycankontrollin piirinmestaruuskilpailut. Osallistujia oli noin 50 ympäri Suomen. Tapahtuma järjestettiin varjobileinä Graffitin SM-kilpailuille, jotka oli määrä järjestää keskustassa pidettävien festivaalien yhteydessä.

Seuraavana vuonna tapahtuma järjestettiin toisen kerran, silloin ensimmäistä kertaa Hiedanrannassa alueen kehitysohjelman tuella ja prosenttiperiaateen idealla, niin että rahat ohjattiin suoraan toimintaan tekijöiltä tekijöille. Käytännössä varat menivät maaleihin ja henkilönostimiin. Tapahtuma kokosi yhteen 70 maalaria ympäri Suomea ja kesti maanantaista sunnuntaihin.

Vuonna 2017 tapahtumasta kasvoi kansainvälinen, jotta paikalliset tekijät ja yleisö pääsisivät näkemään erityylisiä maalauksia ja tapahtuma voisi toimia kotimaisille tekijöille linkkinä ulkomaille. Käytännössä kansainvälistyminen tapahtui järjestämällä Spraycankontrolin yhteydessä Meeting of Styles -tapahtuma, joka on tunnettu graffiti- ja muraalimaalaustapahtuma, joita on järjestetty monella eri mantereella 20 vuoden ajan. Meeting of Stylesin näkyvyyden ansiosta myös paikallinen tapahtuma sai lisänäkyvyyttä ja MoS puolestaan puitteet, jollaisia paikallisesti ei muuten olisi ollut tarjolla.

MARIA MATTILA

MINÄ OLEN ELÄVÄ KIVI

Joulukuussa 2012 saavuin kaukaiselle tulivuorisaarelle Lanzaroten pohjoisosaan. Olin juuri saanut jalastani pois kipsin ja pystyin taas kävelemään. Löysin itseni kiipeämässä tulivuorta ilman varusteita, taitoa tai järkeä. Se oli impulsiivista ja mielivaltaista kuten niin moni muukin haaste, johon olen elämäni aikana tarttunut. Joku voisi sanoa sitä myös mielenvikaisuudeksi.

Siinä kuitenkin olin; pelko takertuneena vuoren seinään, kuten neljä vuotta myöhemmin kirjoitin kappaleeseen Elävä Kivi. Havahtuminen ja sitä seurannut kuolemanpelko, epäusko ja itsesyytös saivat minut tärisemään hallitsemattomasti. Kuin vastauksena vuori tärisi takaisin. Tasaisesti irtoilevat ja putoilevat kivenmurikat säestivät pelkoani. Sillä hetkellä ymmärsin, että jos minä pelkään, vuori pelkää. Minä olen vuori jota kiipeän – Minä Olen Elävä Kivi.

Keltainen Talo

Vuonna 2014 käynnistin Tampereella Tammelassa sijaitsevassa vanhassa rintamamiestalossa ihmiskokeen nimeltä Keltainen Talo. Kyseessä oli kaikille avoin, epäkaupallinen ja musiikkipainotteinen vapaan kulttuurin tila ilman hierarkiaa, valvontaa tai organisaatiota. Toimin kahden vuoden ajan talon talkkarina, mutta apunani oli lukuisia vapaaehtoisia.

Keltaisessa Talossa järjestettiin satoja konsertteja, näyttelyitä, työpajoja, keskustelupaneeleita ja ”kyläjuhlia”. Siellä myös vain oltiin, juteltiin ja rakastuttiin. Kaikki talon tapahtumat ja toiminta oli ilmaista ja toteutettiin talkootyönä. Artisteille kerättiin kolehti kattamaan matkakuluja, tölkkirahoilla ostettiin kahvia, saimme lähileipomosta pullalahjoituksia. Ennen kaikkea Keltainen Talo oli kohtaamispaikka. Ihmiset kohtasivat toisensa neutraalilla maaperällä, jossa statuksella tai yhteiskunnallisella asemalla ei ollut merkitystä. Tämän mahdollisti se, että tilassa RAHALLA EI OLLUT VALTAA. Keltainen Talo oli yhteisö, johon sai vapaasti tulla ja mennä. Se antoi ihmisille paitsi kulttuurielämyksiä, myös mielenterveysapua ja vertaistukea. Keltainen Talo tarjosi mielekästä talkootyötä ja kuntoutti ihmisiä. Keltainen Talo oli monelle turvapaikka. Ilman tilaa ja mahdollisuutta kokeilla, epäonnistua ja onnistua taide tuskin tapahtuu.

Kuva Kimmo Kosonen.

Mara Balls

Vuonna 2016 perustin voimatrion nimeltä Mara Balls. Soitan itse kitaraa ja laulan, bassoa soittaa Aapo Palonen ja rumpuja Antti Palmu. Lisäksi lavalla nähdään usein monia muuttujia. Kerran minulta pyydettiin ”perusbändiä eikä mitään sirkusta.” Ongelma on, että Mara Balls ei missään olomuodossaan ole perusbändi. Mara Balls on täysin ennalta-arvaamaton, muuntautuva, kokeellinen, vuorovaikutteinen rituaali, jossa olen itsekin tarkkailija.

Lähdetään siitä, että minulla ei ole mitään takeita ennen lavalle menoa siitä, mitä minulle tapahtuu. Olenko auki, vapaa ja harmoniassa ympäröivän maailman kanssa vai oman pääni vankina, pelokas, ilmeetön ja ympäristöstä irrallinen varjo? Molemmat ovat Mara, eikä kumpikaan ole enempää oikein tai väärin; Mara vain on. Kaikki meidän keikkoja enemmän nähneet ovat totisesti tavanneet molemmat ääripäät. Parhailla keikoilla molemmat näyttäytyvät saman illan aikana.

Myös Antti ja Aapo ovat ennen jokaista keikkaa raadollisen tietämättömiä siitä mitä tulee tapahtumaan. Mutta rakastan heitä juuri siksi; he ovat hyppääjiä kuten minäkin. Ulkopuolisten muuttujien ottaminen lavalle tukee tätä asetelmaa. Jokainen soiva, tanssiva, reagoiva ja hallitsematon olento kuljettaa rituaalia ja symboloi sitä, että elämän minkäänlainen kontrollointi oli alunperinkin illuusio.

Parantaako taide maailmaa?

Taiteen keinoin tekijä jäsentää kokemaansa maailmaa ja antaa muodon sille, mitä voi olla vaikea rationaalisesti kuvastaa. Tyypillistä on, että taiteilija hoitaa itseään taiteensa kautta, tietoisesti tai tiedostamatta. Tekemänsä taideteon kautta taiteilija tarjoaa myös muille mahdollisuuden ikään kuin kurkistaa taiteilijan omaan subjektiiviseen kokemusmaailmaan. Taiteen kautta ihmiset itse asiassa tarkkailevat toistensa sieluja, joita on muutoin mahdoton havaita niillä aisteilla, jotka meille on annettu. Taidetekojen kautta ihmiset hoitavat itseään ja toisiaan. Taide totisesti parantaa maailmaa.

Äiti

Vuonna 2017 olin Kotkassa purkamassa taidenäyttelyäni. Äiti oli minua auttamassa ja kantoi mukisematta luut, vessanpytyn, karahkat, romut ja torsot autoonsa ilman yhtäkään poikkipuolista sanaa tai ivan häivää.

Olen aina tiennyt olevani onnekas sen suhteen, että minulla on äiti joka hyväksyy minut juuri tällaisena. Kun siinä yhdessä puuhasimme, tunsin sen kuitenkin voimallisemmin kuin koskaan ennen. Rupesin nimittäin pulppuamaan kummallista, karrikoitua monologia, joka meni suunnilleen näin: ”Voi Luojani, missä meni vikaan! Tyttäreni, tuo pidetty, pyhäkoulut tunnollisesti käynyt ja koulussa keskivertoa paremmin menestynyt lapseni on sekaisin! Oli viulunsoitto-opinnot, hyvä keskiarvo ja käytöstavat! Luoja paratkoon, MITÄ TEIN VÄÄRIN?” Äitini katsoi mua nauravilla silmillään; ne olivat täynnä rakkautta, ja tiesimme molemmat, ettei kuviteltu puheenvuoro voisi olla kauempana totuudesta.

Äiti ei ole nimittäin koskaan kyseenalaistanut valintojani tai unelmiani. Äiti ei ole tivannut minulta, että milloin tulee häät, lapset, koira ja taulu-tv. Äiti ei ole vaatinut käymään koulu- ja tai hankkimaan ”oikeeta” ammattia. Äiti ei ole vihjaillut tyytymättömyyttään tai istuttanut henkiseen kasvumaahani omia itsekkäitä odotuksiaan tai toiveitaan. Äiti ei ole viljellyt katkeria sivulauseita, joissa kumisee itsesääli. Vitut! Äiti on rakastanut ja tukenut minua hulluimmissakin hankkeissani. Se on aina antanut minun olla minä. Minä ite.

Se on arvokkainta mitä vanhempi voi lapselleen antaa.

Luoja paratkoon kuinka rakastankaan äitiäni, ja jos minusta ikinä äiti tulee, rukoilen jumalilta rohkeutta olla rakkaudessani yhtä lempeä ja viisas.

”Ei kai oo vielä liian myöhäistä
muuttaa pallon suuntaa
ei kai oo vielä liian myöhäistä
kääntää kaikki nurin”

(Elävä Kivi, 2017)

TEKSTI & KUVAT: LEENA PELTOKANGAS

ELÄVÄT SEINÄT – PISPALA FAME

Tampereen Pispalassa kattohuopatehtaan ja tulitikkutehtaan rujoissa, lähes raunioituneissa maisemissa on saanut rauhassa kehittyä omaperäinen ja pinta-alaltaan mittava graffitikeskittymä. Vanhojen tehdasrakennusten seiniin on maalattu jo yli parinkymmenen vuoden ajan yhä uusia teoksia.

Kattohuopatehdas on nähnyt elämää 1800-luvulta lähtien, tosin sen perustusten päälle on rakennettu uutta moneen otteeseen, ja tikkutehdas on sekin peräisin 1920-luvulta. Samalla rinteellä on toiminut myös esimerkiksi luujauhotehdas nelikulmaisine piippuineen sekä Enqvistin kääre- ja kirjepaperitehdas. Santalahden alueesta rakennetaan kasvavan Tampereen yhtä uutta asuinaluetta, ja Pispala Famen tarina tällaisenaan näyttää päättyvän. Osa vanhoista tehdasrakennuksista on merkitty suojeltaviksi, tosin joidenkin kunto on hyvin huono.

Tikkutehtaan ympäristö on ollut maalariyhteisön itsensä synnyttämä, likimain laillinen tai ainakin sellainen, joka on ollut tarpeeksi ränsistynyt ja välttynyt kaikenlaiselta kiinteistökehittämiseltä näihin päiviin. Siksi siitä on kehittynytkin ihan omannäköisensä: villi, vapaa ja värikäs. Maalikerrokset ovat paksuja. Täällä ei ole nollatoleranssi päässyt juhlimaan.

Tampereen tyyli on rujo

Pispalan Famea voisi luonnehtia eräänlaiseksi graffitimuseoksi, vaikkei ajatus museoinnista oikein tähän lajiin istukaan. Uusia maalauksia vedetään vanhojen päälle niin kuin asiaan kuuluu. Vietän päivän Pispalan rinteessä oppaanani 90-luvulta lähtien maalannut Tuomas Antila.

”Eihän tällaisia ympäristöjä ihan hirveästi ole Pohjoismaissa, tässä on jotain Berliinin henkeä”, sanoo Antila.

Tuomas Antilan katutaideura alkoi tägeilla niin kuin monella muullakin graffitimaalarilla. ”Monilla vaikuttajana on ollut jokin elokuva. Minuun vaikutti lähinnä se, kun näin niitä kirjainten muotoja ja ihastuin siihen, miten kirjaimilla voi kikkailla ja mitä niillä muodoilla voi kertoa. Tägeista voi päätellä paljon, jopa sen mistä maalari on kotoisin, siinä on tapakoodistoa. Tampereen tyyli on ollut jotenkin rujo, on käytetty rautakauppamaaleja eikä niin paljon harrastemaaleja. Tamperelainen graffiti on asenteella tehtyä.”

Pispalan Famen muistolle

Parinkymmenen vuoden aikana Antilan maalaaminen on tietenkin kehittynyt. Teokset ovat muuttuneet isommiksi ja suunnitellummiksi. Antila on ollut sittemmin mukana muun muassa Hiedanrannan Spaycankontrol-tapahtumassa, jossa isoimpia muraaleja maalataan nosturin kyydistä. ”Isojen muraalien tekeminen on aika erihenkistä kuin täällä Tikkutehtaalla touhuaminen, vaikka täältähän se Spraycankontrolkin alun perin alkoi.”

Käymme välillä Pispalan muurilla radan varressa, jonne on syntymässä piissi, eli suurikokoinen graffitimaalaus. Osa monimetrisestä teoksesta vedetään telalla ja lateksilla muurin pintaan, osaan ruiskutetaan väriä, rajauksia ja muotoja spraymaalilla. Junan tulon kuulemma kuulee kiskojen vinkumisena. Muurilta näkee kattohuopatehtaan katolle tehdyn kolmiulotteisen muistomaalauksen, joka on omistettu Pispala Famelle. Katolla olevaan koppiin on maalattu hahmo, jonka silmät katsovat Pispalan harjulle. Kopissa on kylttejä, joissa lukee: ”Älkää maalatko tämän päälle, 20 vuotta Pispala Fame”.

Muistomaalauksia on vuosien saatossa tehty myös poismenneille paikallisille ja graffitiyhteisön jäsenille. Omat maalauksensa ovat saaneet Meksikossa murhattu ihmisoikeusaktivisti Jyri Jaakkola, pispalalainen toimittaja Jari Niemelä ja kattohuopatehtaalla kuolemaan pudonnut graffitimaalari.

”Muistoteokset saattavat pysyä puoli vuotta tai vuoden, se on kiinni seuraavasta tekijästä, joka arvioi, että onko tämä tarpeeksi hyvä, maalaanko päälle vai viereen. Jyri Jaakkolan muistoteos kattohuopatehtaan seinässä sai olla aika pitkään, se melkein haalistui pois, ennen kuin tuli päälle uutta. Kattohuopatehtaalla tapaturmaisesti kuolleen maalarin muistoteoksia oli maalattu koko Pispala täyteen. Tuolla kellarihuoneessa on vielä yksi jäljellä ja kattohuopatehtaan etuseinässä toinen, ja muurilla oleva yksi suurikokoinen lateksimaalaus on hänen teoksiaan”, kertoo Antila.

Lainsuojattomuudesta museoihin

Tikkutehtaalle mentäessä raunioiden sojottavista betoniraudoista roikkuu murtuneita betonimöhkäleitä, jotka maalattuina ovat oma kolmiulotteinen galleriansa. Talvien ja pakkasten rikkomat betoninkappaleet ovat muuttuneet kasvoiksi, sydämiksi tai kirjaimiksi. Välillä on hypättävä sortuneen lattia-aukon yli.

Graffitin suomalaisessa historiassa on eletty tiukkoja nollatoleranssin, graffitipoliisien ja vahingonkorvaustuomioiden aikoja. Outlaw-meininki on olennainen osa alan historiaa. Siihen nähden muraalihehkutus pitkin maakuntia kertoo toisenlaisesta, ehkä hieman sisäsiistimmän ja tapahtumatuottamisen leimaaman ajan tarinaa seinätaiteesta.

”Kyllähän maalaaminen oli enemmän ’juoksutekemistä’ joskus. Tämä Pispalan Fame on ollut merkityksellinen paikka monessakin mielessä. Täällä samanhenkiset ihmiset on voineet kohdata, ja tämä yhteisö on luotu täällä Pispalan alueella.”

Graffititaiteesta on Suomessakin tullut museokelpoista ja siinä mielessä yleisesti hyväksytympää. Jotkut ITE-taiteen uudistajat ovat mieltäneet graffitin eräänalaiseksi ITE-taiteen kaupunkilaisserkuksi. Tuomas Antilan mukaan graffitipiireissä on toki sympatiaa ja kiinnostusta ITE-taiteen tekijöihin. Toisaalta graffitilla on oma selkeä koodistonsa, ja myös graffiti taiteenlajina muuttuu jatkuvasti aikansa mukana.

Pasi Soukkala. Kuva Jari Kuusenaho.

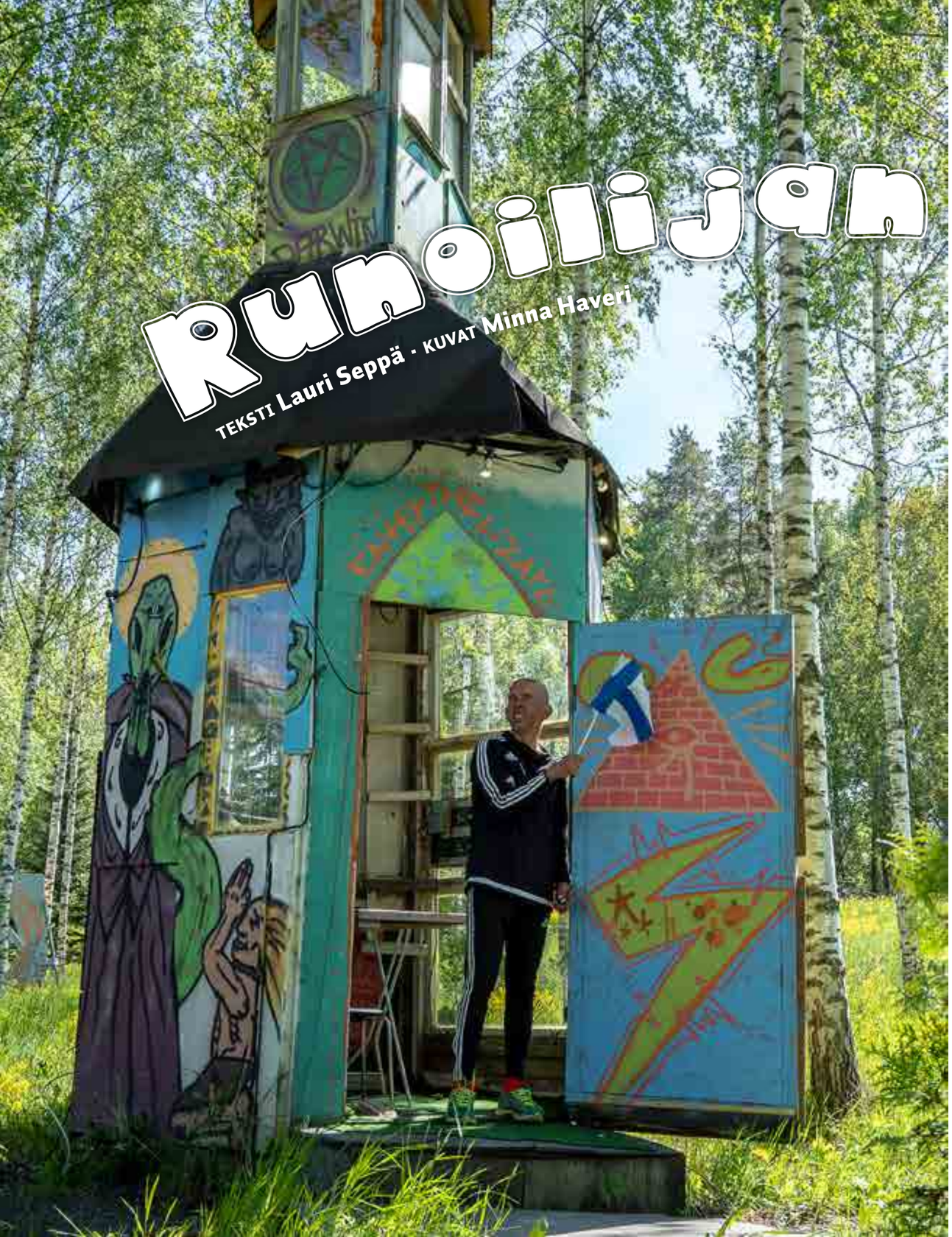

Runoilijan huvipuisto

TEKSTI **Lauri Seppä** • KUVAT **Minna Haveri**

”Ruusuaidassa menee raja. Tuolla on vaimon puoli, ja tällä puolella missä kasvaa humala, on minun alueeni”, kertoo työkyvyttömyyseläkkeellä oleva Vesilahden kunnaneläinlääkäri Olli Soininen, luova ja aikaansaava ihminen. Urheilija, runoilija, parkinsonpotilas ja omaehtoisuutta pelkäämätön itseoppinut taiteilija.

Humalaportin puolelta aukeaa mielikuvituksen maailma, Olli Petterin puisto. Värikkäiden teosten kokonaisuus, jossa hänen sanomansa, runonsa, kysymyksensä sekä ajatuksensa kiteytyvät. ITE-taiteen ohella Soininen on kirjoittanut runoja läpi elämän. Niitä on kertynyt yli kaksisataa. Osa teksteistä tukee ja toistaa puiston teoksia; uskonnot, sattuma ja sairaudet saavat niissä ansaitsemansa haastajan. ”Jos puiston sanoman voi laittaa yhteen juttuun, voisi se olla tämä”, vastaa Soininen, kun kysyn, mikä hänen teksteistään kuvastaa ITE-taiteen ja oman tekemisen merkitystä hänelle itselleen:

JUMALAKARUSELLI

Aamulla ennen kuun pimennystä heräsin. Kävelin Jumalakarusellille. Kuuntelin Jumaliani ja kirjoitin asioita muistiin. Ääni kuului kuiskauksena, joten en ole varma kaikista jutuista.

Jumala loi kauan sitten maailman. Jeesus lienee ollut hänen poikansa. Hyvä tyyppi, mutta surkea viestinnässä: ei kirjoittanut mitään itse, vaan puheli vähän ristiriitaisia oppejansa pienelle porukalle. Nämä sitten raapustivat tarinat omiin suttuisiin muistioihinsa.

Nyt sitten poimitaan jakeita ja ajatusten pätkiä ja uskotaan niiden olevan faktoja, jotka eivät muita perusteluita tarvitse. Tekstien ristiriidat ohitetaan ajatellen, ettei pieni ihminen voi kaikkea tajuta.

Jankataan esimerkiksi Jumalan olevan rakastava isä. Se on kyllä kaamean yksipuolinen ja sovinistinen kuva Luojasta.

Jeesus viihtyi vain vähän aikaa ihmisten kanssa. Mitähän kiireitä hänellä nyt taivaassa on, koska olen ymmärtänyt, että seuraava isompi urakka on elävien ja kuolleiden tuomitseminen? Se on kyllä niin iso revohka, että voimia kannattaa kyllä kerätä.

Ihminen on välillä heikko ja tarvitsee lohtua. Siihen tarvitaan kirkkoa, Jeesusta ja Jumalaa.

Kun olet valmis, katso kaiken läpi, näe tyhjyys ja elämän sattumanvaraisuus.

Maailmamme olisi hirveä paikka, jos Jumala ei olisi jättänyt meille rakkautta. Kyllä kai se tänne aivan tarkoituksella jätettiin, tai sitten se vain unohtui.

Rakastaa voi niin monella tavalla. Ei sitä tarvitse minun lailla koko ajan hokea. Aurinko antaa meille lämmön ja mahdollistaa fyysisen elämän pallollamme. Rakkaus on liima, mikä sitoo meitä ja antaa elämällemme tarkoituksen.[1]

1 Olli Soininen 2017: Elämän ja kuoleman kysymys. Tampere: Mediapinta.

”Runot ja muukin kirjoittaminen ovat minulle rankkaa terapiaa: sattuu, kun kirjoitan, mutta sattuisi vielä enemmän, jos en sanoja vangitsisi. Olen etäännyttänyt kärsimykseni aiheet, joten uskon niiden olevan sangen laajakirjoisia. Ja minusta terapia on tehonnut hyvin: ei niin, että olisin kärsinyt vähemmän, vaan että olen kaikesta huolimatta sarkasmiin taipuvainen myönteinen mies.” kertoo Soininen.

Puisto

Olli Petterin puiston taideteokset ovat rakennuksia, patsaita ja installaatioita. Suurin osa on valmistettu kierrätysmateriaalista. On koristeellisesti maalattua lautaa ja vaneria, jota värittävät Soinisen pojan tuttavien tekemät graffitimaalaukset. On romumetallia ja siitä valmistettu supermies. Alueen suurin teos on kaksitoista metriä korkea torni, jota koristavat jumalhahmoja esittävät mallinuket ja satunnaisuutta symboloivat kellot. Kesällä 2017 valmistui karusellinomainen teos, jota Soininen on rakentanut yhdessä tuttaviensa kanssa. Kollektiivinen tekeminen ja kokeminen ovat osa Olli Petterin puiston ajatusta. Apua tekemisessä ja materiaalien hankkimisessa on saatu naapureilta ja tuttavilta.

Lähes kaikki alueen teokset sisältävät valoelementtejä. Ledivalojen lisäksi on myös ääntä ja liikettä. Yleiskuva puistosta on värikäs, ilmava ja huvipuistomaisen karnevalistinen. Osa teoksista on ripustettu alueen puiden ja pylväiden varaan. Taidepuistossa risteilee sähköjohtoja ja vaijereita, joten se tuo mieleen rehevöityneen törmäilyautoradan. Täällä eivät kuitenkaan törmäile kumipuskurit vaan ajatukset ja kysymykset.

Värikäs kysymysmerkki

Puiston keskellä sijaitsee toimiva sauna, Hindusauna, kuten Soininen luomustaan nimittää. Alue on täynnä symboliikkaa. Puistossa vieraileva voi kylpeä Hindusaunan löylyjen ohella purossa, jonka Soininen on nimennyt Ganges-virraksi. Uskontojen haastaminen on Soinisen teoksissa vahva ja toistuva teema. Hän ei rienaa mutta kysyy rohkeasti. Ajattelun ja tekemisen taustalla vaikuttaa taiteilijan sairastama Parkinsonin tauti. Aiemmin energia purkautui urheiluharrastuksiin, mutta sairauden myötä taiteen tekemisestä on tullut tärkeää. Puistossa on elämän suurten kysymysten pohdinnan ohella mahdollista huvitella Kuolon Kiikussa. Vaikka sen nimi on raskas, ovat vauhdit keveät.

Jyri Rastas, Alas Mateliat! Kuva Minna Haveri.

TEKSTI: LEENA PELTOKANGAS

PIRKANMAAN BERLIINI

Tampereen Nekalassa rujon teollisuusalueen siimeksestä voi löytää taiteilija-asunnon, joka voisi yhtä hyvin olla Berliinistä. J. Kareliuksen työtilassa ja kodissa syntyy uusia maailmoja tavoittelevia kollaaseja. Pienen matkan päässä Jyri Rastaan verstaalla työstetään omintakeisia huonekaluja ja keramiikkaa. Rastaan kellaritiloissa on esillä teoksia, joissa risteävät valuvat, orgaaniset muodot ja mielikuvituksellisen hahmot.

Nekalan omakotialue ja kaksikerroksiset pienkerrostalot reunustavat teollisuusaluetta, joka päivisin kuhisee elämää. Laitakaupungin kortteleista löytyy pieniä ja suurempiakin yrityksiä, työtiloja, treenikämppiä, kuntosali, bussivarikko, kierrätyskeskus, rauta- ja ruokakauppoja, teatteri ja sirkus.

Alue on saanut kehittyä omanlaisekseen, ja ehkä juuri siksi Nekalassa myös ITE-taide voi hyvin ja kukoistaa. ITE-taiteen kartoituksessa Nekala nousikin voimakkaasti esille. Tässä artikkelissa tutustumme kahteen itseoppineeseen taiteen tekijään Nekalan kujilta.

Karelismia ja undergroundia

J. Kareliuksen (Juha Karjalainen) loft-henkiseen työtilaan kuljetaan tavarahissillä. Kareliuksen kollaasit on painettu silkkipainossa paksulle paperille, ja parhaillaan käynnissä on niiden kehystäminen. Ympärillä on valtava määrä teoksia laatikoissa ja pinoissa.

Jyri Rastas, Elvis-tuhkakuppi. Kuva Leena Peltokangas.

J. Karelius, Kuvitteellisen Kotimiesi-lehden kansikuvataidetta.

Kareliuksen taiteessa Kairanmaan maisemat sekoittuvat pin-up-hahmoihin ja poliittisesti kantaaottavaan kuvastoon. Teokset kuorrutetaan kulttuurihistorian viitteillä ja paketoidaan vahvalla avantgarden hengellä. Kollaasit saavat alkunsa itse otetuista valokuvista, joihin Karelius lisää tietokoneella osia lähes tulkoon kaikesta mahdollisesta. Tuloksena on symbolistis-filosofis-dadaistishenkisiä teoksia, joiden omaleimaista tyylisuuntaa tekijä kuvailee ”karelismiksi”.

”Kuvaan paljon erilaisia interiöörejä pohjoispohjalaisista autiotaloista, Kairanmaan maisemista ja pihapiireistä urbaaneihin teollisuusrakennuksiin. Sitten yhdistelen ottamieni valokuvien osia ja muita kuvastoja ja teen uudenlaisia kokonaisuuksia, uusia maailmoja”, kertoo Karelius. ”Kairanmaa on kirjailija Pentti Haanpään antama nimitys sille osalle Pohjois-Pohjanmaata, josta itsekin olen kotoisin.”

Kareliuksen kollaaseissa voivat seikkailla pin-up -tyttöjen lisäksi Lars Levi Laestadius, C. G. Jung, 30-luvun muiluttajat, tämän päivän poliitikot, John Wayne, satunnainen koira tai vaikkapa nuijasodan aikainen Klaus Fleming. Historialliset tapahtumat ja henkilöt sekä uskonnolliset aiheet toistuvat useissa teoksissa. Kollaasit ovat yhteiskunnallisesti kantaaottavia ja undergroundhenkisiä. Poliittisen historian, sotahistorian, kulttuurihistorian, psykiatrian, eri uskontojen, kirjallisuuden, elokuvan ja musiikin viitteitä on teoksissa viljalti.

”Yhteiskunnallinen kantaaottavuus on varmasti toiminut yhtenä motiivina tälle tekemiselle. Kun eletään tällaisen informaatioähkyn ja rahan vallan keskellä, niin teosten tekemisellä ja välillä vähän rankoillakin kuvilla pystyy ainakin omia höyryjä päästämään ulos.”

Kotimiesi on miesten lehti menneisyydestä

Kareliuksen tuotannossa laajan yhtenäisen sarjan muodostavat kuvitteellisen ”Kotimiesi”-lehden kansikuvat. ”Kotimiesi-lehti on tavallaan miesten lehti, ja se on aloittanut ilmestymisensä jo ennen ajanlaskun alkua, vain kannet ovat säästyneet. Erityisesti mielenkiintoiselta 1920-luvulta on useita kansikuvia. Historian lisäksi lehti on kansikuvista päätellen voimakkaasti kiinni myös tässä ajassa ja poliittisissa muutoksissa”.

”Kaikenlainen historia on kiinnostavaa, oli se sitten viikinkien aika, nuijasota tai vuoden 1918 sisällissota. Joskus kuvaan historiallisilla elementeillä nykypäivää, merkitykset voivat olla piilotettuja”, kertoo Karelius ja alkaa puhua yhteiskuntasopimuksesta, Sipilästä ja Machiavellistä.

Teosten värikäs ja monipuolinen kuvamaailma kertoo jotain myös tekijästään. Elämänvaiheisiin kuuluu monenlaisia työtehtäviä sirkuksen markkinointipäälliköstä satamatyöhön. Tampereen yliopistossa opiskeltujen yhteiskuntatieteiden ohella Karelius on kouluttautunut entisöintialan artesaaniksi. Kuvataiteilijana hän on itseoppinut. Hänen teoksiaan on ollut esillä useissa näyttelyissä, ja hän on vaikuttanut myös muusikkona ja tehnyt musiikkivideoita, levynkansia, lehtien kuvituksia sekä lyhytelokuvia.

Jyri Rastas, Mosaiikkijakkara. Kuva Leena Peltokangas.

Vaiteliaita miehiä ja valuvia muotoja

Liukuvia orgaanisia muotoja, kapeita keraamisia vaiteliaita miehiä, ihmeellisiä kuvioituja pyöreitä rasioita, mosaiikilla koristeltuja mielikuvituksellisia huonekaluja, kielisoittimia ja nigerialaisia udu-rumpuja. Jyri Rastaan teosten muotokielessä on häivähdys katalonialaisen Antoni Gaudin henkeä, vaikka ne ovatkin kotoisin Tampereen Nekalasta.

Alun perin Rastas kouluttautui geologiksi ja teki akateemista uraa Turussa mutta muutti 90-luvulla Tampereelle ja opiskeli puutalojen korjaajaksi. Siinä sivussa alkoi syntyä myös taidetta.

Rastas muotoilee vapaa-ajallaan keramiikkaa, mosaiikkia, puuta, muovia, metallia ja lyijylasia, melkein mitä materiaalia tahansa. Rastaan tuotan-

J. Karelius, Taivaallinen orkesteri.

nolle on ominaista vahva ja tunnistettava oma tyyli sekä viimeistelty ja taidokas kädenjälki. Kaikki teokset ovat alusta lähtien kaikilta osiltaan itse tehtyjä, jopa monet työvälineet, kuten keramiikkauuni tai metallin sulatukseen tarvittava uuni.

”Tein siirrettävän keramiikkauunin, ja olen tehnyt paljon myös saven käsittelyyn tarvittavia välineitä. Metallinsulatusuunin tein, kun resonaattoriukuleleen tarvittiin niin pienikokoinen alumiininen alatalla, ettei sitä saa mistään valmiina, joten valmistan sen itse. Olen jo sen ikäinen, etten mene enää kouluun, joten haluan tietää tekemisen prosessin alusta loppuun. Uusien materiaalien kanssa joutuu aina miettimään ja ratkaisemaan asioita, ja juuri se on antoisaa. Minulla on siinä mielessä luonnontieteellinen maailmankuva, että mieluummin tiedän kuin uskon”, sanoo Rastas.

Keramiikkaa Rastas tekee vanhalla japanilaisella raku-tekniikalla, jolloin teoksen lopullista ulkonäköä ei voi etukäteen tarkasti tietää. 1990-luvun lopulta lähtien on syntynyt paljon erilaisia keraamisia esineitä ja pienoispatsaita. Usean teoksen sarjoja edustavat värikkäät pitkulaiset Vaiteliaat miehet tai pikkuruiset päät, Degeneroituneet munkit. Erilaisia kuvioituja, kannellisia keraamisia rasioita on lukuisia.

”Vaiteliaat miehet -sarja on oikeastaan ihan ensimmäisiä tuotoksiani. Siinä harjoittelin saven käsittelyä ja metallioksidien käyttöä lasitteiden väreissä. Pyöreät kannelliset rasiat tai astiat tehdään ensin puolipalloiksi kipsimuotilla ja yhdistetään sitten. Kansien muodot ovat näissä usein epäsäännöllisiä.”

Keraamista elämää voi olla myös seinän sisällä. Yksi kellarin seinistä on täynnä laastista ulos tulevia kasvoja, ja nurkasta laastin sisältä kiemurtelee käärme. Keramiikasta ja mosaiikista tehdyssä suihkulähteessä istuu otus, joka julistaa ”Alas mateliat!”.

Huonekaluissa vanha puu saa ylleen itse tehdystä mosaiikista muotoiltuja kuvioita, ja usein huomio kiinnittyykin erilaisten materiaalien yhdistelmiin sekä orgaanisiin muotoihin.

”Pyrin välttämään jyrkkiä kulmia, suorakaiteita, neliöitä tai kuutioita. Muodot ovat liukuvia ja luonnollisia. Suosin lämpimiä värejä. Esimerkiksi mosaiikin teen aina itse, koska silloin pystyy tekemään juuri sellaisia muotoja ja värejä kuin haluaa. Joissakin huonekaluissa puu ja mosaiikki kohtaavat, ja toisissa raudoitettu betoni on kokonaan päällystetty mosaiikilla.”

Jotkut Jyri Rastaan tekemistä huonekaluista ovat hätkähdyttävän täynnä yksityiskohtia. Tuolinjalkana voi olla vanha puhallinsoitin tai epoksiin upotettu valaistu kalanruoto, ja siellä täällä huonekaluissa on kiinnitettynä pieniä keraamisia esineitä tai hahmoja.

J. Karelius, Isännät ja isäntien varjot.

J. Karelius, Kosketus.

Verstaalla soi Dylan

Jyri Rastaan kiinnostus musiikkiin ja eritoten bluesiin näkyy myös huonekaluissa, Dylan-jakkarasta voi lukea *A Hard Rain's A-Gonna Fall* -biisin sanoja. Sitten ovat vielä kaikki itse tehdyt soittimet.

Upeasti kuvioidut nigerialaiset udu-rummut on valmistettu keramiikasta, ja niiden rumpukalvot on tehty kalannahasta. Erilaisia kielisoittimia on syntynyt parisenkymmentä: sähkökitaroita, akustisia kitaroita, resonaattorikitaroita, sikarilaatikkokitaroita, basso, ukulele, mandoliini ja banjo.

”Olen aina tykännyt kitaramusiikista ja bluesista. Ymmärtääkseni kitaran tekemistä pidetään vaikeana, joten senkin takia kitaroiden tekemisen oppiminen on kiinnostavaa.”

Leipätyönä oleva talojen korjaaminen ja rakennustyö on Rastaan mukaan osittain melko mekaanista puuhaa, joten taiteellinen tekeminen on sille hyvää vastapainoa. ”Kaikki tämä on oikeastaan arjen tappamista ja tuo mielenrauhaa. Vielä voisi opiskella kunnolla lasin työstämisen ja metallien käsittelyn. Katsotaan, mitä tästä sitten tulee, kun pääsen eläkkeelle. Ei tämä tekeminen ainakaan siihen lopu”.

TEKSTI: SEPPO INKINEN

pispalan lekendat

Tamperelainen Seppo Inkinen on kuvannut teoksissaan lapsuutensa ja nuoruutensa Pispalan legendaarisia hahmoja. Alumiinista hitsatut Pispalan lekendat välittävät lämmöllä ja huumorin siivittämänä menneen maailman ajankuvaa ja tarjoavat paikan muistoille. Kaikkiin eläväisiin metalliveistoksiin liittyy oma, paikallishistoriaan kietoutuva tarinansa.

Matti Pispa

Matti Pispa oli Pispalan kuuluisin ja rikkain mies: vanhapoika, joka omisti puolet Pispalaa ja vähän enemmänkin. Hänen omistuksessaan oli aikanaan kaikki maat nykyisen Tahmelan uimarannankin alueelta. Matti oli nuuka mies, joka ajeli aina puku päällä ”röttösellä” mopolla, vaikka oli nykymittapuussa miljonääri. Hänen takaritsallaan roikkui aina harava ja kuokka tai muita työkaluja, joilla hän kuokki maitaan.

Matti myös vuokrasi kasvimaitaan Pyhäjärven rannasta. Nykyisen uittotunnelin kohdalla oli Pispalan aro, jossa hänellä oli iso maatilkku. Vuokra maksettiin nyppimällä ja harventamalla Matin porkkanamaita. Hänellä oli silloisen Pispalan apteekin kohdalla komeat kartanot (ja isot läänit omenavarkaisilla oleville pojankoltiaisille). Kaikki tunsivat Matin ja kunnioittivat häntä. Pispala on saanut nimensä Hyhkyssä olleen Pispan sukutilan mukaan.

Pispalan pelastusarmeija. Kuva Aki Paavola.

Vesiosuuskunnan johtaja Vihtori Mäkelä ja hänen rouvansa Hilma. Kuva Aki Paavola.

Lättähattu Ansu Niemi. Kuva Mikko Kallio.

Juoksupoika eli ensimmäinen työpäivä

Juoksupojan eli tsupparin hommat tulivat tutuiksi koululaisille, kun lomat alkoivat. Siihen aikaan kuljetettiin ja haettiin kaikkea mahdollista pitkiäkin matkoja: toiset olivat leipomoiden, toiset metalliyritysten palveluksessa. Firman omistuksessa oleva tsupparinpyörä oli oman aikansa katumaasturi: kun sillä sai ajaa illalla töistä kotipihaan, leuhkuus hiipi väkisinkin puseroon. Toiset lapset ihmettelivät kateellisina, miten juoksupoika saa ajaa tuollaisella menopelillä. Leipomoissa tsupparinpyörä oli kaksipyöräinen, muualla usein kolmipyöräinenkin.

Kauppias Irja Lastunen

Irja Lastunen oli hienostonainen, Pispalan ”ruhtinatar”: aina viimeisen päälle pyntätty ja maalattu nähtävyys, joka kulki arvokkaana Pispalanraitilla saapashousuissa kravatti kaulassaan ja tukka ylväästi valtavan isolla nutturalla. Hän asui lähellä Rajaporttia ja piti nykyisessä Pispalan taidetalossa legendaarista antiikkiliikettä, jonka ulkoseinillä roikkui jos jonkinsorttista antiikkitavaraa. Irjan saattoi myös nähdä metsässä kulkemassa kahden susikoiran kanssa. Hän oli tuolloin naimisissa kauppias Uuno Lastusen kanssa, joka sittemmin, jouluna 1964, joutui Tampereen kolmoismurhaajan uhriksi Puutarhakadulla.

Vesiosuuskunnan johtaja Vihtori Mäkelä ja hänen rouvansa Hilma

Kun Pispalaan alkoi tulla vettä vesijohtoja pitkin, vesi pumpattiin Tahmelan lähteestä Pispalanharjulle. Tohtori Mäkelän isä ”Vesijohto-Mäkelä” oli perustamassa vesijohto-osuuskuntaa ja toimi sen päähenkilönä, osuuskunnan johtajana ja tärkeänä henkilönä Pispalan senaikaisessa miljöössä. Vihtori tunnettiin myös arvokkaasta taulukokoelmastaan. Sepon teoksessa hän ajaa rouvansa Hilman kanssa Indian-merkkisellä sivuvaunupyörällä. Rouva saattoi olla välillä pahasuinen, mutta eipä ihme: Vihtori omisti kaksi taloa, joista hän asui toisessa ja vaimo toisessa.

Juoksupoika. Kuva Aki Paavola.

Pyöräilijä Eino Pajunen. Kuva Mikko Kallio.

Pyöräilijä Eino Pajunen. Kuva Aki Paavola.

Pyöräilijä Eino Pajunen

Pajusen ”Roope” (lempinimen alkuperä tuntematon) piti pyöräilyliikettä Pispalan Ahteen alapäässä, Pispalan mäessä. Lisäksi hänellä oli pyöräkorjaamo vesiosuuskunnan johtajan Vihtori Mäkelän piharakennuksessa. Eino oli tuttu näky, kun hän ajoi sieltä Pispalan valtatielle ja rahtasi korjattuja romppeitaan ja pyöriään sitä pitkin. Kilpapyöräilijänäkin tunnettu mies oli aikoinaan perustamassa myös Teivon pyöräilyvelodroomia ja toimi myös Pyöräilyliiton puheenjohtajana.

Lääkäri Arvo Mäkelä

Pispalan ”omalääkäri”, tohtori Arvo Mäkelä piti vastaanottoaan Pispalan valtatien varrella. Hän oli vakiokasvo kylänraitilla, sillä hän kulki jalkaisin tekemässä kotikäyntejä. Arvon lääkärin tunnisti päähineestä, jota hän ei kuitenkaan käyttänyt päänsä suojana. Hattu kuitenkin vaihtui vuodenaikojen mukaan: ”naistenlääkäri”, poikamies Mäkelä käveli esimerkiksi talvella karvalakki (pannallinen ”pushkini”) kädessä, vaikka elohopea oli laskeutunut 30 pakkasasteen kieppeille. Tohtorismiehen pää tai kädet eivät siis ainakaan vieroksuneet kylmää. Tämän lisäksi Arvo oli siinäkin mielessä erikoinen lääkäri, ettei hän juurikaan puhua pukahtanut.

Kadunlakaisija Kalle Vehkanen

Vehkasen Kalle oli kaupungin kadunlakaisija, jonka parin kilometrin pituinen työmaa ulottui Rajaportilta Ala-Pispalaan, Pispalan torille saakka. Kalle saattoi ärähtää ja antaa luutaa, jos näki vaikkapa pikkupoikien roskaavan. Taiteilija itsekin sai tästä osansa, kun meni repimään huonosti mennyttä koettaan kadulla ja sai siitä hyvästä Kallelta ”semmosen kyydin ettei ikinä”. Kalle keräili roskat luudalla ja lapiolla kottikärryynsä. Autoja ei juurikaan ollut, joten hevosenjätöksiä riitti, ja ulkohuussien aikaan vesisateet toivat muitakin ikäviä yllätyksiä, huussien betonijaloista huolimatta.

Pispalan pelastusarmeija

Ikäneitokaksikko marssi joka viikko arki-iltana Pispalan pelastusarmeijan tiloista Ylä-Voimalta Pispalan mäkeen. Toinen naisista lauloin uskonnollisia virsiä ja toisen, pienikokoisen ja laihan naisen rumpu löi pelastusta. Heidän perässään kulki liuta kakaroita, jotka heittelivät käpyjä rumpuun ja lauloivat mukana. Pelastusarmeijan kaksikko mennä tömpsötti Pispalan Ahteen alas ja sieltä Pölkkylän

Kadunlakaisija Kalle Vehkanen. Kuva Aki Paavola.

Pärinäpoika ja Surina-Sussu. Kuva Aki Paavola.

metsään pitämään jumalanpalvelusta ja esiintymään Pispalan perheille ja muille kiinnostuneille. Metsä oli korkealla paikalla, ja se oli hieno ja lumottu alue 1940-luvulla.

Lättähattu Ansu Niemi

Ansu Niemi oli ihailtu lättähattupioneeri eli oman aikansa muoti-ikoni. Ansu oli ihanne ja esikuva pikkupojille, tuleville lättähatuille – työväenluokkaisille tai alemman keskiluokan nuorille, jotka 1950-luvulla kuuntelivat rock and rollia tai ulkomaista popmusiikkia. Ansu edusti uutta sodanjälkeistä vaatemuotia, kun hän tallasi Pispalan valtatietä matalassa hatussaan ja kapeissa housunpunteissaan. Ansu oli myös Pispalan Tarmon koripalloilija.

Tukinuittaja Frans Kataja

Frans oli Pispalan ihmemies: hänelle oli täysin arkipäivää hyppiä Pispalan vanhan uittotunnelin luona tukeista tehdyltä lautalta (kopukalta) tai ponttoonilta veneeseen – yhdellä jalalla. Fransin toinen jalka oli musta tynkä, mikä oli pikkupoikien ihmettelyn aihe Pispalan yleisissä saunoissa. Tarinan taustalla oli nuorten miesten kilpailu: Fransin jalkaan oli tullut kuolio, kun hän oli pitänyt jalkaa avannossa muita poikia pidempään.

Frans asui Ahjolan alapuolella, josta vanhalle uittotunnelille oli silloin vain vaikeakulkuista metsää – pikkupoikien Tarzan-leikkipaikkoja. Niinpä hän nousi päivittäin Pispalan valtatielle ja lenkkasi lujaa sitä pitkin melkein kilometrin uittotunnelille – kainalosauva toisessa ja tukinuitossa käytetty keksi toisessa kädessään.

TEKSTI: VEIKKO HALMETOJA KUVAT: JARI KUUSENAHO

Inhimillinen katse dokumentoi luontoa

Vilppulassa asuva Pasi Soukkala on piirtänyt noin 50 vuotta. Hänen kädenjälkensä on muodostunut niin vahvaksi, ettei hänen piirrostensa tunnistamiseen tarvitse kovin harjaantunutta silmää. Omaleimainen piirrosjälki täyttää pinnan laidasta laitaan, ja sommittelu perustuu viivan tasaiseen rytmiin. Kuin mosaiikkia olevat pienet väripinnat muuttuvat lähes ornamenttimaiseksi tasaiseksi kuosiksi.

Hän ei pidä maalaamisesta eikä halua värien sekoittuvan toisiinsa. Työskentelyn pitää olla varmaa eikä sattumanvaraista. Hän käyttää lyijykynää ja öljyväriliituja luoden yksityiskohtaisia maailmoja, joissa tutut eläinhahmot, kasvit ja symbolit muodostavat kauniin pinnan. Teoksissa on usein myös tarinallinen ulottuvuus. Hän kertoo olevansa lintujen ystävä ja ottavansa mallia luonnosta; takapihan lintulauta on tärkeimpiä inspiraationlähteitä.

Ensimmäiset tallella olevat piirrokset Soukkala on tehnyt 1970-luvulla. Hän muutti viisivuotiaana laitokseen, jossa asui useita satoja kehitysvammaisia, ja asui siellä 22-vuotiaaksi asti. Laitoshoitoa pidettiin tuolloin parhaana mahdollisena hoitomuotona. Laitoksessa ei ollut välineitä piirtämiseen, mutta Soukkalan kutsumus havaittiin sielläkin, ja hoitajat kehottivat vanhempia tuomaan mukanaan piirustusvälineitä.

Tuolta ajalta on tallessa iso laatikollinen pieniä paperirullia, joista osa niistä on levitettynä yli viisi metriä pitkiä. Rullapaperia oli helposti saatavilla, ja Soukkala piirsi rulliin havaintojaan maailmasta. Pitkissä piirroksissa tapahtuu paljon, mutta ne eivät ole sarjakuvia. Ne kertovat hetkestä, mutta

samaan piirrokseen mahtuu useita eri näkökulmia. Osa lyhyemmistä rullapiirroksista ennakoi jo selvästi hänen uudempaa tuotantoaan. Mänttä-Vilppulan kaupungin taidekokoelmaan kuuluu kaksi vanhaa teosta, joissa on piirretty isot lintuparvet panoraamamuotoon.

Yksi asia yhdistää monia teoksia vuosien varrelta: Soukkala kirjoittaa teoksiin usein niiden valmistumispäivän mukaisen teoksen nimen. Jos teos on syntynyt naistenpäivänä tai postilakon aikaan, tai karkausvuonna tai Helsingin-matkalla, se kerrotaan teoksessa. Valmistumisvuosi ja signeeraus ovat usein keskeinen osa teosten sommittelua. Välillä teoksiin eksyy myös lintujen laulua äänitehosteena.

Hoitolaitoksen jälkeen Soukkala pääsi muuttamaan ryhmäkotiin, jossa elämä oli lähempänä tavallista kodin arkea. Asukkaat siivosivat, avustivat keittiössä ja pyykkäsivät vuorotellen. Väliin mahtui myös vapaata. Silloin Soukkala keskittyi piirtämiseen. Nyt hänellä on oma koti tukiasunnossa Vilppulassa. Viikonloput ja loma-ajat hän viettää aikaa perheen mökillä.

Vaikka Soukkala on saanut teoksiaan myytyä sekä julkisiin että yksityisiin kokoelmiin, on teoksista valtaosa yhä taiteilijan itsensä omistuksessa. Piirrokset on kuitenkin helppo säilyttää verrattuna esimerkiksi veistoksiin. Kuten monella muullakin ITE-taiteilijalla, on myös Soukkalan kohdalla tärkeää, että hänellä on hänen tuotantonsa säilymisestä huolehtivia läheisiä. Ilman motivoitunutta äitiä hänenkään tuotantoaan olisi tuskin säilytetty yhtä huolellisesti.

Satojen ellei tuhansien piirrosten arkisto on aarreaitta, jonka huolellinen läpikäyminen olisi

päivien työ. Muutamassa tunnissa selviää kuitenkin, että Soukkalalla on ollut erilaisia kausia työskentelyssään. Piirrosjälki on muuttunut vuosien varrella, matkan varrelle on mahtunut erilaisia aiheita lintujen rinnalle. Teoksissa on myös tasoeroja, kuten kaikilla taiteilijoilla. Osassa on selvästi kunnianhimoisempi ote, osa on enemmän suorittavia.

Omassa yhteisössään Pasi Soukkala on ollut arvostettu taiteilija jo pitkään, mutta kansallista huomiota hän sai vasta vuonna 2016, jolloin hänet valittiin erityistä tukea tarvitsevien taiteentekijöiden työtä ja arvostusta edistävän Kettukin vuoden taiteilijaksi. Soukkalan kohdalla palkinto ja sen myötä toteutunut yksityisnäyttely helsinkiläisessä ARTag Galleryssa toimi tavoitellulla tavalla. Näyttelystä myytiin useampia teoksia muun muassa Kansallisgallerian ja Helsingin taidemuseon kokoelmiin. Helsingin Sanomien iso artikkeli toi näyttelylle paljon kävijöitä, ja Soukkala nousi hetkessä yhdeksi maan tunnetuimmista kehitysvammaisista taiteilijoista. Hän on myös ITE-taiteilija eikä ole koskaan opiskellut taiteen tekemistä. Hänelle on tarjottu erilaisia kursseja ja opetusta, mutta ne eivät ole kiinnostaneet. Helsingin Sanomien haastattelussa hän itse korosti olevansa itseoppinut.

Vuonna 2018 Soukkalan teoksia nähtiin Tampereen taidemuseossa muiden pirkanmaalaisten ITE-taiteilijoiden kanssa, ja kesällä 2018 hän on taiteilijana Mäntän kuvataideviikoilla yli viidenkymmenen muun nykytaiteilijan kanssa. Jatkossa hänen teoksiaan tullaan varmasti näkemään niin ITE- kuin nykytaidenäyttelyissä entistä enemmän.

TEKSTI: JUHA PESONEN

Kuva Katja Skinnari.

LUURANKOKAAPIT KOLISEE

Tehdään pieni matka ja asemoidutaan kuvitteelliseen yhteiskunnan keskustaan. Ajetaan hissillä valtapilvenpiirtäjän huipulle ja piirretään yleiskuva mediasta kuin se olisi yhteiskunnan keskusta, jossa näkyvyys luo todellisuuden ihmisten mieliin. Voit ajatella viihteellistä, uutisellista tai virallista kuvaa, jonka ajatus mieleesi synnyttää. Aina voit myös jäädä pysäkille tai altaan reunalle tuijottamaan, jos mieli lyö tyhjää.

Lähdetään nyt kävelemään portaita. Aloitan huipulta. Valta on aina näkyvyyttä ja vaikutustoimenpiteitä, joita voi piilottaa tai haluta näyttää sen mukaan, mikä sopii parhaiten tarkoitusperiin. Vaikka havainto on yksilöllinen tunne- ja ajattelukokemus, kuva on ulkokohtainen eikä edusta todellista kovinkaan paljon. Meille todellisempia ovat kokemukset ja oma elämänpiiri, jota elämme.

Astellessa portaita alaspäin tulee huomanneeksi rakenteita, joista on muodostunut monille itseisarvo. Totta kai yhteiskunta tarvitsee järjestelmiä ja turvaa luovia elementtejä. Ongelmana on järjestelmään soveltuvuus ja soveltaminen, tai yleisen suhde yksilöön. Järjestelmä alkaa suojella järjestelmässä toimivia, kunhan he toimivat sovitulla tavalla. Järjestelmä on iso joukko ihmisiä ja usein pitkä historiallinen jatkumo, eikä yksilöllinen inhimillisyys ole sen kehityksen kannalta tärkeä elementti. Järjestelmä suojelee, jos ihminen toteuttaa järjestelmää. Uskaltaako ihminen uhmata järjestelmää, ja missä kohtaa se on tarpeen? Taloudellisen hyvinvoinnin, maineen, oman uran tai vain hengissä pysymisen vääjäämätön laki motivoi moitteettomaan käytökseen järjestelmän hyväksi. Jos järjestelmästä muodostuu tärkeämpi elementti kuin elämästä, olemme kaukana kiinnostavista sisällöllisistä kysymyksistä, joita elämä pitää sisällään ja taide voi käsitellä.

Olemme edenneet katutasolle. Jossain puiston pensaassa vastaan tulee pronssipatsas, tietenkin. Virallinen ja näkyvä kulttuurinen elementti, jolla heijastamme kansallista identiteettiä ja rakennamme Suomi-nimistä kuvaa. Yleensä ne ovat ulkokohtaisia ja kulttuurista ylevyyttä korostavia, aikakautensa rotumallien ihanteita, kuin paikalleen jämähtäneitä aikajalostuskoneita. Ihminen on silti eläin, ja jalostaminen tapahtuu peitetymmän logiikan suojissa. Perheen vaatimusten suojissa rakennetaan kuvitteellisia arvotavoitteita ja tehokkaampia juoksurottia työelämän kilparadalle. Pelätään häviämistä vaatimusten kilpalaulannassa ja uppoamista hetteiselle suolle, jota kutsutaan syrjäytymiseksi.

Julkisen taiteen hajuton ja mauton yleiskuva ei edesauta kuvataiteen asemaa, ei lisää näkyvyyttä taideperheen aliarvostettuna jäsenenä. Arvostus on valunut kriitikoiden elämysimpulssien ulkopuolelle ja päätoimittajien pimeälle alueelle, jossa alitajunta näkee kaikessa pidäkkeettömyyttä, jolta kansaa pitää suojella, tai esteettistä huvia, jolla ei ylitetä uutiskynnystä. Taiteen hiljaisin lapsi ajautuu helposti syvemmälle katveeseen konservatiivisen massan yliajamana tai julkiseksi museoseinäksi, jolla ei ole muuta virkaa kuin se, että sellainen pitää sivistysvaltiossa olla.

Kuvataiteen piiri pieni pyörii apurahanleipäpuun ympärillä, valtakäsi jakaa mielistelyleikin päätteeksi kavereille osinkoja ja näyttäytymispalkintoja. Pitää kiltit kädet vaivoin hengissä ja suut sopivan suippohuulisina, jotta olisi edes yksi pelinappula, jota imeskellä. Pitää muistaa sovitun selviytymisleikin säännöt ja varoa arvostelemasta valtakättä. Aina voi kavuta vallan portaita, ja tuolileikit pitävät taatusti hiljaisina. Onneksi saa olla joskus väärässä, ja sampo jauhaa hilloa muuallekin kuin kultakaukaloihin tai toistuviin kehystysleikkeihin. Onneksi kansa ei vaadi hillolleen vastinetta. Se pidetään viihteellä tyytyväisenä ja erossa taiteen salaseuroista.

Eihän sitä hilloa liikaa ole liikkeellä, ja aina joku jää ilman. Pieni lapsi huutaa äänettömästi: arvioikaa, arvostakaa ja antakaa tunnustusta. Jos taiteessa on oma ura keskiössä, saako sisäinen huomionkipeä lapsi koskaan tyydytystä? Ajattelukomeroihin pukkaa katkeruuden ikiaikainen kalkkihome kasvamaan ja koristamaan käytävän seiniä. Pääsemme taiteilijoiden tyytymättömyyden jäljille, josta ei ole muuta järkevää ulospääsyä kuin liian isoksi kasvava ahdistus tai laajeneva elämänpiiri, joilla homehtuneet väliseinät räjäytetään. Aina voi lohduttaa, että elämää on taiteen ulkopuolella, toisinaan vielä enemmänkin.

Eläinmaailman ajoilta periytyy sujuva vallan ja voiman toimintaperiaate. Talouden toimintatapa

Kuva Katja Skinnari.

on samaa kilpailua ja voittoa tavoittelevaa ahneuden logiikkaa. Eivät kai isot miehet leikin takia juoksisi paperinpalan perässä. Jos tyydytään hiljaiseen hyväksyntään, taiteen jämähtäneet ja pölyyntyneet luurankokaapit eivät tuuletu, järjestelmä jää tärkeämmäksi kuin sisällölliset tekijät, ja jäljelle jää hampaattomia esteetikkoja. Kun kukaan ei uskalla sanoa, mitä ajattelee, taide menettää merkitystään itsenäisenä tai yhteiskunnallisena toimijana ja ajaa itseään huomaamatta sarjaan ”ihan sama mitä teette, mutta tehkää, että sivistysleikki saa jatkua”. Samasta taloudellisesta järjestelmästä rahat valuvat taiteen piilopoteroihin, ja miellyttämisleikki saa jatkua mielellään hamaan loppuun.

Jos sanon, että taide elää elämyksellisyyttä korostavan yhteiskunnan mutaan uponneena fossiilina, en väheksy taidetta, vaan haluan sille laajempaa näkyvyyttä ja painoarvoa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Jos parhaat päivänsä nähnyt vanhus törmäilee palveluasunnon seiniin eikä kukaan ei ole kiinnostunut tapaamaan häntä, niin jotain taide nimisellä alueella on pielessä, jos elämä-niminen alue ei kiinnosta. Visuaalinen tykitys, YouTube-kanavat, trendikkäät mainoskuvat ja taiteilijoiden kilpailu omasta mainosajasta hautaa allensa herkän ilmaisun, ja taloutta rummuttavat sijoitusvinkkailijat ovat aikamme arvojohtajia, joita huomaamatta seurataan. Elämme huomio- ja huutelutaloudessa, jossa julkisuudesta ja itsensä toteuttamisesta on tullut itseisarvo. Minäminä-maailma on vallitseva kuva- ja aikatodellisuus, josta kilpaillaan.

Olin julkaisukiellossa lähes viisitoista vuotta. Halusin suojella itseäni maailmalta ja maailmaa itseltäni. Koska asia on paljon monimutkaisempi, sivuutan sen helpolla selityksellä. Tietenkin julkaisukielto on kannanotto: pitääkö kaikkeen sopeutua sellaisenaan vai saako itse muodostaa toimintatapansa? Edistääkö kilpailullinen elämäntapa henkistä tai ekologista hyvinvointia? Jokainen rakentaa mielellään elämänsä arvopyramidin ja etsii rauhassa sisältöjä, ilman että tarvitsee

Kuva Katja Skinnari.

sopeutua yhteiskunnan tuoli- ja mielistelyleikkeihin. Kilpailu ei edistä syvää tunnekokemuksellisuutta eikä hyvinvointia tai auta löytämään elämän merkityksellistä luonnetta. Taide sen tekee, mutta kilpailu tekee siitä huonon veturin, jos halutaan vapaus kokea ja leikkiä.

Kun valmistuin nuorena kunnialliseen ammattiin, päädyin suuryrityksen palvelukseen. En nähnyt työssäni mitään sisällöllisesti kiinnostavaa, eikä vaurastuminen tai titteli antanut lainkaan motivaatiota. Kun en halunnut edistää saastuttamista ja näytin sen, sain lisänimen kettupoika. Kun en halunnut olla osa rakenteita, joihin en uskonut, oli parempi lähteä. Tuolloin luovuin suunnitelmallisesta elämänhallinnasta ja päätin toteuttaa ajopuuteoriaa. Elää hetkessä, niin kliseiseltä kuin se kuulostaa. Kohdata vain ihmisiä ja kulkea sattumanvaraisesti elämässä eteenpäin. Ei kiinnostanut enää koulutus tai ulkoa tulleet odotukset, rakensin sisäistä elämänhallintaa. Olihan se hyvä tapa kohdata elämää ja tulla taiteilijaksi sekä saada vaikeuksia tiellensä. Kerroin tämän siksi, että ymmärrätte mielipiteitäni.

En ymmärrä, miksi epäonnistumisia pelätään. Ne ovat luovuuden mahdollisuuksia ja elämän tarjoamia ilmaisia suuntia. Nykyään rakennetaan kuvaa itsestä, joka on kauniimpi ja parempi, ja taiteeseen on pesiytynyt sama ajallinen henki kuin pohjoismainen sisustuskylmyys vallitsevana muoti-ilmiönä. Olen vieraantunut titteli- ja näyttelysarjakatalogeista, joilla luodaan uskottavuutta, kun esillä oleva taide ei riitä. Jos taiteesta tulee täydellisyyden illuusio, se on paennut elämä-nimiseltä alueelta ja eksynyt esittämisen konventioihin. Vaikka pyramidit rakennettiin tuskasta, ei sen tarvitse olla ainoa käyttövoima taiteessa. Meillä on lukemattomia muita tunteita ja ajattelun persoonallisia väyliä tarjolla. Rehellisyyteen pyrkivä ilmaisu avaa uusia ymmärtämisen mahdollisuuksia monimutkaiseen ilmiöön nimeltä aivot ja auttaa näkemään toisissamme inhimillisen olennon.

Vaikka puhun taiteen puolesta, olen viehättynyt ITE-taiteen mahdollisuudesta, joka avaa taiteen ummehtuneita lokeroita. Tarvitaan jotain ulkopuolelta tulevaa, jota ei kiinnosta taiteen seurapiirileikit. Ymmärretään elämä taiteen rakentajana ja rakennetaan inhimillisempää taidekäsitystä, joka laajentaa taiteen sisältö- ja elämysarvoja. Tämä outsider-ihmisten taide on rohkeaa ja monimuotoista ja vapaata tekemisen ja esittämisen odotuksista. He eivät tee taidetta mielessään ura, vaan syvältä kumpuavat tunteet ja alitajunnan matkat. Vakavat leikit ovat ohi; vihdoin galleriassa näkee iloa ja saa nauraa.

Kuva Veli Granö.

TEKSTI: LEENA PELTOKANGAS

ILOISMI

Paula Huhtanen on kova maalaamaan. Maalauksia on syntynyt kankaalle, pleksille, lasille, kaakeleille ja monenlaisille puupinnoille. Huhtanen on maalannut myös huonekaluja, autoja, astioita, kenkiä, ruumisarkkuja, mattoja, vaatteita ja jopa iltapuvun.

Kuva Veli Granö.

Paula Huhtasen tuotannolle on leimallista kaikkinainen runsaus, ennakkoluulottomuus ja rohkea värien käyttö. Usein suurikokoiset teokset ovat täynnä pieniä yksityiskohtia: kaaria, viivoja, ympyröitä ja etenkin pisteitä. Tuotannosta hehkuu värien ohella myös ilo.

”Iloismi on ainoa ismi, jota tunnustan. Olen ylipäätään sitä mieltä, että kaikki on hyvin ja kaikki järjestyy” , kertoo värikkääksi maalatussa nojatuolissa istuva Paula Huhtanen. ”Minusta on tavattoman mielenkiintoista ajatella ihan vaikka tätä nojatuolia, että miten tämä saa siivet selkäänsä ja uuden elämän, kun maalaan sen. Matoista tulee minun käsittelyni jälkeen lentäviä mattoja, kun niitä vähän värittelen. Nämä kaikki arjen esineet ovat ihan yhtä käypiä maalauspohjia kuin taulukangaskin. Tavallaanhan tämä on tuotekehitystyötä ja jatkuvaa kokeilua, että mitä kaikkea voi maalata. Minähän värittäisin koko maailman, jos vain annettaisiin pensseli ja lupa tehdä se. Uskoisin, että sen väritystehtävän jälkeen tämä olisi paljon hauskempi paikka.”

Paula Huhtasta voisi hyvällä syyllä kutsua koloristiksi, sillä kaikkien maalattujen arkisten esineiden lisäksi myös perinteisimmille materiaaleille maalatut teokset hehkuvat värejä.

”Kyllä värillä on väliä. En ymmärrä, kuka keksi sen harmaan betonin ja kuka päätti, että asfaltti on juuri tämän väristä, ja miksi joka paikassa on niin paljon beigeä. Luulen, että maailmassa on vielä paljon nykyistä enemmän värejä, me ei vaan nähdä niitä. Voi olla, että tämä minun rohkeuteni värien suhteen on Lapin perua.”

Paula Huhtasen juuret ovat vahvasti pohjoisessa, syntymäpaikka on tarkkaan sanottuna Peräjänkä Yli-Tornion Kallivaarassa. Vuoden ikäisenä Paula muutti äitinsä ja sisarustensa kanssa Kittilään, jossa hän asui myös nuoruusvuotensa.

”Ymmärsin jotenkin jo aivan lapsena, että minulla on jokin taito tai lahja kuvien tekemiseen. Ensimmäisen kerran teoksiani oli esillä näyttelyssä, kun olin kymmenvuotias. Kittilässä toimi taideseura Staalo, ja töitäni oli näissä Staalon yhteisnäyttelyissä.”

Pohjoisen-vuosina Kittilän kuuluisat taiteilijat Reidar Särestöniemi ja Kalervo Palsa tulivat tutuiksi Paula Huhtaselle. ”Kalervo Palsa oli 70- ja 80-lukujen Kittilässä varsin ristiriitainen hahmo ja meistä

Kuva Veli Granö.

Kuva Leena Peltokangas.

lapsista tietenkin äärettömän kiinnostava. Lapsia neuvottiin vaihtamaan tien puolta, kun taiteilija tulee vastaan kylällä. Olihan se ilmapiiri ja paine kaikkea erilaista kohtaan siellä aikamoinen. Palsa sitten kuoli keuhkokuumeeseen keskellä Kittilän kirkonkylää vuonna 1987.”

Paula Huhtanen oli Staalon järjestämällä pastellimaalauskurssilla, jossa Kalervo Palsa oli ohjaajana. ”Kalervo Palsa oli opettajana hurjan hyväntahtoinen, rento ja lahjakas. Kalle opetti, että taiteen tekeminen on välineistä ja ympäristöstä riippumatonta, ja sanoi, että ’mie maalaan vaikka paskalla, jos mie haluan sen jäljen jättää,”.

Huhtasen äiti oli kesäisin töissä Särestön tilalla, ja lapset viettivät siellä kesiä. Reidar Särestöniemen työhuone tosin oli lapsilta kiellettyä aluetta. ”Tottakai se työhuone kiinnosti. Tirkistelin suuren puisen oven avaimenreiästä ja näin ne kaikki värit. Jotenkin silloin oivalsin, että taide voi olla ihan työtä, ja sillä voi elää. Onhan minulla sitten myöhemmin ollut Särestössä yksi näyttelykin. Sekä Kalervo Palsan tapaaminen että lapsuuden kesät siellä Särestössä olivat molemmat erittäin tärkeitä kokemuksia, kun silloisessa Kittilässä se ilmapiiri oli muuten niin torjuva kaiken tällaisen suhteen.”

Kittilän jälkeen tie vei hetkeksi teatteriopintoihin Tornioon, syntyi perhettä, ja matka jatkui Savonlinnaan, Lahteen ja sitten kymmeneksi vuodeksi Heinolaan, jonne Huhtanen pisti pystyyn Veturitornin gallerian. Heinolan jälkeen Huhtanen asettui Tampereen Pispalaan, jossa vanhasta Puukkoniemen kaupasta muotoutui taidetyön yhteisö PAUhouse emäntänsä mukaan. Huhtanen oli mukana perustamassa Pispalan teatteria ja toimi usean vuoden ajan Pispalan kumppanuus ry:n koordinaattorina työllistämässä taiteen ja luovien alojen ihmisiä. Parin viime vuoden ajan hän on asunut maaseudun rauhassa Nokian Sarkolassa.

”Kyllähän tämä on ollut melkoinen korkeakoulu kaiken tekemisen suhteen, ja olen ihan kiitollinen, että tämä polku on mennyt näin. Tässä kun istuu ja kuuntelee puiden huminaa, ei välttämättä tiedä mitä pitäisi tehdä, mutta tietää jo oikein hyvin, mitä ei pidä tehdä.”

Vaikka Paula Huhtanen onkin tehnyt monenlaisia luovan alan töitä, hän on kuvataiteilijana itseoppinut. Hän sanookin, ettei aikaa akateemisille opinnoille ole ollut, kun on ollut pakko tehdä ja luoda. Tekeminen on ollut tuotteliasta, ja Huhtasen teoksia onkin sekä museoissa että monissa yksityiskokoelmissa.

”Olen vahvasti sitä mieltä, että vielä on opittavaa, mutta toisaalta haluan jakaa tähän asti oppimaani myös muille, kaikenlainen yhdessä tekeminen ja yhteisötaide on minulle tärkeää. Jotenkin juuri nyt tuntuu tärkeältä ajatella taiteen tehtäväksi rohkeus, pelottomuus ja avoimuus. Pitää olla yhteiskuntakriittinen mutta myös tuoda iloa ja luoda uskoa huomiseen sekä tehdä työtä rauhan puolesta.”

Tällä hetkellä Nokian Sarkolan maalaismaisemassa vedetään henkeä. Välillä suunnitellaan tarkkaan luonnosten pohjalta tulevia töitä, välillä taas purskahdellaan ja tehdään saman tien valmista jälkeä asialle omistautuen. ”Silloin kun pitää maalata, niin silloin maalaan ja omistaudun sille täysin. Väitän, että luovutan melko paljon energiaa siihen teokseen, jota kulloinkin teen. Taiteilija on siinä prosessissa jonkinlainen väline tai kanava. Loppujen lopuksi tämä on hyvin henkistä hommaa. Eikä näitä teoksia ole tehty minua itseäni varten tänne nurkkiin pyörimään, vaan kyllä ne on tehty ihmisille ja ihan koko universumille”.

MATKANTEKOA

Kotoisella ITE-taiteella on laaja suku kansainvälisellä outsider-taiteen kentällä. ITE-toimijat ovat aktiivisia jäseniä kansainvälisissä verkostoissa ja tekevät paljon opintomatkoja outsider-taiteen ympäristöihin eri maissa. Tässä luvussa muutamia makupaloja maailmalta.

Leonard Knight, Salvation Mountain.
Kuva Minna Haveri.

TEKSTI & KUVAT: ELINA VUORIMIES

YKSITYISET MAAILMAT

OUTSIDER-TAIDEYMPÄRISTÖJÄ SISILIASSA

Aurinko porottaa ja hikipisaroiden määrä otsalla kasvaa. Bussilastillinen kansainvälisiä outsider-taiteen asiantuntijoita ja ystäviä on kapuamassa Monte Gallon huipulle, 700 metrin korkeuteen tapaamaan taiteilijaa, joka mahdollisesti päästää heidät tutustumaan kotiinsa tai sitten ajaa tiehensä. Ollaan Sisiliassa, Palermon pohjoispuolisilla vuorilla. Alhaalla rantakaupunki Mondello ja sinisenä väreilevä Välimeri.

Taiteilija Isravele on nimennyt reitin Via Santaksi, ja se on merkitty erilaisin symbolein, sydämin ja tähtikuvioin. Tie ylös valmistaa kävijän kohtaamaan Jumalan, sanoo taiteilija. Niin kävi Isravelellekin 18 vuotta sitten. Jumala kutsui häntä unessa ja antoi lähetystehtävän. Hän uskoo vahvasti olevansa Jumalan toinen poika.

Köyhistä oloista kotoisin oleva muurari on rakentanut maanpäällisen paratiisin, salaisen pyhäkön hylättyyn armeijan majakkaan. Betonibunkkerin ulkokuori luo voimakkaan kontrastin sille, mitä kävijä kokee nähdessään sisätilat. Ne on kuorrutettu värikkäin mosaiikein ja pikkukivin, mukana on myös paperikuvia. Seiniä, lattioita ja kattoja peittävät geometriset kuviot, abstraktit ornamentit ja kristinuskoon liittyvä kuvakerronta. Abstraktit kuviot tuovat mieleen moskeijan. Isravele poistuu vuoreltaan pari kolme kertaa viikossa hakeakseen värejä ja ruokaa. Oikoreittiä ei ole, kaikki pitää kantaa selässä. Yksinäisyyttä karkottaa myös paristokäyttöinen transistoriradio.

Silmiinpistävää kaikkialla on puhtaus ja siisteys. Kaikki on kaunista, vaatimatonta ja yksinkertaista,

Isravele kotinsa edustalla.

Filippo Bentivegnan kivikasvoja.

ja tarpeellista. Ulkona vallitsee sama puritaaninen järjestys. Rakennuksen ulkokuori on toistaiseksi sisäpuolta vaatimattomampi. Hallitseva kuvio on enkeli, jonka muoto tulee suositun leivinjauheen pakkauksesta, pane degli angeli.

Rakennuksen työmäärä herättää kunnioitusta, samoin itse paikka. Isravele on rohkeasti (ja laittomasti) valinnut kodikseen ehdottomasti kauneimman mahdollisen paikan. Kesällä on helpompaa, mutta miten kylmä betonibunkkeri lämpenee talvella? Keittiön pienestä tulisijasta ei lämpö leviä juurikaan muualle.

Bentivegnan kivikasvot

Palermosta lähes luotisuoraan etelään sijaitsee Sciacca, josta oli kotoisin Filippo Bentivegna (1888–1967). Vuonna 1912 nuori mies lähti työnhakuun Atlantin toiselle puolelle mutta palasi takaisin sydän särkyneenä. Bentivegna osti maata meren rannalta ja innostui tekemään tontilla olleesta kalkkikivestä kasvokuvia. Eri-ilmeisiä kivisiä kasvoja syntyi tuhansia, eikä tekijällä ollut aikomustakaan myydä niitä. Paikalliset ihmiset nauroivat touhulle.

Kunnan omistama paikka on ollut matkailukohteena vuodesta 1974. Kävijälle ei selviä, ovatko kaikki polut ja mäen rinteelle penkereille sijoitetut kivikasvot taiteilijan jäljiltä vai laitettu myöhemmin. Kivilauma on kieltämättä vaikuttava, ja polut risteilevät pienellä alueella. Hienona yksityiskohtana ovat oliivipuihin kaiverretut kasvot. Korkeat muurintapaiset rakennelmat, joiden ulkokuoreen on sijoitettu kivisiä naamioita, ovat myös herkkiä ja eteerisiä.

Päiväkirjamerkintöjä kaduilla

Outsider-taide voi olla myös nykytaidetta. Sen todistaa katutaiteilijana tunnettu Giovanni Bosco (1948–2009), jonka töitä voi nähdä Castellammare

Giovanni Boscon outsider-katutaidetta.

del Golfon talojen julkisivuilla. Kova elämä vei nuoren miehen vankilaan. Psykiatrisen sairaalan hoitojen jälkeen Bosco alkoi piirtää kaikelle mahdolliselle materiaalille ja huomasi sillä olevan parantavia vaikutuksia. Piirrokset hän myi halvalla; riitti että rahoilla sai ostettua lisää kyniä ja savukkeita. Vuonna 2007 hänen taiteellinen lahjakkuutensa havaittiin, ja osa töistä on päätynyt merkittäviin eurooppalaisiin kokoelmiin.

Katutaidetta Bosco lähti tekemään vasta elämänsä viimeisinä kolmena vuotena. Hän alkoi piirtää talojen seiniin ympyröitä. Usein ne näyttivät pöllöiltä, joiden silmät ovat kuin kellotaulut ja joiden kehossa on sanoja. Joskus sanat eivät merkitse mitään, joskus ne tarkoittavat paikkakuntia, ruumiinosia tai laulun sanoja. Myöhemmin Bosco peitti työnsä maaleilla, niin että ne alkoivat muistuttaa sydämiä, joilla oli silmät. Boscon ihmishahmot näyttävät roboteilta tai androgyyneiltä. Seinät olivat Boscolle kuin päiväkirjan sivuja, joille tilittää tuntonsa.

teksti & kuvat: Minna Haveri

AMERIKAN SERKKUJA

Keväällä 2015 tein kenttätutkimusta yhdysvaltalaisten itseoppineiden kansantaiteilijoiden parissa. Jaan kuvamuiston neljästä matkan kohokohdiksi nousseesta teosympäristöstä. Amerikassa kaikki on suurta.

Salvation Mountain on Nilandissa, Kalifornian autiomaassa sijaitseva maailmankuulu taideympäristö. Se on syntynyt itseoppineen taiteilija **Leonard Knightin** (1931–2014) 28 vuotta jatkuneen väsymättömän uurastuksen tuloksena. Pelastusta ja rakkautta julistava värikäs vuori on rakentunut oljista, betonista ja ainakin miljoonasta litrasta lateksimaalia.

Elmer Login pystyttämä *Bottle Tree Ranch* on nimensä mukaisesti värikkäistä lasipulloista rakennetuista puista rakentuva metsikkö. Se sijaitsee keskellä Kalifornian autiomaata, legendaarisen Route 66 -valtatien varrella. Long aloitti teosympäristönsä rakentamisen vuonna 2000, perittyään isänsä laajan pullokokoelman. Tämä hyväntuulinen taidekeidas tarjoaa paitsi silmäniloa ja pysähdyspaikan autoilijoille myös sokerivettä teosten ympärillä lenteleville kolibreille.

< Italiaista siirtolaisena muuttaneen **Simon Rodian** (1879–1965) *Watts Towers* niminen teosympäristö sijaitsee Los Angelesin laitamilla. Se on monimuotoinen, 17 tornimaista rakennelmaa sisältävä teosympäristö. Betonilla päällystetystä teräsvaijerista luodut muodot on taidokkaasti koristeltu posliini-, kaakeli- ja lasipalasin sekä muilla kierrätysmateriaaleilla. Korkein torneista kohoaa vaikuttavaan 31 metrin korkeuteen.

v Meksikolaissyntyisen **Ricardo Brecedan** luomat esihistoriallisia eläimiä esittävät metalliveistokset sijaitsevat *Galleta Meadows* -teosympäristössä Anza-Borrego -autiomaassa. Brecadan on hitsannut veistoksensa dinosauruksista kiinnostuneen monimiljonääri **Denis S. Averyn** tilauksesta, ja ne on installoitu hänen omistamalleen alueelle. Laaja teosympäristö näkyy autiomaassa kauas ja siellä voi vapaasti vierailla. Jättimäisiä teoksia ihaillessa kannattaa kuitenkin muistaa, että alueella on runsaasti kalkkarokäärmeitä.

TEKSTI: MIKKO KALLIO

Nek Chandin kivipuutarha

ITE Pirkanmaalla -hankkeessa kartoittajana toiminut Mikko Kallio muistelee, miten kävi valtavassa Rock Garden -veistospuistossa Intiassa tapaamassa Nek Chandia vuosina 1997 ja 2002.

Rock Garden on intialaisen Nek Chand Sainin (1924–2015) luoma rosoisen satumainen näky, yli kymmenen hehtaarin suuruinen veistos- ja arkkitehtuuripuisto. Tämä taidepuutarha sijaitsee Pohjois-Intiassa, Chandigarhin kaupungissa. Nek Chand alkoi 1960-luvulla rakentaa veistoksiaan valtion maille viidakkoon ilman lupaa, materiaaleinaan kaupungin purkujäte, betoni ja monimuotoiset kivet. Vuosikymmenten aikana hänellä oli apunaan myös valtion palkkaamia työntekijöitä.

Unelmamaailma

Ranskalainen arkkitehti Le Corbusier suunnitteli Chandigarhin kaupungin 1950-luvulla unelmakaupungiksi, modernin Intian arkkitehtuurin malliesimerkiksi. Kaupungin suorakulmaiset muodot saavat täydellisen vastakohtansa Nek Chandin toisenlaisessa unelmamaailmassa, joka elää sokkelomaisena omaa elämäänsä.

Rock Garden on utopia, Chandin itse keksimä kuningaskunta. Mosaiikkipintaiset muurit, käytävät, matalat kaariaukot ja penkereillä seisovat yli 2000 eläin- ja ihmishahmoa muodostavat rikkaan ympäristötaideteoksen. Alue on kokijaa syvältä koskettava veistosmeri, joka jo mittakaavassaan hakee vertaistaan koko maailmassa.

Chand oli 1950-luvulla töissä kaupungin tielaitoksella, jossa hän myös näki kuinka uutta kaupunkia rakennettiin. Hän tutki kuinka betonia käytettiin rakenteissa ja sai ideoita omaa taiteellista työtään varten. Noihin aikoihin Chandigarhin alta purettiin maan tasalle useita pieniä kyliä. Chand keräsi näiden purettujen rakennusten osia materiaaleiksi. Hän alkoi rakentaa maailmaansa iltaisin, työpäiviensä jälkeen. Joka ilta hän ajoi polkupyörällään metsään valtaamalleen alueelle kuljettaen kiviä ja jätemateriaaleja polkupyöränsä kyydissä.

Kuten luonto kierrättää kaiken jollakin tavoin, myös Chandin puutarhassa jätteet manifestoituvat uudessa muodossa. Roskat tulevat mukaan tähän mielikuvituksen kiertokulkuun ravinteeksi. Kun nämä yhteiskunnan ylijäämäpirstaleet, jätteet, pilkotaan tarpeeksi pieniksi, muodostuu uutta ainetta: rikasmuotoista materiaalia taiteen tekoon.

Nek Chandin taide muotoilee harmoniaa ihmisen aikaansaaman jätteen ja luonnon välille. Suhde näkyy patsaspuistossa symbioottisena: roskat ja luonto rummuttavat yhdessä omaa visuaalista rytmiään. Esimerkiksi joitakin veistoksia peittävät värikkäät ranneremkaan pätkät ja betonin raoista työntyvät rikkaruohot ovat olemukseltaan sukua toisilleen. ”Tehkää roskasta jotakin kaunista”, sanoi Chand lempeästi.

Nek Chandin inspiraatio tulee lapsuudesta: ”Kun olin lapsi, äitini kertoi minulle tarinoita kuninkaista, keisareista ja viidakosta.” Vaikuttuneena äitinsä tarinoista poika rakensi kotitalonsa lähelle puron viereen kivistä ja savesta pienen kuningaskunnan, joka oli täynnä linnoja ja savihahmoja. Myös Intian historia on vaikuttanut veistospuiston syntyyn. Intian jakautumisen jälkeen, vuonna 1950, Nek Chand joutui jättämään kotikylänsä Barian Kalanin, joka sijaitsee nykyisessä Pakistanissa.

Elävät kivet ja veistosten juhla

Öljytynnyriportti kumahtaa, kun kumarrun matalasta kaarevasta aukosta Nek Chandin ”kuolemattomien olentojen” maahan. Kävelen keskelle muurien ympäröimää pihaa, ja tummat kivet ottavat minut vastaan. Erimuotoiset kiviolennot seisovat mosaiikkipintaisten muurien tasanteilla. Lumoudun, kun katson lautasten sirpaleiden päällä mutkittelevaa sattuman muovaamien hahmojen jonoa.

Muurit, penkereet ja rakennelmat rajaavat erikokoisia tiloja, joista puuttuvat kovat muodot ja terävät kulmat. Kun kävelen eteenpäin puiston sisällä ja seuraan eri suuntiin kaareutuvia muureja, olen mukana tässä suurten ja pienten tilojen rytmissä. Liikun kapeista käytävistä laajoihin kuvioitujen seinämien reunustamiin pihoihin, joita kymmenet veistoshahmot reunustavat. Ja taas kumarrun matalasta aukosta seuraavaan pihaan, jossa aukeaa uudenlainen ympäristö asukkaineen. Kävelen vasemmalle katsomaan pieniä kumpareita. Jokaisen kumpareen päällä on kivi, ja keskeltä kasvaa iso monihaarainen puu.

Kuuluu musiikkia ja kaupungin liikenteen ääniä, jossakin lähistöllä menee hääkulkue. Pitkäjalkaisella miehellä on sokeritoppahattu, ja kasvot ovat kirjavasta teekupin kappaleesta. Kupit ovat päässä loistavina hattuina myös Nek Chandin ”filosofeilla ja runoilijoilla”, jotka istuvat korkealla penkereellään tuijottamassa vastapäätä tanssivia karhuja ja lapsia, jotka puolestaan hakevat näitä ajattelijoita mukaan tanssiin. Pieni hahmo tarjoilee teetä toikkaroiden tiilenpaloilla rytmikkäästi kuvioidussa mäessä. Tämä on intialaisen kylän juhla. Kiipeän katsomaan iloisia huppupäitä, jotka tanssivat makuuasennossa sojottavine kuppikäsineen.

Nämä eloisat Nek Chandin valtakunnan asukkaat muodostavat ”yleisön”, joka katselee puistossa olijaa. Katsojana olenkin keskipisteenä. Tiikereiden lasikuulasilmät kiiluvat takarivistä. Ylhäällä kulmikkaat pitkäkaulaiset suojelijat kurottelevat päitään. Tuolla istuvat pienet kaakelihuppumiehet. Vieressä tuijottavat ihmisapinat, pienet elefantit ja pilkullinen koiraporukka. Harkitsen mahdollisuutta, että hakisin makuupussini ja nukkuisin seuraavan yöni hotellin sijaan tässä.

Aamulla istun muurin päällä piirtämässä vastapäisiä veistoksia. Ne seisovat viimeisinä ennen ulkoporttia. Nämä ovat koko puiston pienimpiä veistoksia, Nek Chandin maan lapsia. Ne nostelevat käsiään ja tervehtivät puistosta lähtijää.

Kirjoitus pohjautuu artikkeliin, joka julkaistiin Taide-lehden numerossa 2/03.

TEKSTI & KUVAT
Elina Vuorimies

Talvipalatsi rappukäytävässä

Seison pitkän puolikaaren malliin rakennetun yhdeksänkerroksisen kerrostalon sisäpihalla Dniprovskyi-nimisessä kiovalaisessa lähiössä. Keskustelu muutaman naapurin ja ohikulkijan kanssa varmistaa lopulta oikean rappukäytävän. Selvittyäni ovikoodista ja lukuisista ovien koputteluista seison kasvokkain Vladimir Chaikan, rappukäytävätaiteilijan, kanssa.

Chaikan haastattelu muistuttaa lukuisista tapaamisistani ITE-taiteilijoiden kanssa. Sama innostus ja raikas ja ennakkoluuloton suhtautuminen ympäristöön tuo hymyn ja elämänilon katsojalle ja kuulijalle. Tässä jotain ikuista ja universaalia.

Hollantilaisen Henk van Esin outsider-taideympäristöjä esittelevät blogisivut ovat tuoneet minut ystävineni Dnepr-joen rannalla sijaitsevaan 1960-lukulaiseen kerrostalolähiöön, jossa asuu Keski-Ukrainan Vinnytsiasta kotoisin oleva 66-vuotias entinen metrotunnelin ja vedenpuhdistamon työnjohtaja. Hänet oli ilmiantanut lääkäri, joka oli tehnyt taiteilijan luona kotikäynnin vuoden 2016 lopussa. Sen jälkeen Chaikan luona on alkanut käydä toimittajia ja yksittäisiä taiteesta kiinnostuneita ihmisiä.

Talvipalatsin henkeä

Rappukäytävän kolme ylintä kerrosta roskakuiluineen sekä hissin sisus ovat saaneet inspiraationsa Talvipalatsin klassisista koristeaiheista. Valkoiset, osittain kullanväriset pilasterit, kipsivalut, ruusukkeet ja stukkokoristeet kiertävät rappukäytävän siniseksi ja turkoosiin vivahtavan vaaleanvihreiksi maalatuilla seinillä. Kipsikehysten sisällä on painokuvia, joita taiteilija etsii jatkuvasti muun muassa selailemalla taidekirjoja ja käymällä teatterissa. Myös tytär auttaa etsimällä kuvia internetistä.

Vladimir Chaika kertoo, että kuva kipsikehyksineen on hänen oma tyylinsä. Kuvalla on ollut häneen aina magneettinen vaikutus. ”Kun näin lapsena kiinnostavan kuvan, menin mielessäni kuvan sisään enkä nähnyt ja kuullut pitkään aikaan mitään.”

Chaikan poika auttaa kuvasuurennosten hankinnassa ja painavien kipsisäkkien kantamisessa. Vaimo ja tytär kannustavat mutta samalla huokailevat, kun kodin kunnostustyöt jäävät tekemättä. ”Portaikko on kuin palatsi ja koti jää remontoimatta – suutari kulkee paljain jaloin”, hohottaa Vladimir Chaika, ”ja neuvostoaikaisissa kerrostaloissa remontintarvetta piisaa!”

Kaiken takana on nainen

Taiteilija on saanut perinteisen kasvatuksen eikä peittele sitä; nainen nostetaan jalustalle ja hänen naisellisuuttaan ihaillaan. ”Olen aivan alusta asti halunnut tehdä vain naisten kuvia. Kaikki mitä maailmassa tapahtuu, tehdään naisen vuoksi, naiselle”, vakuuttaa Chaika. Yksi tärkeimmistä naishahmoista on Venäjän rakastetuimman runoilijan Aleksandr Puškinin vaimo Natalja Gontšarova. ”Näitä kuvia oli lapsuudessa kaikkien kotona, kouluissa ja joka puolella”. Toinen tärkeimmistä naishahmoista on La Joconde eli Mona Lisa ja kolmas tuntemattomaksi jäänyt aristokraatti hevosen selässä.

”Tässä on musiikin tunti, tässä tanssitunti ja tässä viettelemisen taidon tunti.” Menneinä vuosisatoina aristokraattitytön ainoa tavoite oli päästä hyviin naimisiin. Piti opetella taitoja saadakseen miehen kiinnostumaan. Yhdessä kuvassa nainen ojentaa miehelle omenan, ja nauramme Chaikan kanssa viittauksille Raamatun luomiskertomukseen.

Flooran ja faunan harmoniaa

Yhden rappukäytävän tasanteen motiivit tulevat venäläisistä kansansaduista. Sivistys on tärkeä osa maan kulttuuria, joten taiteilijalle oli luontevaa tehdä lapsillekin katsottavaa. Sateen sattuessa lapset leikkivät rappukäytävissä ja saavat nähdä tuttuja kuvia: Pikkusisko Aljonuška ja pikkuveli Ivanuška sekä Ivan Tsarevitš ja harmaa susi. ”Äiti kirjoi taulun kankaalle kanavatyönä. Ne olivat oikein suosittuja Venäjällä. Ivan ja susi -taulu oli minun sänkyäni vastapäätä. Siksi aihe on minulle rakas.”

Taiteilija osoittaa kerrostasanteella olevia pylväitä, joiden päässä on pöllö ja haikara. ”Loogisinta olisi ollut laittaa pylväiden päihin joitain muinaisia kreikkalaisia aiheita, mutta minulla ei sellaisia ollut. Sitten muistin, että mökillä oli pöllöveistos, ja niin toin sen mökiltä tänne ja sijoitin pylvään päähän.” Haikaran taiteilija osti pöllön seuraksi. Eläinaiheiden vieressä on kukkapukuinen naiskuva täydentämässä ajatusta faunasta ja floorasta. ”Ennen kaikkea harmonia”, taiteilija vakuuttaa useaan otteeseen tapaamisen aikana.

Käytäväkoristeiden toinen kierros

Chaika sai kipinän taiteentekemiselleen, kun työtoveri Viktor Nikolajevitš laittoi muotokuvia kipsikehyksineen esille metron työntekijöiden sosiaalitiloihin vuonna 1997. ”Päätin itsekin kokeilla ja tein portaikkoon kipsivaluja. Tein muotteja parvekkeella ja rappukäytävän roskakuilun luona, josta tulikin pieni taidestudioni, naapurien luvalla. Ainoa hankaluus oli, että joka päivä piti korjata tarvikkeet pois ja tuoda parvekkeelle”, hän hymähtää muistolle.

Taiteilija tietää mitä haluaa, mutta aina tie toteutukseen ei ole suora. ”Porraskäytävä on pieni, joten en voi sovittaa ennalta näkemääni kuvaa ja muotoa yksi yhteen.” Aiemmin kuvien taustana oli gobeliineja, mutta nyt jäljellä on enää vain yksi. ”Jätin yhden gobeliinin, koska pidin siitä todella paljon. Muuten pidän enemmän kipsisistä taustoista”.

Vuonna 2000 alkanut ensimmäinen koristelukierros on jo päätynyt roskalavalle, ja nyt nähtävillä olevat rappukäytäväkoristeet ovat toiselta kierrokselta. Chaika on ollut viisi vuotta eläkkeellä ja saa toteuttaa itseään niin usein kuin mahdollista ja itseään etsien.

Ripaus Suomea

Naapureiden Chaika kertoo suhtautuvan hänen tekemisiinsä ”tavallisesti”. ”Näittehän ensimmäisen kerroksen? Ero on suuri, eikö?” Nyt taiteilija on tehnyt kolme ylintä kerrosta. Alempiin kerroksiin on naisten kuvien lisäksi suunnitteilla kuvia myös miehistä ja luontoaiheista.

Taiteilijan kotikerroksen hissinovetkin on koristeltu. Oven kummallakin puolella on kuvia talvimaisemista, jotka poikkeavat porraskäytävän muista kuvista. ”Tunnistatteko maisemat?”, taiteilija kysyy salaperäisesti. Sitten hän paljastaa kuvien olevan Suomesta, serkkujen mukanaan tuomia.

Tällä hetkellä on poliittisesti epäkorrektia sanoa ääneen, että ukrainalainen ja venäläinen kulttuuri ovat kietoutuneet yhteen köynnöksen lailla. Ukrainalaisen Vladimir Chaikan kokonaistaideteos on kuitenkin kunnianosoitus kulttuuriperinnölle ja kasvatukselle, joka pohjautuu vahvasti venäläiseen kulttuuriin ja sivistykseen. Toivottavasti rappukäytävätaideteos saa osapuolet muistamaan kulttuurin yhteisen kasvualustan, ja se saa jatkaa elämäänsä vahingoittumattomana. Pieni pala viatonta kauneutta kiovalaisessa ankeassa kerrostalolähiössä saa toivon heräämään.

ITE matrikkeli

Urpo Salminen, Veronmaksaja. Kuva Lauri Seppä.

AKAA

Rauni Uotila, 1927

Rauni Uotila aloitti Sontulantien kivitalon tekemisen 75-vuotiaana ostettuaan purkukuntoisen vanhan puutalon, johon ei saanut purkulupaa. Peruskorjausluvan turvin Uotila vuorasi talon kivillä, joita sai tutulta kiviveistämöltä. Hän räjäytti dynamiitilla kivet pienemmäksi ja hakkasi lohkareet sopivan kokoisiksi. Näillä kivillä hän muurasi talon uudelleen, minkä jälkeen hän purki sisältä vanhan puisen talon pois. Sisällä talossa olohuoneen katto ja porraskaiteet ovat täynnä kiemuraisia puukoristeita. Pihapiirissä on omaperäisiä rakennuksia, kuten kivistä tehty sauna sekä puinen huvimaja ja autotalli. Pihassa on myös useita isokokoisia kiviveistoksia.

HÄMEENKYRÖ

Matti Järvenpää, 1936

Matti Järvenpään Rautapuiston teokset on valmistettu hitsaamalla ja kasaamalla vanhoista maatalousesineistä. Rautapuiston lisäksi Järvenpään mailla sijaitsee myös muita keräilyä, kierrätystä ja taidetta yhdistäviä installaatioita. Tunnetuimia ovat Alma-mummon muistoksi lättypannuilla verhottu lato ja Pannuhuone satoine katosta riippuvine kahvipannuineen.

IKAALINEN

Seija Käki, 1956

Seija Käki valmistaa keraamisia pienoispatsaita ja mustasaviteoksia. Käki ei dreijaa teoksiaan vaan muotoilee ne käsin. Hän tekee itse myös värit ja lasitteet. Teosympäristön muodostavat Käenpesä-niminen kotitalo ja pihapiirin rakennukset. Vanhassa navetassa sijaitsee ateljee Linnunmaito.

JUUPAJOKI

Jari Meronen, 1968

Kyläkauppiaana toiminut Meronen käyttää veistoksissaan kierrätettyä metallia, kuten mopon, moottorisahan tai polkupyörän ketjuja, sekä lapioita, lusikoita, haarukoita, veitsiä, tulppia tai hevosenkenkiä. Aiheena teoksissa ovat usein erilaiset eläinhahmot.

KANGASALA

Antti Ahtiainen, 1947

Antti Ahtiainen on tehnyt elämäntyönsä sähkömiehenä. Hän on tehnyt metalliromusta useita veistoksia, joista osa on moottoroitu. Lisäksi Ahtiainen on tehnyt useampia kymmeniä moottorisahaveistoksia, mutta ne hän on antanut pois. Metalliset teokset sijaitsevat Moltsiantien varteen kootussa pienessä patsaspuistossa.

Hilve Salminen. Kuva Lauri Seppä.

Hilve Salminen, 1945

Salminen on tehnyt lukemattoman määrän keramiikkaa. Hänen teoksensa ovat kekseliäitä ja hauskoja käyttö- ja koriste-esineitä. Salmisen töitä on ollut esillä useissa näyttelyissä. Taiteen tekeminen on hänelle sisäsyntyistä, mutta tekniikan hän on oppinut 1970–80-lukujen taitteessa käytyään viitenä päivänä vapaa-aikakeskuksella dreijaamassa.

Urpo Salminen, 1914–84

Urpo Salmisen teoksia on esillä hänen tyttärensä Hilve Salmisen pihapiirissä ja kodin sisätiloissa. Pihamaalla olevat teokset on valmistettu pääosin maatalousvälineiden osista hitsaamalla.

Josi Niukkanen, 1955

Niukkasen luovuus on taidetuunausta. Hän antaa uuden elämän ja tarkoituksen käytöstä poistetulle romulle. Niukkanen muokkaa kierrätystavarasta ja -huonekaluista omaperäisiä sisustuselementtejä ja puutarhakoristeita.

Kusti Vuorinen, 1974

Kusti Vuorinen tunnetaan muusikkona useista kokoonpanoista, mutta hän on myös itseoppinut kuvataiteilija, joka tekee maalauksia munatemperatekniikalla ja veistoksia puusta. Lisänä tuotannossa ovat itse tehdyt soittimet. Vuorisen metsätontilla Kaanaan kylän liepeillä on Tunisia-niminen kokonaisuus: tontilta löytyneestä puumateri-

aalista rakennettu savupirtti, jossa on paksu järviruo'osta tehty katto. Lisäksi hän rakentaa vanhoista hirsistä pientä, yhden huoneen kokoista ateljeeta. Hirsirakennus nousee ilman koneita täysin käsityönä, edes nauloja ei ole käytetty.

KIHNIÖ

Paavo Kortesaari, 1953

Paavo Kortesaari on rakentanut moottorilla liikkuvan suomenhevosen nimeltä Late, joka vetää perässään yli satavuotiaita kärryjä. Hevosen runko on tehty metallista, ja sen sisällä on pahvia ja katiskaverkkoa. Pinta on tehty uretaanivaahdosta. Laten erikoisuutena on, että se osaa pissata. Paavo Kortesaari on asentanut kärryihin radion ja kasettisoittimen, josta voi soittaa vuonna 2007 suomenhevosen satavuotisjuhliin ilmestynyttä kokoelmalevyä Suomenhevonen – kunnon hevonen.

LEMPÄÄLÄ

Irmeli Koskinen, 1947

Koskinen on tehnyt paperimassasta, narusta ja muusta kierrätysmateriaalista realistisen kokoiset ritarit Jaakko Jaakonpojan ja Klaussin. Koskinen on valmistanut myös kuparisia eläimiä. Lisäksi hänen tuotantoonsa kuuluu maalauksia, paperitöitä ja koruja.

Kuva Lauri Seppä.

Raimo Flink, 1940

Raimo Flinkin taidepuutarha sijaitsee hänen mökkinsä puutarhassa Lempäälässä. Alueella on taideteosten lisäksi keksintöjä ja Flinkin itse kehittelemästä niksibetonista valmistettuja teoksia. Puutarhassa on kaksi huomattavan suurta teosta: kesällä 2016 valmistunut Aromammutti, jonka sisään mahtuu pirttipöytä penkkeineen, ja kesällä 2017 valmistunut Syöpämuistomerkkiniminen yli 3 metriä korkea palmu.

MÄNTTÄ–VILPPULA

Pasi Soukkala, 1963

Lapsena Soukkala väritti kaikki Mäntän kirjakaupassa tarjolla olleet erilaiset värityskirjat. Kun uudenlaisia ei ollut enää saatavilla, hänen äitinsä osti paperia, jolle poika alkoi piirtää omia kuviaan. Siitä lähtien hän on piirtänyt päivittäin. Työvälineinään hän käyttää lyijykynää, vahaliituja ja öljypastilleja. Teokset ovat täynnä yksityiskohtia ja kuvaavat hetkiä ja maisemia luonnossa. Soukkala valittiin vuonna 2016 Kettuki ry:n vuoden taiteilijaksi.

Pirjo Turpeinen, 1951

Kuva Lauri Seppä.

Pirjo Turpeisen kesäpaikan pihamaalla olevaan betoniseen karhuperheeseen kuuluu kolme karhua: Örmy, Jylppy ja Äippä. Nukkeja ja betonisia tonttuja Turpeinen on valmistanut satoja. Turpeinen on tehnyt käsitöitä ja taidetta koko ikänsä useilla eri tekniikoilla.

Said Ibrahim, 1965

Said Ibrahim on oppinut perinteisen sepäntaidon isältään Egyptin Aleksan-

Kuva Lauri Seppä.

driassa 1970-luvulla. Suomeen hän on muuttanut 1990-luvun alussa. Koristeelliset rautatyöt ja ulkorakennelmat sijaitsevat taitelijan omakotitalon pihalla, osa talon seinissä. Taloa ympäröivä aita ja kaksi porttia ovat taiteilijan itse suunnittelemia ja valmistamia. Lisäksi Ibrahimilla on laaja tuotanto eläinaiheisia teoksia.

Sini Virkajärvi, 1984

Sini Virkajärven kotitalon pihapiirissä on muutamia betoniveistoksia. Lisäksi hän tekee niitä tilaustyönä ihmisille ympäri Suomea. Koska Virkajärvi edustaa itseoppineiden taiteilijoiden nuorta sukupolvea, hän jakaa teoskuviaan aktiivisesti sosiaalisen median välityksellä.

NOKIA

Kauko Kilponen, 1937

Kilponen on luonut tuotantonsa 1980-luvulla omakotitalonsa pannuhuoneessa. Siellä syntyi sarja elegantteja metallisia pienoisveistoksia, jotka on tehty tinaamalla ja kolvaamalla. Teosten aiheina ovat ihmiset ja linnut.

Paula Huhtanen, 1965

Huhtanen tekee maalauksia, veistoksia, kollaaseja ja lasitöitä. Hänen teoksensa ovat erittäin värikkäitä ja täynnä yksityiskohtia. Maalauskankaalle tehtyjen taulujen lisäksi hän on maalannut esimerkiksi pöytälevyjä, huonekaluja ja arjen esineitä. Huhtanen sanoo tunnustavansa vain yhtä ismiä, ”iloismi”. Lapsuuttaan ja nuoruuttaan Kittilässä eläneenä hän on saanut vaikutteita Reidar Särestöniemen työskentelystä.

Sini Virkajärvi.
Kuva Lauri Seppä.

Matti Hakanpää.
Kuva Leena Peltokangas.

Martti Hömppi, 1935–2013

Martti Hömppi oli lähtöjään Karjalan evakko. Nuoruudessaan hän paini kilpaa ja seikkaili maailman merillä seilorina, myöhemmin harrasti torvensoittoa ja lopulta eläkkeelle jäätyään ryhtyi itseoppineeksi taiteilijaksi. Puusta nikkaroinnin halun Hömppi kertoi löytyvän geeneistään, isä kun oli ollut tuhattaituri käsitöissä ja äidin suku elänyt tuohikulttuuria Karjalassa. Hömpin taide on humoristista niin ilmiasultaan kuin sanomaltaankin. Jätelaudan ja romun kekseliäs uusiokäyttö yhdistyy teoksissa ironiaan ja hullutteluun.

Ida Somma, 1898–1989

Somma aloitti maalaamisen vasta 75-vuotiaana, jolloin hän sai pojaltaan kuvanveistäjä Ossi Sommalta lahjaksi värit. Maalauksia syntyi kymmenen vuoden ajan, yhteensä lähes 150 teosta. Keittiön pöydän ääressä työskennellyt Somma dokumentoi värikkäissä maalauksissaan paikallista historiaa itse eletystä näkökulmasta.

ORIVESI

Heli Meronen, 1968

Kyläkauppiaana kaksoisveljensä kanssa toiminut Meronen maalaa teoksia akryyli- ja öljyväreillä. Lisäksi hän tekee mosaiikkitöitä, joissa hän käyttää monia materiaaleja: laattojen ja astioiden palasten lisäksi esimerkiksi peilejä, koruja, kiviä, simpukoita ja muita luonnonmateriaaleja.

Kari Mänttäri, 1977

Kari Mänttäri tekee veistoksia, maalauksia, koruja ja pienoisveistoksia luusta, metallista ja puusta. Teosten aiheena on usein taidokkaasti muotoiltu ja ilmeikäs pääkallo. Pienet intensiiviset pääkalloveistokset Mänttäri on veistänyt hirvensarvesta. Kari Mänttäri on työskennellyt päivätyönään Tampereen yliopistollisessa sairaalassa obduktioteknikkona. Mänttärin ihmisruumiin tuntemuksella pienet kalloja esittävät veistokset syntyvät nykyään hetkessä kuin selkäytimestä. Mänttäri oli kuitenkin tehnyt kuolema-aiheisia teoksia jo kauan ennen työtään sairaalassa.

Leila Yrjölä, 1956

Yrjälän liki satavuotiaan talon pihapiirissä loikoilee joukko upeita veistoksia. Betoninen Rotunainen vastaanottaa tulijat ja muistuttaa kiveen hakatuilla lauseilla taiteen merkityksestä: ”Taiteen tehtävä on herättää katsojassaan tuntemuksia. Positiivisia tai negatiivisia. Mikäli katsoja jää välinpitämättömäksi, on työ ollut turhaa.” Pihaveistosten lisäksi vuonna 2004 lehmistä tyhjenneessä navetassa sijaitsee galleria, jossa Yrjölä esittelee maalaustuotantoaan.

Matti Hakanpää, 1949

Matti Hakanpää on tehnyt työtään autojen parissa sekä huoltoasemalla että autonkuljettajana. Hän on eläkkeelle jäätyään rakentanut puusta vanhojen autojen pienoismalleja tarkasti alkuperäisiä mukaillen.

Vilho Juusela, 1933

Vilho Juuselan omistaman Leporannan taidekeskuksen pihapiirissä on monia hänen teoksiaan. Monet niistä on hitsattu taidokkaasti hevosenkengistä tai muusta kierrätysmetallista. Juusela on myös korujen tekijä. Hän hakee itse korukivensä suoraan kaivoksilta ja hioo ne kaikki alusta asti itse.

PARKANO

Markku Yli-Lankoski, 1936

Markku Yli-Lankosken teokset ovat ilmeikkäitä metalliveistoksia. Teokset ovat pääosiltaan lintuja, joilla on oma luonteensa ja lajityypillinen olemuksensa. Vuosikymmeniä sitten tapahtuneen työtapaturman seurauksena Yli-Lankoskea vaivaa hermosärky, jonka unohtamisessa taiteen tekeminen on tehokas keino.

PIRKKALA

Ritva Luukkanen, 1936

Ritva Luukkanen kerää ja käsittelee kivet mosaiikkitauluihinsa itse. Kaikki lähtee liikkeelle luonnossa liikkumisesta ja materiaalin etsimisestä. Löytyneet kivet kulkevat pakettiauton kyydissä kotiin, jossa taiteilija murskaa ne vasaralla jättäen jokaiselle kivelle sen ominaisen pinnan. Murskatun materiaalin hän kiinnittää lastulevylle kivimassalla. Ensimmäinen teos syntyi sattumalta 1970-luvun puolivälissä Luukkasen havahduttua lapsensa takan eteen tuoman kiven kauneuteen. Luukkaselta on ilmestynyt myös kymmenen kirjaa, ja hän on kuvittanut vuonna 2011 ilmestyneen persiankielisen nuorten Kalevalan. Luukkosen suurin ”kirja” on kuitenkin 1990-luvun alussa kolmen vuoden työstämisen tuloksena syntynyt Isä Meidän -kivimosaiikkirukouskirja, joka on kiertänyt Euroopassa ja saanut huomionosoituksen myös Paavi Johannes Paavali II:lta.

Ritva Luukkanen. Kuva Jari Salopino.

PUNKALAIDUN

Tuomo ”Tumppi” Rantanen, 1963

Tuomo Rantanen työskentelee kotitalonsa piharakennuksessa. Teokset hän valmistaa taivuttamalla ja leikkaamalla rautaa ja terästä ja hitsaamalla ne yhteen. Rantasen teoksia leimaa hyväntuulisuus. Sairaseläkkeellä oleva Rantanen kertoo kuntouttavansa itseään taiteen tekemisellä sekä fyysisesti että henkisesti.

PÄLKÄNE

Kimmo Kallioinen, 1980

Kimmo Kallioinen on veistouransa alussa oleva moottorisahaveistäjä. Kallioinen toimi aiemmin palomiehenä mutta perusti pari vuotta sitten veljensä kanssa yrityksen, joka rakentaa uutta, korjaa vanhaa ja tekee maisemanhoidollisia töitä. Taiteen tekeminen alkoi yrityksen perustamisen myötä.

RUOVESI

Aira Heikkilä, 1920–2013

Aira Heikkilä sairasti syövän 1970-luvun alussa. Sairaudesta selvittyään hänen luovuutensa puhkesi täyteen kukoistukseen. Vaikka Aira kaihtoi julkisuutta, hänen luonnonmateriaaleista työstämänsä teokset herättivät huomiota jo 1970-luvulla. Teoksia pyydettiin näytteille esimerkiksi Amos Andersonin taidemuseoon Helsinkiin. Zagrebissa järjestettyyn kansainväliseen naivistisen taiteen näyttelyyn Naivi ’73 hän osallistui kolmella teoksellaan vuonna 1973. Taidetta Heikkilä teki metsästä löytämistään juurakoista ja muista luonnonmateriaaleista. Myös esimerkiksi taikina, kangaspalat, ja vanha rautaromu olivat hänen materiaalejaan. Heikkilä ei kokenut olevansa varsinaisesti taiteilija vaan pikemminkin löytäjä.

SASTAMALA

Pekka Nieminen, 1943

Pekka Nieminen tekee kotinsa työhuoneella ruostumattomasta teräksestä ja tavallisesta mustasta raudasta veis-

Aira Heikkilä.
Kuva Lauri Seppä.

toksia ja valutöitä. Metallityöt Nieminen on oppinut jo lapsena isän sepänpajassa ja myöhemmin työelämässä panssarivaunuasentajana. Valtaosa hänen tuotannostaan on tilaustöitä. Aiheena teoksissa ovat usein satu- ja eläinhahmot sekä sotilasaiheet. Veistosten lisäksi Nieminen tekee koruja, veitsiä, puukkoja ja lukkoja.

Tauno Vuorenniemi, 1935

Tauno Vuorenniemen Ajan henki -patsaspuisto sijaitsee hänen veljenpoikansa Arto Vuorenniemen ylläpitämän Putajan Maatalousmuseon pihalla. Hänen tuotantoonsa kuuluu kymmeniä lasikuidusta tehtyjä maalaiselämää kuvaavia veistoksia, joista monilla on myös tarina. Vuorenniemi haluaa kuvata maaseudun mennyttä elämää nuoremmille.

TAMPERE

Elma-Riitta Hannonen, 1943

Elma-Riitta Hannonen on tehnyt satoja paperi- ja pahvikollaaseja ja kekseliäitä kierrätysmateriaaliteoksia. Hän on taitava tekstiilitöiden tekijä. Hän on tehnyt runsaasti teoksia kirjontatekniikalla. Tuotantoon kuulu muun muassa kierrätysbaskereille kirjailtu teossarja.

Juha "J. Karelius" Karjalainen, 1956

J. Karelius, oikealta nimeltään Juha Karjalainen, tekee pääosin kollaaseja, joissa itse otettuihin valokuviin on yhdistetty digitaalisesti erilaisia kuvastoja. Tyylisuuntana itse luotu "karelismi". Kollaasit ovat usein yhteiskunnallisesti kantaaottavia, ja niissä on nähtävissä avantgardistinen undergroundhenki. Suuren teossarjan muodostavat kuvitteelliselle Kotimiesi-lehdelle luotu kansikuvataide. Lisäksi J. Karelius on tehnyt musiikkia, musiikkivideoita, levynkansia, lehtien kuvituksia ja kansia sekä useilla festivaaleilla Suomessa ja ulkomailla esitettyjä lyhytelokuvia.

Kalevi Suopursu.
Kuva Lauri Seppä.

Maria Mattila, 1983

Maria Mattila alias Mara Balls on paitsi kitaristi-laulaja, säveltäjä ja sanoittaja myös itseoppinut kuvataiteilija. Lisäksi hänet tunnetaan yhteisöllisestä Keltainen Talo -projektista, jonka Tampereen kaupunki palkitsi Vuoden Kulttuuritekona 2014.

Juha Pesonen, 1972

Juha Pesosen maalaukset ovat syntyneet hänen kokemuksistaan vaikeassa parisuhteessa. Maalaaminen toimi hänellä parantumiskeinona, kun muita vaihtoehtoja ei ollut. Maalaamisen lisäksi hän on muun muassa tehnyt musiikkia, animaatioita, runoja ja toiminut taidetoiminnan ohjaajana.

Jyri Rastas, 1956

Jyri Rastas tekee keramiikkaa, mosaiikkiteoksia, soittimia, lyijylasitöitä ja puu- sekä metallitöitä. Rastaan mosaiikkikoristelluissa huonekaluissa on omaperäinen muotokieli. Rastas suosii orgaanisia, liukuvia muotoja, eikä tee teoksiinsa jyrkkiä kulmia. Työmenetelmänä keramiikassa on vanha japanilainen raku-tekniikka.

Raija-Liisa Stenberg, 1946

Raija-Liisa Stenbergin ekspressiivisissä teoksissa keskeistä on tekniikoiden kokeileminen ja niiden tutkiminen, kuten siveltimen luova käyttö ja kollaasitekniikan yhdistäminen maalaukseen.

Kalevi Suopursu, 1984

Kalevi Suopursu pyörittää ystävänsä Juuso Ala-Kyynyn kanssa VHS-klubi -iltamia. Iltamat ovat luonteeltaan kutsutilaisuuksia, joiden luonteeseen kuuluu tilan kokonaisvaltainen haltuunotto, vhs-tallenteiden katsominen ja mahdollinen kollektiivinen muokkaaminen.

Kari ”Kaapo” Manninen, 1965

Kari ”Kaapo” Manninen on tehnyt yhteensä noin 100 veistosta, joista suuri osa on annettu eteenpäin. Manninen on myös tehnyt jonkin verran maalauksia sekä jää- ja lumitaidetta. Häntä inspiroivat Eino Leinon runot sekä kuoleman ja elämän rajapinta.

Maija Härkki, 1944

Maija Härkin värikäs kuvamaailma on täynnä lintuja, ihmishahmoja, rakennuksia, portteja ja kuvioita. Ne kaikki ovat syntyneet selittämättömän tarpeen ohjaamana. Maalatessaan Härkki katsoo vain kulloistakin yksityiskohtaa, ja hahmot tulevat jostakin paperille.

Pertti Pursiainen, 1952

Pertti Pursiainen on tehnyt muutamia kymmeniä teoksia, joissa ideana on kaivertaa kuva esiin puun rungosta ilman mitään lisäyksiä tai liimauksia. Materiaalina on metsistä kerätyt luonnolliset puupölkyt ja -rungot. Aiheena on luonto: metsät, puut, kukat ja kasvit. Lisäksi Pursiainen on veistänyt ja kaivertanut kovametallitaltoilla aikanaan ostamiaan paineenkestäviä miehistösukelluskellon ikkunoita. Pursiainen pyörittää Taulaniemen leirintäaluetta upealla paikalla vanhassa pihapirissä Tampereen Teiskossa. Hän on rakentanut lapsille leikkipaikan, jossa on tusinan verran taidokkaasti tehtyjä eläinhahmoja ja mielikuvituksellisia otuksia.

Seppo Inkinen, 1934

Tamperelainen Seppo Inkinen on teoksissaan kuvannut nuoruutensa Pispalan legendaarisia hahmoja. Maalarina ennen eläköitymistään työskennelleen Inkisen kätevissä käsissä on syntynyt paitsi taidetta, myös monilla tekniikoilla itse tehtyjä soittimia.

Markku Manner. Kuva Mikko Kallio.

URJALA

Pentti Kangasaho ja Mervi Rintala

Pentti Kangasaho ja Mervi Rintala ovat pitäneet pihamaallaan polttopuista rakennettua klapikylää vuodesta 2005 alkaen. Rakennukset ovat perinteistä suomalaista kylämaisemaa edustavia rakennuksia, ja kylän ytimestä löytyy kirkko. Yli kymmenen vuoden aikana kylä on uusiutunut ja kasvanut.

VALKEAKOSKI

Seppo Eerolainen, 1965

Seppo Eerolainen on aloittanut taiteen teon vuonna 2012. Hän maalaa teoksen valmiiksi kerralla noin neljässä tunnissa Valkeakosken kuvataiteilijoiden yhteistilassa. Teokset ovat usein surrealistisia ja pelkistettyjä, ja niissä on ajatuksia herättäviä symboleja. Teosten nimet ovat usein tärkeitä ja tukevat teosten symboliikkaa.

Markku Manner, 1958

Markku Mannerin teokset ovat maalauksia, esinekoosteita ja niiden performatiivisia esillepanoja.

VESILAHTI

Olli Soininen, 1960

Olli Petterin puisto sijaitsee avoimessa koivikossa Olli Soinisen takapihalla Vesilahden kunnassa. Puisto on kokonaisuus, josta löytyy sauna, karuselli, neljän hengen kiikku, kirkko, huvimaja ja muutama avoin teostunneli. Teokset ovat humoristisia ja groteskeja. Puisto sisältää koneistettuja valo- ja liike-elementtejä sekä runoja. Suurin teos on 12 metriä korkea torni. Soininen sairastaa Parkinsonin tautia ja tekee taidetta huvittaakseen itsensä lisäksi myös muita.

VIRRAT

Thyra Majalahti, 1918–2004

Thyra Majalahti joutui sodan jälkeen muuttamaan töihin Ruotsiin, jossa hänelle oli tarjolla töitä tehtaassa ompelijana. Majalahti pääsi kuvataiteen tekemiseen kiinni vasta traagisen tapahtuman seurauksena. Hän sai sairauskohtauksen kesken työpäivän, joutui pois tehdastyöstään ja kuntoutettavaksi. Vapauduttuaan päivätyöstä Majalahti kävi kursseja taidekoulun iltalinjalla ja alkoi purkaa muistikuviaan öljyvärimaalauksiksi. Majalahden maalauksissa tulevat esille hänen oma lapsuuden ja nuoruuden kotiympäristönsä ja kohtaukset maaseudun elämästä Virroilla 1920–40 -luvuilla.

Thyra Majalahti. Kuva Mikko Kallio.

Olli Räty, 1938

Olli Rädyn veistoksissa, puureliefeissä ja maalauksissa on pääosassa ihmishahmo. Lisäksi teoksissa esiintyy lintuja, eläimiä ja kasveja. Räty on hyödyntänyt teoksissaan kekseliäästi eri materiaaleja kuten kaatuneita puita, betonia ja kattojen pakkauspeltiä. Veistostensa materiaalit hän löytää usein pihapiiristään. Räty aloitti taiteen teon jo lapsena harrastajamaalari-isänsä innoittamana. Varsinainen taiteen tekeminen alkoi maalauksista, ja 1960-luvulla Räty ryhtyi veistämään. Hän oli töissä ammattikasvatushallituksessa ja piirsi työelämässä ollessaan paljon ”kokouspiirustuksia” kokouspapereiden reunoille. Hän käytti myöhemmin muistiopiirroksia luonnoksina. Nykyisin Räty asuu Loviisassa.

YLÖJÄRVI

Juha Rikhard Käkelä, 1967

Juha Käkelä veistää moottorisahalla monenlaisia eläimiä, karhuja oikeastaan aika vähän. Hän on veistänyt myös useita ihmisveistoksia. Teoksiaan hän ei yleensä nimeä. Käkelä aloitti taiteen tekemisen vuonna 1998, kun hän alkoi veistää sahalla hirttä tehdäkseen savusaunan. Alkoikin tulla heti eläimiä, ja veistäminen vei mukanaan. Juha on mestariveistäjä ja on sijoittunut usein kärkisijoille veistokisoissa. Hän myös opettaa moottorisahaveistämistä viikonloppukursseilla. Teoksia hän on tehnyt noin 2000, niihin kuuluu myös Suomen suurin yksittäisestä puusta valmistettu veistos, musta puuma. Kyseisen puun Käkelä sai Nokian rautatieaseman kulmilta kaadetusta valtavasta valkopoppelista. Käkelä saa materiaalit lähinnä naapureilta, jotka tuovat hänelle sahoille kelpaamattomat ylisuuret pöllit.

Tapio Holopainen, 1953

Tapio Holopainen käyttää teoksissaan kaikkea mahdollista pakkausmateriaalia. Hän on käsitellyt monia teoksia tasoitteella, jotta pinta muuttuu röpelöiseksi. Kaikki teokset on maalattu valkoisiksi. Näitä valkoisia teoksia hän on tehnyt vuodesta 2003. Niistä ehkä mieliinpainuvin ja myös suurin on Aleppo, jossa viinitölkeistä ja muusta pakkausmateriaalista on tehty pommitusten raunioittamia taloja. Holopaisella on myös kymmenen täsmällisesti järjestettyä kansiollista omia tussipiirroksia sekä kolme isoa nidottua kirjaa täynnä voipaperille piirrettyjä ja kirjan sivuille tarkasti liimattuja tussitöitä, muun muassa noin sataosainen Pilvessä-sarja.

KIRJOITTAJAT

Veikko Halmetoja
galleristi, kuraattori, Helsinki

Minna Haveri
ITE Pirkanmaalla -koordinaattori, Helsinki

Seppo Inkinen
taiteilija, Tampere

Mikko Kallio
taiteilija, Tampere

Raija Kallioinen
kulttuurituottaja, Maaseudun Sivistysliitto, Helsinki

Otso Kantokorpi
kriitikko, vapaa kirjoittaja ja toimittaja, Helsinki

Raila Knuuttila
taiteilija, Helsinki

Mikko Kyrönviita
koordinaattori, Ketterä kaupunki -hanke, Tampereen yliopisto

Matti Lankinen
taiteilija, Tampere

Maria Mattila
muusikko, taiteilija, Tampere

Leena Peltokangas
ITE Pirkanmaalla -kartoittaja, Tampere

Juha Pesonen
taiteilija, Tampere

Lauri Seppä
ITE Pirkanmaalla -kartoittaja, Tampere

Elina Vuorimies
ITE-amanuenssi, K.H.Renlundin museo, Kokkola